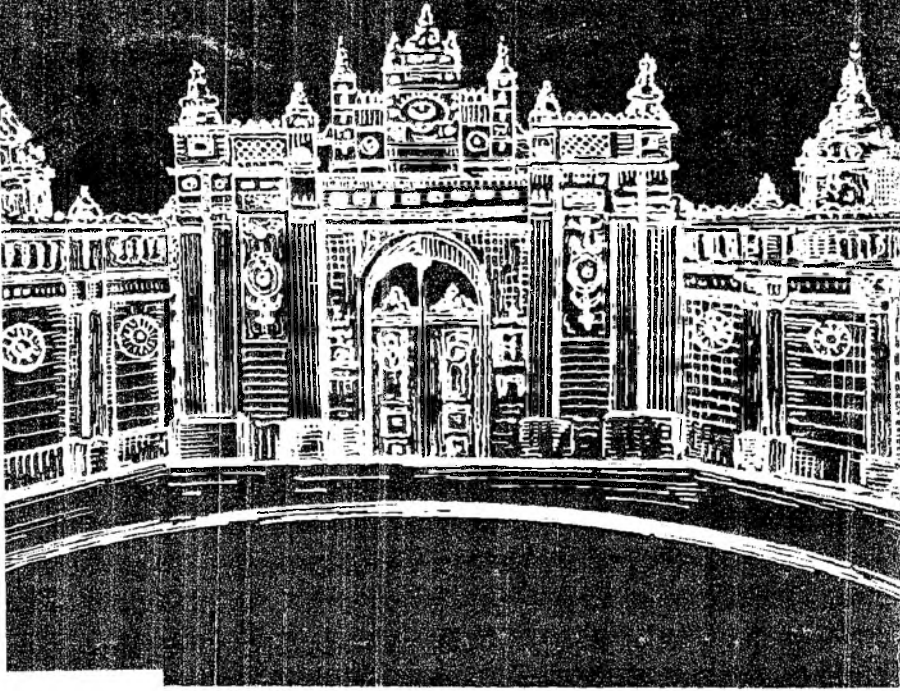

SARAY HATIRALARIM

SAFİYE ÜNÜVAR

ÇAĞALOĞLU YAYINEVİ

S A F İ Y E Ü N Ü V A R

S A R A Y HATIRALARIM

Sirkeci, Zafer Han No: 11 — İSTANBUL

مُعَلِّمَةُ السَّلَاطِينِ
صَفِيَّة

Müellifin hâtıralarını naklettiği zaman kullandığı kart viziti :
«Muallime-i Selâtin - SAFIYE»

(Her hakkı mahfuzdur.)

Nuruosmaniye Matbaası — İstanbul - 1964

BU HATIRALARI NEDEN YAZDIM ?

Osmanlı Sultanlarının hâkim olduğu zamanlara ait pek çok neşriyat yapıldı. Hepsini dikkat ve alâka ile okudum. Diyebilirim ki bunların çoğu, hele son devirlere ait olanları uzaktan tutulmuş objektifin titrek, bulanık akislerinden ibaret kalmıştır. Bir kısmı da hayal mahsulü olan romantik meceraları ihtiva eder. Yazarların geniş karihalarına olan hürmetim, dolayısıyla hıçırını tekziib cür'etinde bulunmak niyeti ile değil; sadece bizzat bu hayatın içinde yaşamış olmanın verdiği salâhiyet ve şahıslarını yakinen tanımaktan gelen bilgi ile hadisat ve vukûatı daha ziyade hakikate uygun olarak kaydetmek arzusu ile bu hatıralara başladım. Ve bunda küçük, fakat canlı noktaları ele alarak vücuda getirdiğim çizgileri ve kroki nalindeki portreleri devrinin ihtişamına yakılaşacak şekilde yaldızlı çerçevelerine yerleştirmeye çalıştım.

Maksadım ne bir tarih kitabı yazmak, ne de mehtiyeler mecmuası meydana getirmektir. Sadece Osmanlı Saraylarında gençliğinin on senesini geçirmiş bir insan sıfatıyla edindiğim intibaları canlandırmak ve daha ziyade bu devre ait hatıralarımı küçük küçük birer tablo haline getirmektir.

İleride, yirmi üç senede Mısır'da Prens Ömer Tosun Paşanın sarayındaki ikametimi bu hatıra zincirine eklemek suretiyle tamamlanacak olan şu kitapçık böylece sarayların kalın duvarları içinden dışarıya aksettirilmeyen seslerini mümkün olduğu kadar hakikatlara sadık kalarak duyurabilirse, gayretimin mükâfatını almış olacağım. Bunu, bir tarih veya bir hatıra defteri olarak kabul etmek takdirinize kalmış bir meseledir. İçlerinde unuttuğum veya bilmediğim noktalar mûsamaha ile karşılanırsa şimdiden özürlerimin kabulünü niyaz ederim.

Kızıltoprak, 10. 9. 1962

S A R A Y A İ N T İ S A B İ M

Benim Saraya intisabım, Sultan Hocalığı yapmak gibi güzel bir vazife ile başladı. Halamın zevci, Sultan Reşad'ın Baş İmamı İsmail Hakkı Efendi salı günleri Sarayda nöbetçi olur, cuma günleri de Selâmlığa çıkan Padihaşa namaz kıldırırdı. Böylece haftada iki gün saray arabası evimizin önüne gelirdi. Halamın zevcinin, cuma günleri giydiği resmî kisvesiyle arabalara binişini bu gün de hayal meyal hatırlıyorum.

Pek genç, hattâ çocuk yaşında bu saray arabaları benim üzerimde çok müessir olurdu. Gözümden kaybolunca ya kadar kafesli cumbamdan onları takip ve seyredirdim. Bu bakışlarıma, ne yalan söyliyeyim, biraz da gıpta dolu acaip bir his karışırdı. Halamın vefatı, o sıralara tesadüf eder. Padişah mahza eniştem için bir teselli olsun diye kendi hazinedarlarından Gülnisar adındaki saraylısını ona zevce olmak üzere çırağ etmek lûtfunda bulundu. Halamın vefatından kırkbir gün sonra evimize gelen bu saraylı hanıma karşı önceleri biraz yabancılık ve iğbirar duyduk, fakat sonraları yakın bir arkadaş olmuştuk. Son derece terbiyeli, ahlâkı güzel ve dindar bir kadındı.

Artık evimiz saraylılarla dolup, taşar olmuştı. Sultan Ahmed'deki bu evimiz bir gece yandı. Yangın gecesi açıkta kalanlar civardaki evlere taksim olunuyordu. O aralık padişah tarafından gönderilen mabeyinci bizleri evine götürmek istedi. İrade-i Şahaneye rağmen eniştem her nedense bu dâveti kabul etmemişti. Biz Nuruosmaniyyede Şeref sokağına taşındık. Şimdi ne zaman Şeref sokağındaki onbeş numaralı evin önünden geçsem, mazinin bu tatlı günlerini yaşarım...

Hatıralarımı yazarken saraya intisabımdan başlamak lâzım geliyor. Bence bu hâdisenin şahsımı ilgilendiren

değerinden başka, bilhassa, saraya ait bazı hususiyetleri ifşa etmesi bakımından ehemmiyeti vardır.

Sene 1331 (1915) hiç unutmam, martın dokuzu idi. Şeref sokağındaki evimizde o gece bir rüya görmüştüm. Ablama anlattım. Şayan-ı dikkat buldu.

— Eniştene anlat, dedi.

Odasına girdiğim zaman rahmetli eniştem Kur'ân-ı Kerim okuyordu. Tereddüt ettim. Eskiden büyüklerimizin yanına her zaman girip çıkarak rahatsız edemezdik. Bir şey isteyip istemediğimi o kendiliğinden sordu. Rüyamı ablamın kendisine anlatmamı istediğini söyledim. Elinden Kur'ân-ı Kerimi bıraktı ve:

— Anlat bakayım yavrum, dedi.

Anlattım. Rüya şu idi: «Selâmlık odasında imişim (eskiden aile reisinin erkek misafirleri için ayrılan odaya selâmlık odası denirdi.) Başımı kaldırıp gökyüzüne baktığımda fevkalâde bir mehtap var. Her taraf pırl pırl; bakıyorum ay yavaş yavaş yere inmeğe başlıyor. Tamam bizim kapının hizasına gelince birden hayret içinde kalıyorum: Çünkü ay derhal Sultan Reşad oluveriyor. Göğe bakıyorum, ay tekrar yerine dönmüş. Fakat Sultan Reşad kapımızın önünde. Alçımız Azime kendisine kapıyı açıyor. Ve Padişah da doğru benim odama geliyor. Derhal fırlayıp elini, eteğini öpüyorum. Kanepeye oturuyor. Ben de sağ tarafında gösterdiği iskemleye oturuyorum. Sağ elini omuzuma koyarak okşar gibi bana bir şeyler söylüyor. Ne dediğini anlamıyorum, kalkıp gidiyor. Uyandığım zaman bütün hatırlamak gayretime rağmen ne söylediğini toparlıyamıyorum.» İşte rüya bundan ibaretti. Eniştem rüyamı dinledikten sonra duvardaki takvimden bir yaprak kopararak tebessüm etti. Ve tekrar okumasına devam etti. Tabii bana da odadan çıkmak düşüyordu. Eniştemin salı günleri sarayda nöbetçi olduğunu

yazmıştım. O gün de bulunması icab ettiği için saraya gitmişti. Padişah kendisini huzura kabul edip diyor ki:

— İmam efendi, sarayda bulunan kalfalara Din Dersleri verdirmek istedim. Meseleyi sertabip Hayri Paşaya açtım. Bir hanım getirdi. Dersler başladı. Fakat işittiğime göre talebelerine Kur'ân-ı Kerim derisi okuturken kendisi iskemleye oturup sigara içiyormuş. Bu halini beğenmedim. Derhal altı aylık maaşını verdim. İaşesi için lâzım gelen parayı da emrettim Kendisini vazifeden affettik. Şimdi bir muameleye ihtiyacım var. Siz vasıta olur, böyle bir hoca bulabilirseniz pek memnun olacağım. Dürriye, Rukiye, Hayriye ve Lâtfiye Sultanlarla Nazım ve Fevzi efendileri de okutacak. Valideleri de bu arzudadırlar. (Dördü de oğlu Ziyaeddin efendinin çocuklarıdır.)

İrade-i seniyyeyi dinledikten sonra eniştemin gözleri yaşarmış. Padişah, dikkat gözünden kaçırmadığı bu halin sebebini sormuş. Eniştem de rüyamı anlatmış ve Dâr-ül Muallimatdan mezun olduğumu, bu sene Dâr-ül Fünunun Riyaziye şubesine imtihan vermeye hazırlanmakta bulunduğumu söylemiş.

— Kendisini muallimliğe derhal kabul ettim, buyurmuşlar.

Rüyadan sonra başıma devlet kuşu konmuştu. O akşam yemekte eniştem bana bakıp bakıp gülüyordu. Biraz sonra aynen şunları söyledi:

— Sana müjdem var kızım. Saray-ı Hümayunda Sultanlar Hazeratına muallimelik şerefini Cenab-ı Hak sana nasip eylemiş. Bugün Şevketmeab efendimizden aldığım iradeyi sana tebliğ ediyorum. Allah nayırlı eylesin.

Bu âni haber karşısında bir hay'ı afallamıştım. Çatal elimden düştü. Gözlerim daldı. Boğazıma birşey düğümlendi. Sanki dilimi yutmuş gibi idim.

Bu hâl ruhuma dolan acaip iki hissın çarpışması ne-

tiyesi idi. Sarayların iç hayatı bizim için meçhuldü. Birden hatıramda parlayan bu mühim ve esrareniz hayatın içine girmek mecburiyeti bende tarif edilmez bir heyecan hasıl etdi. Saraylar ve saray hayatı hayalimde genişliyordu. İçeri girenin üstüne kapanan saray kapıları, girenin kaybolan rüyalarının, tahassürüne mukabil, binbir gece masallarının muhayyel cennetine de götürebilirdi. İçimde korku ve sevinç elele vermiş, bu cazip fakat ne de olsa yabancıasına karşı haşyet veren bir istikbalin ihtirazı ile ürperiyordum. Sonra, «peki, diyorum, Dar-ül Fünun ne olacak? Oraya girmek hayallerim mahvolmuyor mu idi?» Halbuki ben ne tatlı hülyalarla tahsilimi tamamlamak istiyordum. Eniştemin sesi birden beni içine yuvarlandığım bu karma karışık rüyadan uyandırdı.

— Kızım, dedi, bu tarihe kadar diplomalı hiçbir kimse Sarayı Hümayundan içeri girmemiştir. Erkekler, Selâmlıkta hususî hocalardan, kadınlar ise içerde yetişmiş kalfalardan, son zamanlarda ise Sultanlar da seyyar muallimlerden ders almışlardır. Halbuki sen Harem-i Hümayunda kalacaksın. Sarayın ahvalini bizzat müşahede edeceksin. Sanırım ki bundan memnun olman lâzım geliyor. Susuyor, önüme bakıyordum. O iddialarını tevsik için, belki de beni iknaa çalışmak gayreti ile devam ediyordu:

— İstanbul'da bu kadar muallime var. Sorarım sana, hangisi bu şerefe nail olmuştur. Bununla beraber Şevket-meab efendimize söz vermiş bulunuyorum. Cumartesi günü saraya gideceksin. Ablama dönüp kestirme ve kat'i bir sesle :

— Bunu hazırlayınız. İcab eden birşey varsa haremi, Saraylı hanımı göstererek, hanımdan sorabilirsiniz, dedi. Ablacığımın, vaziyeti tamir için söyledikleri hâlâ kulağımda çınlıyor:

— Siz ona bakmayın, birden bire şaşırđı. Böyle şerefli

bir vazife kime nasip olmuş ki... Allah Şevketmeab efendimize ve size uzun ömürler ihsan buyursun, diye bir taraftan teşekkür ve dua ediyordu. Eniştem de bu güzel mukabeleden son derece memnun ve müsterih sofradan kalktı.

İçimden uzun bir mücadeleden sonra, saraya gitmeye karar vermiştim. Ama saraya nasıl girilir? Neler götürmek lâzımdır? Bunu içimizde saraylı hanımdan başka pek bilen de yok. Onun ikazı ve direktifi ile icab edenleri hazırlamağa başladık. Zaten çok birşey de lâzım değilmiş. Aklımda kalanlar: üç takım çamaşır, ikisi uzun ve ikisi kısa etekli olmak üzere dört elbise, hamam takımı, altı çift çorap ve üç çift iskarpin ki bunların biri yazlık, biri kışlık, üçüncüsü de resmî elbise ile giyilecek ayakkabılarıdır, hepsi bu kadar. Saraylı hanıma göre, hattâ bunlara bile lüzum yokmuş. Orada herşeyi tedarik ederlermiş. Ama ablamın aklına göre, yine koca bir bavulu doldurulacak eşya ile yola çıkacaktım. Müthiş heyecan içinde üç gün geçirdim. Bence artık geceleri uykudan eser yoktu. Biran evvel bu hayata kavuşmanın tuhaf bir telâşı vardı.

Bu bana bir başka dünyadan, bir başka âleme göç ediyormuşum gibi tesir etdi. Yalan da değildi. Hakikaten saray başlı başına bir âlem. Bence o'duğu kadar bütün milletçe de meçhul bir hayatın içine karışmak, az değişiklik sayılmaz. Kalın ve muhkem duvarları arasında mahsur kalan bir saray hayatının, nasıl ve ne gibi maceraları olabileceğini evvelden kestirebilmek tabii imkânsızdı.

Nihayet 9 Mayıs 1331 cumartesi günü geldi. Sabah saat 10,30 kapımızın önünde mükellef bir saray arabası bekliyor. Bu araba, beni sanki meçhul bir diyara götürecekmış gibi halecandan tirtir titriyordum. Endişelerimi ve hüznümü gözlerimden okuyan ablaçığım etrafımda per-

vane kesilmiş, ne söyleyeceğini şaşırmış, âdeta mırıldanır gibi teşî' ve teselli için birşeyler söylüyordu.

— Allaha mütevekkil ol kardeşim. İnşallah sonu hayırdır.

Her zaman içindekilere gıbda ile baktığımız arabaya nihayet binecektim. Arabacının yanında oturan kahveci başı Ahmet efendi beklenmedik bir çeviklikle inip kapıyı açtı. Öteden beri pek beğendiğim koyu renk atlas döşeli kupa arabasına yerleştim. Hademe bavulumu aldı. Arabanın içinde hissiz bir halde, âdeta donakalmışım. Ağlayan ablaman ve sevinçten dudakları titreyen saraylı hanımın ellerini öptüm. Vedalaştık. Araba köprüyü geçiyordu. İki çarşafı hanımın peçelerini kaldırarak bana gıbda ile baktıklarını farkeddim ve gülümsedim. Artık Beşiktaştan Yıldıza doğru yol gidiyorduk.

Y I L D I Z S A R A Y I N D A

Saraya geldiğimiz vakit, birinci kapıdan geçerken bir kaç hademe yerlere kadar kemâli hürmetle eğilerek selâmladılar. Harem kapısında bir çok ağalar beni bekliyorlardı. Refakatimizdeki kahveci başı Ahmet efendi nöbetçi ağası Seyfettin Ağaya beni teslim etti. Ve:

— Muallime hanımı hazinedar ustanın dairesine götürünüz, dedi. Ağa ile birlikte hareme gittik. Beni birbiri-
rinden güzel genç saraylılar karşıladılar. Sonradan öğrendiğime göre bunlar misafirleri istikbal ile vazifeli kaifalardı. İkinci kata çıktık. Baştan başa Hereke kumaşları ile ve zevkle döşenmiş süslü bir salona girdik. Çarşafımı çıkardım. Aralık kapıdan mütecessis başlar görünüyordu. (Böyle gözetlemeler saray âdetidir.) Bunlar daha evvel-
dan Muallime hanımın geleceğinden haberdar olan saraylılar-
mış. Eğilip birbirlerinin kulağına benim hakkımda

bazı şeyler söylüyorlardı. İşitebildiklerim arasında şunlar vardı :

— A! ne genç, değil mi Kaaşim? (Kardeşim kelimesisini saraylılar böyle telâffuz ederler.) Hakları vardı. Çünkü şimdiye kadar sarayda tedris ile vazifelendirilmiş olan hoça hanımların hepsi yaşlı başlı hanımlardı. Elbette ki karşılıklarına çıkacak bu yeni muallimenin de öyle olacağını zannedeceklerdi. Halbuki ben o zaman daha Dâr-ül Muallimat'dan yeni diploma almış, genç bir kızdım. Ellere geldiği kadar saygı ve ikram göstermeye çalışıyorlardı. Biraz sonra gayet zarif zarflı bir fincan içinde kahvemi getirdiler. Nihayet belki onbeş dakika sonra kızlar dağıldı. Kalfa hanım gelmişti. Bu kalfa hanım sarayda hazinedar ustadan sonra en ziyade itibar sahibi olan bir saraylı idi. Hizmet eden nedimelerin hepsi kendisine «kaafam» diyorlardı. (Kaafam, saraylılar dilinde kalfam demektir.) Arkasında uzun etekli bir entari, başında hotoz, hotozun sol tarafına iştirilmiş pırlanta bir iğne, uzun boylu, vakarlı, nazik bir saraylı idi. Rişkidil Hanım. Ayağa kalktım.

— Estağfurullah, etmeyiniz, diye selâm vermekle ik-tifa ve ilâve etti :

— Dinlendiniz ise sizi hazinedar ustanın yanına götüreceğim. Öteden beri isimlerini işitip yüzlerini görmediğim saray büyükleri ile tanışmak benim üzerimde şüphe yok ki pek büyük te'sirler yapıyordu. Beraberce aynı dairenin üst katına çıktık. Şık, zarif döşenmiş bir koridordan geçtik. Nihayette bir salona, aradan da odalardan birine girdik.

Altmış yaşlarında kadardı. Topuklarına kadar uzun bir entari giymişti. Üstüne Salta tâbîc olunan kısa bir ceket almıştı. Böyle, ayakta pür ihtişam bir Hanımefendi ile

karşı karşıya idim. Rişkidil kalfa beni takdim etti. Bana doğru iki adım attı ve gayet müşfik bir sesle :

— 'Kızım dedi. Şevketmeab Efendimiz sizi sultan efendilere ve mektep zamanı gelinceye kadar iki Şehzademize muallim tayin buyurdular. Müsait zamanlarınızda da arzu eden kalfalara (saraylılara) din dersleri vermenizi irade eylediler. Ona göre çalışıp Şevketmeab Efendimizin teveccühlerine mazhar olmanızı temenni ederim. Biraz durdu ve devam etti :

— Selefiniz Kur'an-ı Azimüşşan okuturken bazı hürmetsizliklerde bulunmuş, bu yüzden vazifesine son verildi. Siz ise ulema evlâdısınız. Bu ciheti bizden iyi takdir edersiniz. Cenab-ı Hak muvaffakiyet ihsan buyursun. Rişkidil kalfaya dönerek :

— Kalfacığım, muallime hanımı, kendilerine tahsis edilen daireye götürünüz. Her ikimiz de hazinedar ustayı selâmlayarak oradan ayrıldık. Tuhaf değil mi? Ancak o zaman rahat bir nefes alabilmıştim.

Hazinedar ustanın dairesine bitişik daireye geçtik. Geniş mermer merdivenden yukarı çıktık. Ayaklarımız uzua tüylü yol keçelerine gömüldü. Karşımıza gelen camlı kapıdan girer girmez, bizi yine uzun etekli entarisi ile yaşlı bir kalfa istikbal etti. Buraya gelinceye kadar yolda Rişkidil kalfa şunları anlatmıştı:

— Kalfanızın adı Piyalerü'dür. Efendimizin üçüncü haremi, ya'ni üçüncü kadın efendi Dürrüaden kadın efendinin daire kalfası idi. Vefatından sonra, vasiyeti mucibince oğlu Şehzade Necmeddin Efendiye baş kalfa oldu. Bundan pek az evvel Necmeddin Efendi de Rahmet-i Rahmana kavuşunca kendilerinin hatıralarına hürmeten kalfayı Beşiktaş ve Yıldız saraylarındaki dairelerinde alıkoydular. Allah kimseye efendi acısı göstermesin. Muhterem bir kadındır. Maiyyetinde beş kişi var: Şevkidil, Nigaris-

tan, Sipentayyar adında üç kız ile Said Ağa ismindeki harem ağası ve tablakârı hademe Halil ağa bunların hepsi Necmeddin Efendiden kalmadır. Ümid ederim ki seveceksiniz kendilerini. O da sizin her umurunuzda nezaret edecektir. Piyalerû kalfa bana hitaben :

— Efendim yorulmuşsunuzdur, bayurunuz size odanızı göstereyim, dedi ve beni yanındaki odaya götürdü. Burası, güzel döşenmiş, şirin bir oda idi. Artık hayatımı içinde geçireceğim bu dört duvar nedense benim üzerimde iyi bir tesir yapmıştı. Belki bu, insanların kadere karşı gösterdikleri rızaya benzer bir şeydi, kimbilir? O gün akşama kadar saraylılar bana «safa geldin» yine onların tâbiriyle «beyan-ı hoş amedi» ye geldiler. İçlerinde güzel, terbiyeli, munis saraylılar vardı. Hep saray adetlerinden bahsederek beni tenvir etiler. Kızların bu terbiye ve nezaketlerini görünce Paşaların, beylerin izdivaç içinde neden saraydan çıkan hanımları tercih ettiklerini anlamış ve kendilerine hak vermiştim Ertesi gün pazardı. Odam yine saraylılarla dolup boşalıyordu. Tatlı ve çetrefil bir çerkez edasıyla konuşuyorlardı. Bu arada padişahın emriyle Hüsnüaver isminde bir cariynin, saraya alınarak benim hizmetime verileceğini öğrenmiş oldum.

V A Z İ F E M V E İ L K T A L E B E L E R İ M

Şehzade Ziyaeddin Efendi, Sultan Reşad'ın en büyük oğludur. Ünsiyar Hanım Ziyaeddin Efendinin hanımlarından biri idi. Dürriye ve Rukiye Sultanlar ile Nazım Efendinin anneleri. Pazartesi günü Ünsiyar hanımın beni görmeye geleceğini haber vermişlerdi, hazırlandım kendilerini bekledim. Saat on birde geldi. Orta boylu, şişmanca şimdiye kadar gördüğüm Hanımlardan daha sık ve daha güzel. Küçük çekik gözleri, kalın ve etli dudakları vardı. Yanında annesi Firdevs Hanımla beraber diler. Ünsiyar Hanım söze başladı:

Talebelerim Dürriye, Rukiye Sultanlar ve Nazım Efendi

— Sizinle görüştüğüme memnun oldum. Sultan efendiler (evlâtlarına bu şekilde hitab ederdi.) Şimdiye kadar Mustafa Efendi ismindeki bir âlimden Kur'ân-ı Kerîm dersi alıyorlardı. Şevkâtmeab Efendimizden Şahadetnameli bir mullime istedim. Allah ömrü şahanelerini müzdad buyursun. Derhal kabul ettiler. Ve sizi latf-i ihsan buyurdular. Teşekkür ettim. Devamla :

— Tedrisatınızın mektep programlarına uygun olacağına eminim. Ne lâzımsa lûtfen bana bildiriniz, dediler. Ben de ikişer kişilik mektep sıraları ile siyah yazı tahtası ve benim için bir masa ve saireyi yazarak lûzumlu mâzeme-yi bir liste halinde kendilerine takdim ettim.

— Merak etmeyiniz. Hepsi derhal tedarik olacaktır. Yalnız sizden ricalarım şudur: Dershaneden içeri girer girmez sultanlık yoktur. İstedığınız gibi kendilerine muamelede serbestsiniz. Diğer hocanın vazifesine nihayet verilecektir. Bu vazifeyi size devrediyoruz. Şevketmeab Efendimizin iradeleri ile evvelâ Kur'ân-ı Azimüşşan hatmedilecek, ondan sonra mektep derslerine başlanacaktır. Siz de ona göre hareket edersiniz, dedi ve ayağa kalktı. Ve çıktılar.

Sultanların valideleri, üzerinde iyi bir tesir bırakmış, hoş bir hanımdı. Sultan hanımlar için sipariş edilen ders levazımatı gelinceye kadar ben de okumak isteyen saraylı hanımların isimlerini kayda başladım. Talebelerim çoğaldıkça çoğalıyordu. Bunlar arzu ettikleri dersleri ta'kib edebileceklerdi. Şimdilik Kur'ân-ı Kerim, Ulûm-i diniye, Kıraat, İmlâ, Hesap, Hendese, Terbiye-i Bedeniye dersleri öğreneceklerdi. Sayısı gittikçe artan talebelerimden isimleri hatırimda kalanları sıralayalım. İspantayyar, Ferhamet, Suzidil, Lem'an, Neş'e Resan, Neş'eriz, Lâlerû, Çeşmidilber, Çeşmiferah, Melâhat, Nevzat (sonra Sultan Vahdettin'in zevcesi olmuştur.) Nesrin Şadırû, Nigâr, Milnigâr, Nigâristan, Bezminigâr, Zülfitab, Mihrimah, Mihriban, Pesend, Ferzan, Virdirevan, Zermisal, Nüzhet, Dilşikâr, Feriha, İrfanter, Nazikeda, Hüsnüaver, Kemalifer, Resan, Rayidil, Dilgüzar... Hepsi iyi kızlardı. Hepsi de derslerine ehemmiyet veriyor, itina ile çalışıyorlardı.

**SULTAN REŞADIN HANIMLARINI
ZİYARET**

Ders odası hazırlanıncaya kadar yıldız sarayında bulunan Sultan Reşad'ın Haremlerini, ya'ni kadın efendileri ziyaret etmek istedim. Arzumu kalfama açtığım zaman o da:

— Evet! dedi. Kadınefendileri, sultanefendileri, şehzade haremlerini ziyaret etmeniz lâzımdır.

Başkadın Kâmures Hanım Efendiyi Ziyaret

İlk ziyaretin gece olması doğru değilmiş. Cuma günü öğleden sonra uzun etekli entarimi giydim. Ziyaret müsaadesini önceden almış olduğumuz için sarayın güzel ve muntazam çiçekli bahçelerinden geçerek baş kadın efendinin -Padişahın birinci haremine, başkadın efendi denir- dairesine girdik. (Kâmüres kadın efendi büyük şehzade Ziyaeddin efendinin validesi idi) Misafirleri karşılamakla vazifeli biri genç, biri yaşlı iki saraylı bizi misafir salonuna aldılar. Kadın efendinin kalfası Azmireftar kalfayı selâmladık. Orada doğrudan doğruya kaldın efendilerin huzuruna çıkılmaz. evvelâ büyük kalfa ile görüşülür, kahveler içilir sonra yine büyük kalfanın refakatiyle ikinci katta oturan kadın efendinin odasına alınır. Vaktiyle güzel olduğu besbelli, hâlâ da târâvetini muhafaza eden kadın efendi bizi kabul etti. Arkamda uzun etekli elbisem, başımda evvelce giymekliğime müsaade olunan hotoz ile kendimi aynada görünce ben de beğendim. Tam bir saraylı olmuştum. Aldığım talimat mucibince eğilerek temenna etmek istedimse de kadın efendi eliyle mümanaat etti:

— Etme, estağfirullah, deyip kısaca selâm vermekliğimi kâfi gördüler. Biraz arkaya çekildim, bekledim. Kadın efendi hemen iskemleyi göstererek :

— Buyurunuz, oturunuz, dedi.

Bu gibi ziyaretlerde misafirlerin iskemleye değil, yerdeki minderlere oturtulduğunu biliyordum. Bana bu iskemle ikramının, hocalara karşı bir saygı göstermek düşüncesinden ileri geldiğini anladım. Kalfam mindere oturdu. Kadın efendi talebelerimin (sultanların) ne zaman derse başlayacaklarını sordu. Lâzım gelen cevapları verdim. Padişahın tedrisat hakkındaki iradelerini sordu. Ben de mektep programı mucibince dersiere başlamadan önce Kur'ân-ı Kerîmi hatmetmeleri hakkındaki emirlerini söyledim.

— Küçük yaşta, dediler, din derslerini öğrenirlerse hem unutmazlar, hem de dersleri çoğaldığı zaman dinimize dair olan bu en mühim bilgiyi geciktirmemiş olurlar. Ve devam ederek:

— İnşallah talebeleriniz feyzinizden istifade ederler. Bu vesile ile sizi gördüğüme çok memnun oldum. dedikten sonra, yanımda oturan Piyalerû kalfa ile saray hakkında biraz konuştular. Mükâlemeleri bitince müsaadelerini alarak huzurlarından ayrıldık.

İkinci Kadın Efendi Mihrengiz Kadın Efendiyi Ziyaret

İkinci kadın efendi Mihrengiz Kadın Efendi ve oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi sayfiyedeydiler. Kendileri ile görüşemedik. Ancak kışın Beşiktaş Sarayına gelince tanışabildik.

Üçüncü Kadın Efendi Nazperver Kadın Efendiyi Ziyaret

Nazperver kadın efendi, Dürrüaden kadın efendinin vefatıyla üçüncülüğe terfi etmişti. Aynı gün kalfamla beraber hünkâr dairesinden sonra bu kadın efendinin ikâ-

metine tahsis edilen daireye gittik. O da öteki kadın efendiler gibi şişman ve uzun boylu bir hanımdı. İlk nazarda malûmatının derecesi pek belli olmamakla beraber, insan üzerinde iyi tesir yapan terbiyeli ve nazik görünüyordu ve biraz hüznü bir hali vardı. Hüznünün sebebini sonradan öğrenmiştim; çocuğu olmadığı için Padişahın kendisine karşı gösterdiği teveccühe rağmen, hayatı boyunca böyle mahzun yaşamıştır. Sık sık gelmemi istedi ve iltifat etti.

Dördüncü Kadın Efendi Dulfirib Kadın Efendi Ziyaret

Oradan aynı daireye yakın olan Dulfirib kadın efendiyi ziyaret ettik. Kendisini zaten merak ediyordum. Çünkü bir gece önceden genç ve malûmatlı olduğunu söylemişlerdi. Bekletmeden oturduğu salona bizi aldırды. Selâmımı samimî karşıladı. Bana :

— İlk defa diplomalı bir muallime saraydan içeri girmiş bulunuyor. Sık sık buyurursanız birlikte tarih okuruz. Ben tarihi çok severim, dedi. Öteden beriden konuştuk. Saray halkının eniştemi sevdiğini, çünkü teravih namazını son derece erkân-ı adabına riayetle ve uzatmayarak kıldırđını, Gülnisar hanımla evlendiğini işittiğini söyledi.

— Malûm ya dedi, yaşlı kalfalarımız çoktur. Oruçtan sonra fazla ayakta duramazlar. Enişteniz ihtiyarların halinden de anlarlar. dedi.

Genç kadın efendi ile daha az resmî konuştuk. Dairesine sık sık giderdim. Kendisi Sultan Reşadın vefadından sonra bir müddet sarayda, sonra Erenköyündeki köşkünde kaldı. Vefatı 1952 senesindedir.

Ramazan geceleri saray güzel olurdu. Gündüzleri herkes oruçlu olduğundan sükûnetle geçer, fakat iftardan sonra her daireden takım takım saraylılar mabeyndeki

büyük sofaya kurulan kafes arkasına gelirler, imam efendi ile müezzinler de harem-i hümayuna gelirler, namaz kılınırdı. Şöyle böyle altmış yetmiş kişilik bir cemaat olurlardı.

Bazı geceler saraylılar aralarında saz tertip ederler, eğlence yaparlardı. Sahura kadar âdeta sarayda bir şenlik olurdu. Bu eğlenceler gece saat onikide sahur yemeklerini getiren tablakârların «destur!...» sesleriyle nihayete ererdi.

PADİŞAHIN GELİNLERİNİ ZİYARET

Sultan Reşad'ın büyük gelini (Şehzade Ziyaeddin Efendinin Hanımı) Ünsiyar Hanımla görüşmek istedim. Kendisinin iki sultanı bir şehzadesi vardı: Dürriye Sultan, Rukiye Sultan, Nazım Efendi. Yıldız Sarayının bahçesinde birçok küçük köşkler vardı. Ünsiyar Hanım maiyeti ile bu köşklere altı odalı birinde otururdu. Köşkten içeri girer girmez Ünsiyar Hanımla karşılaştım. Kibirsiz bir hanımdı. Malûmatlı ve güler yüzlü idi. (Sonra iskenderiyede vefat etmiştir.) Bu ziyaretimde aynı zamanda talebelerimle de tanışacaktım. Bugünkü gibi hatırımdadır. Limonata ikram ettiler. Biraz sonra da Dürriye ve Rukiye Sultanlarla Nazım Efendi odaya geldiler. Ayağa kalktım. Ünsiyar Hanım evlâtlarına hitaben:

— Hocanızın elini öpünüz. Kim bilir sizlere neler öğretecektir. Artık siz de bana öğretirsiniz. Değil mi arslanım? (Sultanlarla efendilere yakınları arslanım diye hitap ederlerdi.) Dedi. Oradan beraberce ders yapacağımız odaya gittik. Kapısına «Ders Odası» diye bir de levha konacağını söylediler. Sultan Efendiler ve anneleri ile

birlikte bir müddet görüştük. Sonra çocuklar bana bahçeyi gezdirmek için annelerinden müsaade aldılar. Bahçeye çıktık. Muntazam ve zevkli bir şekilde tarhedilmiş bahçeyi pek beğendim. Âdeta bir cennet bahçesi gibi idi. Ağaçların neftî gölgeliklerinde biraz doluştuk. Ve büyük havuzda çatanaya binerek, birkaç defa tur yaptık. Gördüğüm bu gibi şeyler beni memnun etmeye başlamıştı. Yanımızda nöbetçi harem ağalarından biri de bize refakat ediyordu. Bir aralık kanepelerden birinde bir müddet oturup istirahat ettik.

Padişahın oturduğu dairenin adı «Hünkâr Dairesi» idi. Buranın pencereleri bu bahçeye bakardı. Benim birşeyden haberim yokken pencereden Padişah da bizi seyrediyormuş. Üçüncü hazinedara «Sultanların yanındaki kimdir?» diye sormuş. Sonraları Hazinedar Peyveste Kal-fadan öğrendiğime göre Baş Kadın Efendi ile aralarında bir muhavere cereyan etmiş :

— Efendimiz, bu muallime hanım pek küçük, talebelerine nasıl söz dinletir? bizimkiler bunu da kendilerine uydururlar, demiş.

Padişah da şu cevabı vermiş :

— Yaşı küçük ama, aklı büyük.

O gün Ünsiyar Hanım beni sultanlarla birlikte yemeğe alıyordu. Terbiyeli çocuklardı. Hocaları ile beraber olmaktan zevk alıyorlar ve benimle sık temas halinde bulunmaktan memnun oluyorlardı. Sabah kahvaltısı ile akşam yemeklerini dairemde yiyor ve öğle yemeklerinde de sultanlarla beraber bulunuyordum.

BEŞİKTAŞ SARAYINA NAKİL

Sultan Reşad'ın büyük oğlu Ziyaeddin Efendinin ikinci haremi Perizad Hanımdı. Hayriye ve Lûtfiye isminde iki Sultanı vardı. Aynı gün kendisini de ziyaret etmek istiyor-

dum. Dairelerine girdim. Sarışın birbirinden güzel iki minimini yavru. Çocukları anneleri ile birlikte buldum. Bunlar da öteki hemşireleri gibi benimle pek yakından alâkadar oldular. Oturduk, bir hayli konuştuk. Anneleri çocuklara elimi öptürdü.

— İnşallah Beşiktaş Sarayına naklettikten sonra bunları da okutursunuz, dedi. Sarayda iyi huylu ve ketum olarak tanınan Perizad Hanım da sonra İskenderiye'de Fransız Hastahanesinde vefat etti. Perens Ömer Tosun Paşanın türbesinde gömülüdür. Şehzade Ziyaednin Efendinin üçüncü hanımı Melek Seyran Hanım Şehzade Fevzinin annesidir. O da aynı bahçe içindeki köşklardan birinde oturuyordu. Gittiğim yerlerde ve yaptığım ziyaretlerden bahsettiğim zaman kalfam memnun oldu. Yalnız bu üçüncü hanımla da görüşmek istediğimi söyledim ki o zaman pek iyi anlıyamadığım bir sebepten dolayı. İlâve etti :

— Bu ziyareti şimdilik tehir etseniz... Ben ayıp olmasın diye, mutlaka kendisi ile de müşerref olmak arzusunda bulunduğumu ısrarla söyleyince itiraz etmedi. Ertesi gün öğleden sonra Melek Seyran Hanımın ziyaretine gittim. Genç ve güzel olmasına rağmen malûmat cihetinden biraz zayıftı. Konuşma sırasında kendisine de ders verebileceğimi söylediğim zaman yüzü güldü. Ve memnun oldu. Yazı ve imlâ dersine ihtiyacı olduğunu söyledi. Kahveleri içer içmez şehzadesini göstermek istedi. Küçük Fevzi Efendinin odasına gittik. Çocuk, dadısı ve bir cariye ile birlikte oyuncaklarıyla oynuyordu. Yerde bir sürü oyuncak vardı. Annesi :

— İnşallah büyüsün, o da sizden ders alır, dedi.

Daireme döndüğüm zaman endişe ile yüzüme bakan kalfaya vukuati olduğu gibi anlattım. Rahatlamış olduğu gözlerinden belli idi.

PADİŞAHIN VASITAMLA TALEBELERİME BİR İRADESİ

Saraya girdiğimin üçüncü günü idi. Bir kalfa geldi. Hazinedar ustanın beni görmek istediği haberini getirdi. Bu gibi dâvetler her nedense beni ürkütüyordu. Fakat şu kısa ikâmetim esnasında yavaş yavaş bunlara da alışmağa başlamıştım. Hazinedar ustanın dairesine gittim. Nezaketle karşılandım. Kahveler içilip hatır sorulduktan sonra Hazinedar usta ayağa kalktı. Ben de kalktım. Padîşahın bir arzusunu bana bildirecekmış. İrade-i seniye tebliğ edilirken ayağa kalkmak adetmiş. İrade şu idi:

«NAMAZ KILMIYANLARA, ORUÇ
TUTMAYANLARA YEDİRDİĞİM TUZ
VE EKMEĞİ HARAM EDİYORUM
BU İRADEM, HOCA HANIM TARA-
FINDAN TALEBELERİNE SÖYLENSİN»

Padîşah dindar bir insandı. Beş vakit namazını terk etmez ve dinî akidelere sınıksız bağlı olarak yaşardı. Derhal kendilerine:

— Emr-i şahanelerini ifa edeceğimden emin olmalarını arz ederim, dedim. Dedim ama beni bir düşüncedir aldı. Çünkü bu iradeyi hemen tebliğ edersem benden ders almağa gelen saraylıların dersi terk etmeleri mümkündü. Bu takdirde de muvaffakiyetsizliğim üzerinde türlü dedikodulara yol açılabilirdi. Talebelerimin beni beğenmedikleri veya meçhul sebeplerden dolayı benden kaçtıkları şayi' olacaktı. Bu ise benim durumumda bir insan için oldukça tehlikeli bir işti. Bir tedbir düşünmek gerekiyordu. Ben yavaş yavaş talebelerime nasihate başladım. Alınan eşyanın hesabını bilmek için hesap dersi öğrenmek nasıl lâzımsa, gerek dünyada gerekse âhirette de her türlü kolaylık görebilmek için insanın dine riayetkâr olması lâzım geldiğini anlatmağa çalıştım. Talebelerim gittikçe

bana ısınıyorlardı. Mümkin merteye onlara sevimli ve nazik olmağa gayret ediyordum. Hakikaten bu tedbirim müessir oldu. Onların da derslere intizamla devam etmekte ve dikkatle çalışmakta olduklarına şahit oldum. Aradan tahminen bir buçuk ay kadar bir zaman geçti. Dershane-nin kapısına şöyle bir levha astım:

**NAMAZ KILMAYAN, ORUÇ TUTMAYAN,
DERSHANE DEN İÇERİ GİREMEZ**

Genç talebelerim levhayı okuyunca derhal dairelerine giderek kalfalarını vaziyetten haberdar etmişler. Tabii onlar da benim «Allahın emrini tebliğ ettiğimi» söyliyerek bu nasihate riayet mecburiyetinde bulduklarını tekrarlamışlar. Birer birer gelmeğe ve «söz veriyoruz. İbadetimizi ihmal etmeyeceğiz» diye kabullerini rica etmeğe başladılar. Kalfalarından birer tezkere istedim. Okuma yazma bilmeyenlerin bizzat gelerek bu husus hakkında teminat vermelerini rica ettim. Bu şekilde irade-i şahane de yerine gelmiş bulunuyordu.

Hâdise bütün sarayda duyulmuş, Padişahın kulağına kadar gitmişti. Gülmüş ve bir salı günü eniştem nöbetçi iken ona da meseleyi açmış ve iltifat etmiş:

— Analar, babalar, evlâtlarının dîni terbiyelerinden indallah nasıl mes'ul iseler, ben de bunlardan mes'ulüm. Allah sormasın, size de teşekkür ederim, demiş.

O akşam eniştem eve geldiği zaman yengem saraylı hanıma «Allah Safiyye'den razı olsun Halife-i ruy-i zeminin duasını almaklığımı sebep oldu» demiş.

Eniştem, Sultan Reşad'ın Baş İmamı İsmail Hakkı Efendi

Padişahın teveccühünü kazanmış olmaklığım bana cidden sevinç vermişti. Bir kaç gün sonra Baş Musahib Enver Ağa vasıtasıyla bir de levha hediye ve ihsan etmişlerdi. Levha meşhur hattatlardan birinin yazısıyledir. Bunu Kur'an-ı Kerim koymaya mahsus bir camlı dolap hediyesi ta'kib etti.

EVVELÂ KUR'ÂN-I KERİM DERSLERİNE
BAŞLADIK

Ziyaeddin Efendi ile Ünsiyar Hanımefendi çocukları Dürriye ve Rukiye Sultan Efendilerle, Şehzade Nazım Efendinin derse başladıkları günün tarihini unutmama imkân yoktur: 11 Mayıs 1331 (1915)

Ders odasının hazırlandığını haber verdikleri zaman koşa koşa, görmeğe gittim. Gördüğüm manzara beni hayret ve sevinç içersinde bıraktı. Bu intizam, Ünsiyar hanımın zekâsının eseri idi. Oturacak yerleri ile arkalıkları kırmızı kadife, yan tarafları beyaz yağlı boya iki sıra ve karşılarında benim için hazırlanmış yeşil çuha örtülü bir masa, üzerinde yazı takımı ve cetvel, lâstik ve saire... Yan tarafta cilâlı güzel bir siyah tahta, silgi ve tebeşirine kadar her şeyi mükemmeldi. Bir kanepeler ile iki iskemle de odanın eşyasını tamamliyordu. Kapının üzerine DERS ODASI yazılı levhaya kadar ihmal edilmemişti. Velhâsıl mükemmel bir ders-hane ile karşılaşmıştım.

Öğleden sonra Sultanlar annelerivle birlikte ders-haneye geldiler. Yerlerimizi aldık. Onlara ilk önce Kur'ân-ı Kerim'den nereye kadar okuduklarını sordum. Büyük Sultan «Yâsîn»e diğeri de dördüncü cüz'e kadar okumuşlar. Kendilerini biraz imtihan eder gibi yokladım ve bıraktıkları yerden başlayabileceğimizi bildirdim. Mini mini şehzade Nazım efendi ise yeniden başlayacaktı. Sultanların başında Bursanın ipekli baş örtüleri vardı. Esasen Sultan Resadın sarayında her şey Bursa ve Hereke kumaşlarından. Padişahın yerli mamulâtı dururken ecnebi mallarına itibar etmediği malûmdur. Bir aralık küçük şehzade ablalarının başlarının örtünmesine dikkat etmiş olacak ki, o da başının örtülmesini istedi. Derhal anneleri emretti. Mini mini şehzadenin fesi de geldi. Fesi giydiği zaman şehzadenin dadısı Suzidil kalfanın sevinçten gözlerinin yaşardığını görmüştüm.

Aradan üç ay kadar geçti. Dersler ilerliyordu. 6 Ağustos 1331 (1915) de Sultanların ikisi de Kur'an-ı Kerîmî tamamen bitirdiler.

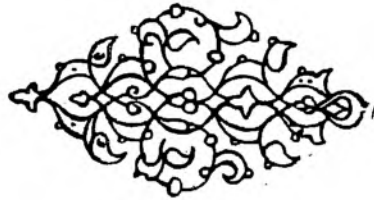
TALEBELERİMİZE VERİLEN
TAKDİR NAMELER

A F E R İ N

SARAY-I HÜMAYUNA MAHSUS

..... sınıfı talebebatından numarlı
İş bu aferin varakasına nail olmuştur.

T A H S İ N

SARAY-I HÜMAYUNA MAHSUS

..... sınıfı talebatından numaralı
 İşbu tahsin varakasına nâil olmuşdur.

H A T İ M M E R A S İ M İ

Aklıma birşey geldi. Bir «Hâtim merasimi» yapmak fena olmayacak diye düşündüm. Düşüncemi anneleri Ünsiyar Hanıma açtım. «Çok muvafık olur» dedi. Ve memnun oldu. Hatim merasimi hazırlıklarına başladık. Ben sultanlara manzumeler öğrettim. Dürriye Sultan «Bayrak» nesrini, Rukiye Sultan da İbrahim Alâaddin «Bayrak» manzumesini ezberledi. Ünsiyar Hanım derhal esvapçı başı Sabit Beyi çağırttı. Kırmızı atlastan etrafı altın saçaklı bir bayrak yapılmasını emretti. Biz Sultanlarla hatim merasimi programı ile meşgul iken, anneleri Ünsiyar Hanım da merasimde yapılacak ikramlarla uğraşıyordu. Şerbet ve limonata lar karlıklara boşaltılıyor. Davetlilere rütbe derecelerine göre zarif kutular içersinde şekerler yaptırılıyordu.

Davetlilerimiz bir hayli yekûn tutmuştu. Başta Sultanların babaları, şehzade Ziyaeddin Efendi olmak üzere, amcaları şehzade Ömer Hilmi Efendi, diğer küçük şehzadeler, kadın efendiler ve tesadüfen o gün sarayda misafiretten bulunan Rukiye ve Adile Sultanlar, şehzade haremeleri, sarayda mevki sahibi ustalar, büyük kalfalar, Hazinedar Usta, Kâhya Kadın, diğer saraylılar. Daha doğrusu hemen hemen bütün saray halkı davetli idiler.

Merasim günü geldi. Küçük mabeyn tâbir ettiğimiz dairenin büyük sofası altın yaldızlı kafeslerle ikiye ayrıldı. Bir kısmı erkeklere, öte tarafı da kadınlara tahsis olundu. Erkeklere mahsus kısımda ortaya bir rahle kondu. Üzerine sırma işlemeli bir örtü örtüldü. Sultanların oturması için de altın sırma ile işlenmiş iki minder kondu. Karşı tarafa da şehzadelerin oturmalarına mahsus kadife,

atlas ve kıymetli kumaşlardan dikilmiş minderler yerleştirildi. Bunların kimisi yuvarlak, kimisi de beyzi şekilde idi. Mabeyn erkânı da burada yer alacaklardı. Kafesin arka tarafından ön sıraya altın yaldızlı koltuk ve sandalyeler, ikinci sıradan itibaren de nihayete kadar muhtelif renklerde minderler yerleştirildi. Evvelâ kadın efendiler, sultanlar ve sonra sıra ile davetli saray halkı yerlerini aldılar. Bir harem ağası refakatinde şehzadelerle, mabeyn erkânı da mevkilerine oturdular.

Şimdiye kadar saray da böyle bir merasim yapılmamış olduğundan herkeste haklı bir tecessüs belirliyordu. En sonra sultanlar geldiler. İkisinin başlarında kıymetli birer taç, sırtlarında altın sırmalı elbiseler, başlarında Bursa kumaşından birer baş örtüsü vardı. Bu halleriyle, zaten vechen pek güzel olan sultanlar birer melek zannedilebilirdi. Sultanlar gelirken mabeyn erkânı ayağa kalktılar. Sultanlarda onları selâmladılar. Herkesde tatlı bir heyecan uyandıran bu manzara karşısında benim de gözlerim yaşardı. Sultanlar minderlerine oturdular. Bu sırada onlara evvelce ders veren şehzade hocası Mustafa efendi Baş İmamın işaretleriyle gelerek sultanların karşısındaki mindere oturdu. Evvelâ Dürriye Sultan, sonra Rukiye Sultan üç defa ihlâs-ı şerifi ve Muavvizeteyn'i ve fatihayı okudu. Hazirun tekbir getirdiler. Hoca Efendi hatim duasını okudu ve şerbetler dağıtıldı. Bu sırada Musahib Ramiz Ağa elinde o atlas bayrakla görüldü. Bayrağı Dürriye Sultan'a takdim etti. Sultan bayrağı aldı ve okumağa başladı.

Okunan nesri aynen aşağıya alıyorum:

Efendiler,

Her milletin ecdadından kalmış bir nişane-i hakimiyyeti, bir yadigâr-ı tarihiyyesi vardır. Elimde kemal-i ihtiramla tutarak huzurunuza çıktığım şu mukaddes sancak da bir miras-ı şecceat ve vedia-i şeref ve mefharettir.

Efendiler,

Bu bayrağın kıymeti kelimelerle anlatılmıyacak kadar ulvî bir mâna taşır. Tarihimizin bir safha-i gururu, milletimizin bir timsal-i zivekarıdır. Bu al harenin sath-ı âl'ine resmedilmiş şu ay yıldız, bir zamanlar büyük ülkelerin ufkunda doğan ayyıldızdır. Asırlardan beri ufuklarda dalgalanıyoc. Bu gün de Osmanlıların mümessiliğini ifa etmektedir. Turan'ın zümrüd ovalarından, Anadolunun sine-i samimiyyetine ihtiyar-ı hicret eden ve az zamanda cihanın üç büyük kıtasının en mutena sahalarında muazzam bir DEVLET vücuda getiren Osmanlıların şimdi fahrâmiz bir hatırası, şavet ve mefharet mirasıdır. Bu sevimli sancak, büyük Osmanın, âzîmkâr ve cesur Fatih'in, kahraman ve metin Selim'in cengâver evlâdı elinde etrafa fütihat teraneleri saçarak Balkanların en yüksek ve azametli tepelerinden aşmış, taa Viyana ovaları karşısında ve Çaldıran çöllerinin semâkarın afakında rekzedilmişti. Yine bu ayyıldız kemal-i ihtişamla Hindistan kıyılarına kadar giderek, Barbarosların, Turgutlar'ın heybetli gemilerinin direklerinde al mevceleriyle temevvüc ederek Osmanlıların şanını, kudsiyyetini î'lâ etmiştir.

Saadet asırlarında ecdadımız yorulmak bilmeyen gayret-i cihangirânesi ile bu ayyıldızın

namus ve haysiyetini yükselttiler. Bu bayrak yüксеle yüксеle semanın esîri maviliklerine kadar suûd eylemiş kamer ile kevakib'in hale-i takdisine gömülmüştü. Ah!... O mazi, öyle bir mazi ki şevket ve satvetle dolu. Bu sancak ve o mazi.

Ey güzel ve büyük bayrak! Türklüğün şaşaa-
lı asırlarında sen metin ve muazzam kal'aların
semalara erişen burçlarında, Osmanlı gemileri-
nin yıldızlı direklerinde dalgaları, deniz sana
bir nişane-i takdis olarak mavi sularıyla titreşir,
dağlar, ovalar seni nesimin zembere-i samimi-
yetiyle kucaklar ve okşar. Beldeler, kal'alar, ku-
leler sana kapılarını açar, düşman orduları ta-
şındığın âlemşirane nağmen'in heybetiyle tarü-
mar olur. Sana ey şanlı sancak! Sana ey büyük
hilâl! Sana her şey eğilir. Arz-ı ihtiram eylerdi.
Tebcil ve takdis sana, en kalbi hürmet, en ha-
kiki merbutiyet, senin şeref ve namusun uğrun-
da ölen ve feda-i can eden mübeccel şehitlerine
ihtiram. Tarihin lâyemut sahifelerine geçen şa-
hidi olduğun menakıb-i kahramannameye peres-
tişler...

Evet! Ey al sancağım sana ve temsil ettiğin
milletin tarihine binbir selâm ve ihtiram...

Seni kahretmeğe hazırlanan bütün düş-
manların karşısında sen ulviyetinden hiç bir
şey kaybetmezsin. Salibin karşısında hilâl daima
yükselecek ve müfteris düşmanlarını helâk ede-
cektir. Bu, değişmez bir kanundur. Göklerden
inen hilâl, yine göğe yükselecektir. Yükselmek,
bu senin şaşmaz kaderindir.

Daima yüksel ve yaşa.

Biraz uzunca olmasına rağmen dikkatle dinleyen hazirun Dürriye Sultanı harâret ve samimiyetle alkışladılar. Aralarında eniştem de olduğu halde mabeyn erkânından bir çoklarının gözleri yaşardı, ağlaştılar. Arkasından Rukiyye Sultan, İbrahim Alâaddin Beyin (1) «BAYRAK» manzumesini okudu.

BAYRAK

Ertuğrul'un ocağında uyandım,
Şehitlerin kanlarıyla boyandım,
Nice düşman kal'asına uzandım.
Sana, selâm ey Osmanlı Bayrağı.

Çırpınarak dalgalanır kanadın,
Gökyüzüne çıkmak mıdır muradın?
Gölgende can vermek ister evlâdın,
Sana, selâm ey Osmanlı Bayrağı.

Ey şerefın, büyüklüğün fermanı,
Ey kavgalar tarihinin destanı,
Seni ister şu toprağın her yanı,
Sensiz tütmöz Osmanlılık ocağı,
Sana, selâm ey Osmanlı Bayrağı.

Mini mini Sultanı'da çok alkışladılar. Pederleri ile Amcaları ve mabeyn erkânı teker teker sultanları tebrik ettiler. Merasim de bitmiş bulunuyordu.

Sultanlar kafesin iç tarafına geçince, kadınefendilerin, misafir Sultanların, annelerinin ellerini öperken bir taraftan da kıymetdar hediyeler veriliyordu. Mücevherler takılıyordu. Bu muvaffakiyetli neticeden gerek sultanlar, gerekse ben çok memnun olmuş idik.

(1) İbrahim Alâaddin GÖVSA (1889—1950)

Bu arada padişahın torunlarını huzuruna çağırıldığı haberi geldi. Ben henüz huzur-ı padişahiye kabul olunmadığım için, sultanlar valideleri ile birlikte huzura çıktılar. Padişah o tarihte oldukça mühim bir mesane ameliyatı geçirmiş bulunuyordu. Henüz yataktan çıkmamış idi. Kendisine sultanların ellerinde bayraklarla gelmekte oldukları haber verildiği zaman :

— Beni kaldırmaz, bayrağa hürmet lâzımdır, demişler. O sırada odada bulunan dördüncü kadın efendi ile üçüncü hazinedar :

— Aman Efendimiz, henüz doktorların müsaadesi yoktur, demişlerse de dinlememiş, arkasına yastıklar ilâve ettirerek biraz doğrulmuşlar. Sultanlar huzur-ı şahanede ta'zim vazifelerini ifadan sonra evvelâ Düriye Sultan sonra küçük kardeşi Rukiye Sultan birbirini takiben bayrak nesrini ve manzumesini okumuşlar. Zat-ı Şahanenin gözleri yaşarmış ve torunlarını bir kaç defa alkışlamış. Neticede padişah gerek torunlarına, gerekse bana hediyeler göndermişti.

T A L E B E L E R İ M v e B A B A L A R I
Z İ Y A E D D İ N E F E N D İ

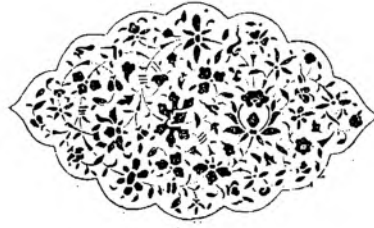
Talebem Düriye ve Rukiye Sultanların pederleri Şehzade Ziyaeddin Efendi, Saraya girdiğimin hemen haftasında ders odasına gelmişti. Evvelâ kapı vurulmuş, içeriye Ünsiyar Hanım girmiş ve Şehzadenin geldiğini haber vermişti. Bilâhare başında yana eğilmiş kalıplı fesi, güler yüzü ile Ziyaeddin Efendi gelmiş, bize iltifat etmişti.

Takibolunan ders programı hakkında izahat almış ve pek mütehassıs olduğunu söylemişti. Hatim duasından sonra mektep derslerine başlandığı zaman Şehzade, çocuklarının müktesebatını yakından görmek üzere sık sık dershaneye gelmeğe başlamıştı. Bilhassa hesap meselelerini birlikte halletmekten zevk alırdı.

DÖRT GÜN TATİL VE GEZMELER

Hatm-i Şerif merasiminden sonra Ünsiyar Hanım'ın arzusu ile Sultanlara dört gün tatil verildi. Kendileriyle birlikte gezmelere başladık. Hergün öğleden sonra harem ağasının refakatinde Düriye Sultana tahsis olunan mavi atlas döşemeli kupa arabası ile saraydan çıkıp istediğimiz mesirelere gidiyorduk. Saraydan her çıkışında yaşmak, ferace giyyordum. İkinci günü akşam üzeri padişah tarafından gelen Baş muhasib Ender Ağa, bana resmî günlerde, selâmlik resm-i âlisini seyir için yaşamak, ferace giymek lâzım geldiği halde sair günlerde çarşaf ile çıkabileceğimi söyledi.

Ihlamur köşkünü, kâğıthaneyi ve Balmumcu çiftliğini gezdik. Bununla beraber işittiğime göre, padişah öyle sık sık saraydan çıkılmasını ve gezmeği pek sevmezmiş. Bahusus ailesine mensup kimselerin hariçte nazar-ı dikkati celbedecek şekilde dolaşmalarını pek hoş görmezmiş. Biz de bu verilen çarşaf müsaadesinden faydelenerek çıktığımız zaman yaşamak ve ferace ile çıkmağa çalışırdık. Çünkü karakol önünden geçerken askerlerin selâm vermesi filân iyi bir şey değildi.

**İHTİYAR BÜYÜK KALFA DA KUR'AN-I KERİM
DERSİ ALIYOR**

Sarayda pek sevdiğim hanımlardan biri de Büyük Kalfa idi. Kendisini cidden takdir ederdim. Ara sıra beni ziyarete gelirdi. Bir gün gene geldi Hazinedar ustanın beni görmek istediğini söyledi. Hemen o gün ustayı görmeye gittim. Biraz oturduk. Hoşbeşten sonra bana:

— Hocahanım, dedi. Kur'ân- Kerîmden Yâsin, Tabareke, Âmme surelerini sizin yanınızda tekrarlamak istiyorum. Müsaid bir vaktinizde beni dinlemek lûtfunda bulunursanız pek memnun kalacağım. Yanlış okuyup günahkâr olmakdan korkuyorum, dedi. Memnuniyetle kabul ettim.

Muhterem bir kadındı. İki ay kadar dairesinde meşgul oldum. Ütülü başörtüsü ile rahlenin önünde emsalsiz bir tevazu ile Kur'ân-ı Kerîm okuyuşu gözümün önünden gitmez. Sultan Reşat ikide birde dermiş ki:

— İşte ben bir muallime getirdim. Allah benden sormasın. Kim isterse istifade edebilir, Hazinedar Usta bunu sık sık tekrarladı. Ve torunu yerinde olduğum halde benden ders almakdan çekinmedi.

Bu arada idman derslerine de ihtimam ediyorduk. Sultanlarla birlikte arzu eden saraylıların da bu idman derslerine devam edebilmelerini sağlamış idik. Yıldız Sarayının Harem bahçesi buna müsaidi. Beşiktaş Sarayına geçtiğimiz zaman bunu yalnız sultanlara inhisar ettirmek mecburiyetinde kalmış idik.

Talebe sultanlar fazlalaşiyor

1331 (1915) senesi eylülünün beşinci cumartesi günü Yıldızdan Beşiktaş'a indik. Dolmabahçe Sarayında benim için bir başka âlem başlayacaktı. Sultan Reşadın mahdumlarından merhum Necmeddin Efendinin dairesinde benim için bir oda hazırlandı, yerleştim. Yan pencereleri denize nâzır bu oda gayet zevkli döşenmişti. Ama, ben Beşiktaş Sarayının bütün ihtişamına rağmen nedense Yıldız Sarayını daha çok sevmişdim. İki günlük bir istirahat ve yerleşme fâsılasından sonra vazifeye tekrar başladık.

Aradan beş gün geçmiş idi. Perşembe günü Şehzadenin ikinci hanımı Perîzad Hanım tarafından davet edildim. Ziyaretlerine gittiğim zaman bana şunları söyledi :

— Kerimelerim Hayriye ve Lûtfiye Sultanlar için efendimiz Sultan (Reşad) dan da müsaade aldım. İrade-i şahaneleri mucibince evvelâ Kur'ân-ı Azimüşşanı hatmedecekler, sonra diğer derslere başlarsınız. Şimdilik ne lâzım ise bana bildiriniz.

İcab eden şeyleri yazarak kendisine verdim. O tarihten itibaren dört sultanla bir şehzadeye ders verecektim. Cuma günleri hariç, her gün sabahları bizim dairede saraylılara ders vermek, öğleden sonra da sultanların dairelerine ayrı ayrı gitmekliğim lâzım geliyordu. Bu ise bana hem çok vakit kaybettiriyor hem de oldukça yorgunluğa maloluyordu. Bunları birleştirmek her bakımdan, faydeli olacaktı. Fakat ihtiyatlı hareket etmek istediğim isabet olmuş. Fikrimi kalfaya açdığım zaman :

— Sakın ha, dedi. Böyle bir şeye teşebbüs etmeyin. Fena te'sir yapar, dedi. Öğrendim ki, Ünsiyar Hanım ile

ortağı Perizad Hanım dargınmışlar. İyi kalbli kalfanın ikazı ve benim de ihtiyatım sayesinde böyle bir tatsızlığı önlemiş oldum.

Yine öğleden sonra evvelâ Ünsiyar Hanımın, sonra da Perizad Hanımın dairesine giderek teârisata devam ettim.

Tarih boyunca görmüşüzdür ki: anaları ayrı olan kardeşlerde husumet derecesine varan rekabet vardır. Ben ise bu ayrı gayrılığı kaldırarak güzel bir birleşme te'minine çalışmak istiyordum. Tesadüfler de bana yardımcı oluyordu. Dürriye ve Rukiye Sultanların o muhteşem hatim merasimi sarayda dilden dile dolaşüyor, masal gibi anlatılıyordu. Ünsiyar Hanım bundan çok müftehirdi. Bir gün çocukların ders ve terbiye meseleleri üzerinde kendisi ile görüşürken benim nokta-i nazarlarımı malûmatlı ve hassas annenin büyük dikkat ve alâka ile dinlediğini görerek meseleyi şu şekilde açıkladım :

— Biliyorsunuz ki dedim, mekteplerde muhtelif ailelerin çocukları bir arada ders görürler. Teşvik bakımından bu şekilde tedrisatın faideleri çoktur. Çocuklar, gördükleri ihmal veya tembelliğe mukabil takdir ve iyi not almanın teşviki içinde istifade ederler. Onun için çocukları bir dershaneye yerleştirsek nasıl olur? Ünsiyar hanım, akıllı ve ma'kul bir kadındı.

— Pek alâ, dedi. Nasıl isterseniz öyle olsun.

Sevincimden uçuyordum. Bu, benim için büyük muvaffakiyetti. Şimdi hangi dairede bu işi başarmak lâzım geldiğini düşünmeğe başladım. Gerçi Ünsiyar hanım, nerede olursa olsun ben razıyım, demişti amma, yine bir defa kalfa ile müşavereyi faydalı buldum. İyi kalbli insan, bu işi Perizad hanımla da görüşmekliğimi ve onunla da görüşmeden evvel bu teşebbüsümden kimseye bahs etmemekliğimi bana tavsiye etmişti.

Aradan bir kaç gün geçti. Dersten sonra Perizad hanımı ziyaret ettim. Perizad hanımın inatçı bir kadın olduğunu söylemişlerdi. Halbuki bence sarayın en terbiyeli, nazik hanımlarından biri idi. Sabrı, tabammülü, hüsn-i ah-lâkı ile her kes tarafından sevilirdi. Amma nede olsa dik-katli konuşmam lâzım geliyordu.

Kendisi ile müsahabe esnasında mektep tahsili ve içti-maî hayat mevzuları üzerinde nokta-i nazarlarımı açıkladım. Sultanlarının lâyıkı ile çalıştıklarını, Kur'ân-ı Ke-rîmin üzerinde ehemmiyetle durarak ihtimam gösterdikle-rini, az zaman sonra da bir hatim merasimi yapabileceği-mizi anlattım. Pek sevindi. Dersane ile çocukların ne su-retle çalışmaları lâzım geldiği hakkındaki düşüncelerimi sonuna kadar dikkatle dinledi. Yüreğim çarpıyordu. Niha-yet :

— Haklısınız, istediğiniz gibi yapınız. Bizim size itima-dımız var, dedi.

Artık sevincimden uçuyordum. Çünkü her iki tarafı da ikna ederek kazanılmış bir zaferdi bu. Bu muvaffakiyetime bütün saray halkı da şaşmıştı.

Pek az sonra talebelerimi bir arava getirdim. Çocuklar da memnun oldular. Anneleri istedikleri kadar birbirleriyle dargın olabilirler. Burası beni alâkadar etmez. Elverir ki çocuklar birbirlerini sevsinler. Bize lâzım olan bu idi. Bu hadiseden daha ziyade artmış olan şevkimle ve olanca kuv-vetimle çalışıyordum. O günlerde hadîseyi padişaha açmış-lar o da sevinmiş, hazinedar usta bana müjdelemek için biz-zat daireme kadar geldi.

Bir kaç gün geçtikten sonra bir saraylı beni hazine-dar ustanın çağırıldığını bildirdi. Ne de olsa böyle kalabalık bir sarayda her hangi bir dedikodunun aleyhime tecelli edebileceğini düşünerek tereddüt ve korku geçiriyordum. Hazinedar Usta bana :

— Şevketmeab Efendimiz, bundan böyle her on beş günde bir evinize çıkmanıza irade buyuruyorlar, dedi.

Saraya intisab ettiğim günden beri haftada bir dışarı çıkma müsaadesi almıştım. Perşembe günleri ikindiden sonra bir hafta Yıldızdaki büyük eniştemin evine; ikinci hafta Nuruosmaniye civarında oturan büyük ablama; üçüncü haftada da Şeyhulislâm kapısı taraflarında oturan küçük hemşiremin evine giderdim. Şimdi bu, on beş günde bir müsaadesi bana ağır gelmesi icab ederken hiç de öyle olmadı. Hattâ ayda bir defa çıktığım bile oldu. Ne saklayayım her hafta çıkarken şehrin muhtelif semtlerindeki akrabalarımın saray arabası ile gidip gelmek pek hoşuma girdi. Fakat saray hayatına alıştıktan sonra artık bu çıkışlara geniş fasılalar vermeğe başlamıştım. Duriyye ve Rukiyye sultanlarla bazan Cuma günleri gezmeğe çıkardık. İşte o zaman ablalarımın da uğrardık.

Amma yine sultanların müsaadeleri ile.

Şehzade Ziyaeddin Efendi cebir dersi almak istiyor

Şehzade Ziyaeddin Efendinin Tıbbiye mektebine devamı müddetince not defterleri bana getirilir, ben de temize çekerdim (1)

Bilâhare Beşiktaş (Dolmabahçe) sarayına nakil ettikten sonra aldığım bir emir beni şaşırtmıştı. O aralık Tıbbiyye-i şahaneye devam eden şehzade Ziyaeddin Efendi benden cebir dersi almak istiyordu. Memnuniyetle ve biraz da utanarak kabul ettim. Haftada iki defa dairelerine gidip ders vermeğe başladım. Sarayda hiç bir şey gizli kalmaz-

(1) Mezkûr Şehzade hakkında bildiklerimi ilerde Haydarpaşa İbrahim Ağa Çayırında şimdiki özel Anadolu Lisesi'nin işgal ettiği köşklerinde ikâmetim esnasındaki hatıralarımı ihtiva edecek notlara ilâve edeceğim.

Şehzade Ziyaeddin Efendi

dı. Bu ders hadisesini Sultan Reşad'a a17 ettikleri gün tesadüfen dördüncü kadın efendi huzur-ı şahanede imiş. Kendisine dönerek :

— Bak kadın, vaktiyle bu küçüktür dedikleri zaman yaşı küçük amma aklı büyük, demiştim. Bak, Ziyaeddine bile ders veriyormuş, diye memnuniyet-i şahaneyi mucip olmuş. Yine o hafta içinde bir gün Talât Paşa huzur-ı şa-

hanede bulunduğu zaman padişah bizzat Talât Paşaya bu ders hakkında fikir beyan etmiş. Talât Paşa :

— Müsaadeyi şahane olursa bu hanıma bir mesele yazayım halletsin, demiş ve Hünkâr'ın muvaffakâtı ile baş-Musahib Enver Ağa ile meseleyi gönderdiler. Enver Ağa odama geldi, kendisine biraz oturmasını rica ettim. Derhal meseleyi halledip gönderdim. Sultan Reşad ise bizzat:

— Haydi bakalım Paşa, sen de hallet, her ikinizin neticesini karşılaştıralım, buyurmuşlar. Talât Paşa iradeyi yerine getirmiş. Neticede mes'elenin halli bir çıkmış. Padişah memnun olarak tekrar Enver Ağayı bana göndererek memnuniyetlerini bildirmişlerdi.

SARAYLILAR - ŞEHİRLİLER

Sarayda «Şehirliler» diye bir tâbir vardır. Bu, saraya mensup olmayan şehirde ikamet eden ahaliye verilen bir isimdir. Sarayı halkla temas haline getirmek de lâzımdı. Sultanlarla onun için ara sıra bu ziyaretleri yapardık. Gayem saraya biraz da sarayın dışını tanıtmaktı. Büyük hemşirem, Dürriye Sultanla aynı yaşta idi. Bezmiâlem Valide Sultaniyesine giderdi. Sultan, yeğenimi o kadar sevmeye başladı ki mektep tatilinde sarayda, sonraları da Haydarpaşa'da İbrahim Ağa çayırındaki Ziyaeddin Efendinin köşkünde aylarca beraber kalırlardı.

Saraylılar şehirliler sanki ayrı ırklardanmış gibi fena tarzda konuşmalar hiç hoşuma gitmiyordu. Kendilerini daima şehirlilerden üstün görmeye alışmış olan saraylılardan birinin bir gece odasında misafirdim. Her halde bana iltifat etmek için olacak :

— Maşallah Muallime hanıma, dedi ve bana hitaben :

— Hiç şehirliye benzemiyorsunuz. Tıpkı siz de bizim gibisiniz.

Bu hitap beni sinirlendirmeye kâfi gelmişti. Artık şöyle bir diskur çekmenin zamanı geldiğine iyice hükmetmiştim.

— Kuzum kalfacığım, şehirli kim, siz kimsiniz? Siz de bu milletin efradından değil misiniz? Şurasını da bilmeniz lâzımdır ki, eğer şehir halkı olmasa, saray da olmaz. Bu ayrılık hissini artık silmeliyiz, dedim ve ilâve ettim :

— Devletsiz (Hanedansız) Millet olur, amma milletsiz devlet olur mu?

Kalfanın rengi attı. Zaten yaşlıca olduğu için fazla da üzme istememiştim, amma o bana senelerce muğber kaldı. (1)

(1) Nihayet Cumhuriyetin ilânından sonra hanedanın memleket dışına çıktığı zaman burada kalan tevabii Belediyenin müsadesi ile yine Dolmabahçe sarayında yeni bina denilen dairede bir müddet için ikamet ediyorlardı. Bir kolayını bulup bu eski kalfaları ziyarete gitmiştim. Tesadüfe bakınız ki merdivenden çıkarken o hanımla karşılaşmayayım mı? Yaşavça kulağıma eğilerek: «Devletsiz millet yaşıyor, haklı imişsiniz» dedi. Ve benden hakkımı helâl etmemi istedi. Ben zaten onların bu perişanlıklarına bir damla teselli olsun diye gitmiştim.

Fakat bana bu acı maziyi kendisi hatırlatmıştı. Henüz nereye gideceklerini kendileri de bilmiyorlardı. Bu ziyaretimle ne kadar büyük sevaba girdiğimi sonradan bana anlattılar. Daha sonraları evleri olanlar evlerine, kimisi memleket dışına kimisi de darülacezeye giderek milletin himayesine sığındılar...

SULTAN REŞAD'IN HUZURUNA KABULÜM

Saraya geldiğimden beri bir hayli zaman geçtiği halde henüz padişahın huzuruna çıkmış değildim. Bir gün Hazine dar usta tarafından ustufa bohça içinde her biri bir başka renkte olmak üzere 5 kat hereke kumaşı geldi. Kalfa bunlardan üçünü saraya giren kadın terzisine ölçümü aldirarak sipariş etti.

Uzun etekli, pahalı, dantel ve tüllerle süslü olması için de tenbihatta bulundu Terzi kadın entariyi bir hafta içinde dikip bana getirdi. Tam o günlerde kalfa odama gelerek : (Yarın huzur-ı şahaneyeye kabul olacağımı) tebşir etti. O dakikadaki halimi tarif edemem. Nasıl hazırlanıp çıkacağım? İçime bir korku girdi. O gün kalfa ile beraber karşılıklı olarak padişahın huzurunda nasıl hareket edileceğini prova ettik. Taltifkârane sözlere karşı nasıl mukabele edilmesi lâzım geldiğini filân da öğrenmiştim.

Ertesi gün yanımdaki kızın yardımı ile giyindim. Terzi elbisenin rengine uygun bir Hotoz hazırlamıştı. Hotoz, başa giyilen bir nevi başlıktır ki ön tarafı biraz yüksek, arka tarafı alçaktır ve elbisenin rengine uyacak surette ince ipekli kumaştan yapılır. İsteyenler Hotoz'un üzerine mücevherat da takabilirlerdi. Kalfam bana bu yeni üç elbiseden birinin padişahın huzuruna çıkarken, ikincisinin bayramda yine padişahın tebrikatında bulunurken, üçüncüsünün de kadın efendilerin ziyaretlerinde bulunurken giyilebileceğini söylemişti. Bunların üçü de kuyruklu, uzun entarilerdi. Bunların dışında, ne zaman istersem kısa etekli elbiseler giyebilecektim.

Huzura kabul ve Dolmabahçe Sarayı

Hotozu başıma koydum. Bir aralık gözüm aynaya ilişti.

Kendimi âdeta tanıyamaz bir hale gelmiştim. Kıyafet insanı ne kadar değiştiriyor. Kalfamla birlikte Sarayın uzun ve şahane koridorlarından geçerek hünkâr dairesine vardık.

Dolmabahçe Sarayı çok büyüktür. Geniş sofaları, odaları, yüksek tavanları ve her suretle süslü duvarları ile belki de dünyada mevcut sarayların hepsine faik bir durumdadır. Deniz kenarında oyma, fildişi gibi işlenmiş sahil sarayı hümayun, ampir stil devrinin en güzel mimari örneklerinden biridir.

İhtişâmı ile Osmanlı Padişahlarının ikâmetine pek yaracak bir saltanatda inşa edilmiştir. (1)

Padişahın bir çok maiyeti vardı. Mabeyn-i humayun dediğimiz yerde bir çok mukarrabin oturuyordu. Ailesine mensup Sultanlar, Şehzadeler de hep burada idi.

Oğullarının en büyüğü Şehzade Ziyaeddin efendi, maiyeti ile beraber burada ikamet ederdi. Birinci, ikinci ve üçüncü Haremleri ve maiyetleri Ömer Hilmi Efendi ve maiyetleri, hazinedar usta ve maiyeti ve diğer büyük ustalar ve maiyetleri sarayın muhtelif dairelerine yerleşmişlerdi. Şimdi vapurla sarayın önünden geçerken orada

(1) 1950 Senesinde Kral Faruğun yengesi Sultan Hüseyinin haremi Sultan Melik Hazretleri yazı geçirmek için İstanbul'a gelmişlerdi. İstanbul'da bulunan sarayları, Camileri, Müzeleri velhâsıl bütün asarı atıkayı gördü. Bir gün bana:

— 14 yaşından beri seyahat ederim. Hemen hemen dünyanın pek çok yerlerini gördüm. Dolmabahçe Sarayı gibi bir Saray'a raslamadım, dedi.

Kendisi Beylerbeyi Sarayını da gezmişti. Duvardaki yazıları pek beğenmişti. Hayranlığını anlata anlata bitiremiyordu. O gün sarayın bekçileri de dahil olduğu halde birlikte fotoğraf çektiğimiztik.

oturduğum odanın denize nazır penceresini görünce bütün eski gençlik günlerimi hatırlarım.

Sözü biraz uzattık, padişahın huzuruna nasıl kabul olduğumuzu anlatırken, sarayın ihtişamına daldık.

Sultan Reşad

Kalfa ile birlikte Hünkâr dairesine vasıl olduğumuz zaman, nöbetçi hazinedarlar bizi karşıladılar. Padişahın bulunduğu odanın önünde üçüncü hazinedarı gördük.

Kendisi çok nüfuzlu, sözü geçen bir kadındı. Bizi güler yüzle karşılamasından anladım ki bu kabul merasiminden haberdardı. Kalfam yaşlı olmasına rağmen daima benden geri kalır ve her zaman bana yol verirdi. Kaç kere bunu yapmamasını rica etmişim. Fakat kendilerine ders öğreten bir insanın ilmine hürmeten böyle yaptığını söylerdi. Bu defa yine Padişahın huzuruna çıkarken bizim kalfa hanım arkada kalıyordu. Kolundan tutarak ve rica ederek kendisini öne geçirdim. Üçüncü hazinedar kapıyı açtı. Evvelâ kalfa, sonra ben kapıdan içeri girdiğim zaman Padişah Sultan Reşadı ayakta denizi seyrediyor bulduk. Döndü. Fakat yüzüne bakamıyordum. Efsanevî ihtişamlarıyla hayalinizde büyüye büyüye artık pek çok büyüyen bir zatın karşısına çıkınca insanın her tarafı titremeye başlıyor. Helecandan ölecek gibi idim.

Üçüncü hazinedar kalfa :

— Efendimiz, Muallime Hanım ve Piyalerû cariyeniz, derdemez Sultan Reşat şöyle dize doğru biraz daha yaklaştı. Kalfam derhal yere diz çöktü, tamam ben de aynen ona imtisal edecek iken birden padişahın sesi işitildi:

— Yoook.. etme. sen ulema evlâdısın. Ben de dervişim, diye iltifatla şefkat gösterdiler.

Padişah ilâveten bana :

— Sultanlara hatim münasebetiyle öğrettiğiniz bayrak manzumesi çok hoşuma gitti. Günlerce onu unutamadım. Herkesin bayrağımıza hürmet etmesini ve sevmesini isterim. Ben de severim. İnşallah badema talebeleriniz feyzinizden istifade ederler.

Ben de :

— İnşallah efendimiz, saye-i şahanede pek cüz'î olan bildiklerimi öğretmeğe gayret edeceğim. Cenab-ı Hak ömr-i şahanelerini müzdat buyursun, efendimiz..

Diyerek o zamanki lisan ve eda ile bir dua da ettim.

Tekrar yerden bir temenna yaparak biraz daha geriledim. Padişah bu defa yanımdaki Piyalerü Kalfanın hatırlarını sordu. O, derhal teşekkürlerini arzetti ve ikimize birden :

— İstirahat ediniz, dedikten sonra derhal huzurdan çıktık.

Bu hadise sarayda dilden dile doluşuyordu ve itibarım artık bir kat daha artmıştı. Sonradan öğrendim ki padişah malûmatı ne derecede olursa olsun hocaları ilmîne hürmeten ayakta kabul edermiş, bilhassa din derslerine çok ehemmiyet verdiği ve kendisinin Kur'ân-ı Kerîmi gayet güzel okuduğunu eniştemden öğrenmiştim. Daha sonraları gerek büyüklere gerekse küçüklere yaptığım gece ziyaretlerinde saray adet ve anelerini, huzur-ı padişahide nasıl hareket edileceği hakkındaki talimatı daha iyice ve esaslı olarak bellemiştim, gerek kadın efendilerden, gerekse hazinedar usta veya şehzade haremlelerinden bu hususta çok istifade ettiğimi itiraf ederim. Bilhassa dördüncü kadın efendiye pek çok şeyler borçlu olduğumu da ilâve etmeliyim.

Sultan Reşad'ın hususiyetleri

Sultan Reşad, sabah namazından bir saat evvel kalkar, abdest alır, evvelâ Kur'ân-ı Kerîmi, sonra da Delâil-üf hayrat'ı okurdu. Sabah namazını kıldıktan sonra sütlü çaydan ibaret olan kahvaltısını emreder ve yine abdest alır ve elbiselerini giyerdi. Sık sık abdest almak adeti idi.

Sabahın erken saatlerini bu suretle geçirdikten sonra başkâtibeyi ve Hazinedar Ustayı çağırarak o güne mahsus emirlerini verir ve harem-i humayundan çıkararak, mabeyine geçerdi.

Sultan Reşad yumuşak tabiatlı, mültefit ve müşfikti. Kimseyi bilerek incitmiş olduğunu duymadım. Haklı ola-

rak birine hiddetlendiği vakit derhal abdest alır, Kur'ân-ı Kerim okumaya başlardı. Öfkesi geçmezse bir de namaz kılardı.

Abdest alırken havlusunu tutan Hazinedar «Allah» demiş. Padişah hemen:

— Şu havlu elinizde iken ism-i Celâli anmayınız, diye tenbih eyledim, yine unutuyorsunuz. Teessüf ederim, diyerek ta'zir etmiş. Şayan-ı dikkat itiyatlarından biri de şu idi: Her gün sabahleyin besmele ile abdest alır, besmele ile kasasını açar, evvelâ Ümmet-i Muhammedin hakkı, diye sadaka ayırır, sonra Yıldız ve Beşiktaş saraylarının idaresi için lâzım geldiği miktarda para çıkarırdı. Amma her Allah'ın sabahı tekrarlanan bir âdet hükmünde idi bu.

Fukaraya dağıttığı paraları, kâğıt para olarak değil gümüş para olarak verirdi.

Gerek cuma selâmlıklarında ve namazda, gerekse sair gezintilerinde daima güler yüzlü olarak görülürdü.

Padişahın mizacı hakkında, kendisine senelerce kahretmiş türlü haksızlıklarda bulunmuş biraderi Sultan Hamide ait bir vak'asını nakletmek kâfi gelecektir, kanaatındayım:

«1329 senesindeki Rumeli seyahatında Selâniğe gidince Sultan Hamid'in hatırını sormak için mabeyn Baş Kâ-tibi Halit Ziya Beyle. (1) ordu müfettişi Hâdi Paşayı göndermişti. Kendilerine :

— Biraderime benden bahsederken «Zat-ı şahane tâbirini kullanmayınız, sadece «biraderiniz» deyiniz ve ellerinden öptüğümü söylemeği unutmayınız» demiş, sıkı sıkı tenbihatta bulunmuş ve ilâve etmiş:

— «Selâniğe gelişimin sebebi memleketin selâmeti için-

(1) Halit Ziya Uşaklıgil (1869 — 1945)

dir, sakın gücenmesinler».

Sultan Reşad, muhafazakârdı ve alâyişten hoşlanmazdı. Meselâ harb zamanında öteden beri âdet olan saray eğlencelerini, sazlarını men'etmişti. Bundan başka saray âdetlerinin ihmâl edilmesini de istemezdi. Meselâ, dış kirası (yemekten sonra verilen bahşis), iftar dâvetleri, nevruziye gibi eski zamanlardan kalan âdetleri kaldırtmaz ve an'anenin hiç bir zaman bozulmamasına dikkat edilmesini isterdi.

Burada şu (nevruziye) tâbirini biraz izah etmek gerekiyor. Nevruzîye, İran takvimine uyarak yeni sene başlangıcında sarayın baş hekimi tarafından yapılarak kıymetli kâselere konup renkli tüllerle bağlanan bir nev'i macundur. Böyle kâseler içindeki bu nevruzîye macunu padişaha, veliahde, şehzadegân ile Kadın Efendilere ve mabeyin efradına kırmızı kurdelâlarla bağlı olarak gönderilirdi. Sonraları bu âdet kaldırılmıştır. Hâlâ bu kâselerden kibar konaklarının camlı vitrinlerini süsleyenlere rastlanır. Bunlar, Mısır saraylarının muhteşem salonlarındaki murassa vitrinlerde de yer almış bulunuyor.

Sultan Reşad, son derece zıçak gönüllü ve mahviyetkârdı. Yakınlarının naklettiklerine göre sık sık şunları söylermiş:

— Ben bu mevkiye lâyük değilim, amma Cenabı Hak kısmet eylemiş. Yaşım ilerledi, vatana hizmeti istediğim şekilde yapamıyorum. Bundan dolayı da pek müteessirim.

Böyle olduğu halde tahtan indirilmesinden de pek korkarmış. Daima namazdan sonra şu duayı tekrarlarmış:

— Yarabbi bana hal' felâketini gösterme!

Onun ağzından pek nadir olarak «Saray» kelimesi çı-

kardı. Hep ev, evimiz tâbirini kullanırdı. Huzurunda yerlere kadar eğilmeler istemezdi.

Yerli mallarına karşı da fevkalâde titizlik gösterir, sarayın bütün odalarını Hereke kumaşları ile döşetirdi. İkinci meşrutiyette Avusturyalılara karşı boykot onun zamanında ilân edilmiş ve fes Avusturya malı olduğu için herkes yerli kalpaklar giymeğe başlamıştı.

Dördüncü Hazinedar Dürefşan tebdil-i hava için şehre çıktığı zaman Hereke kumaşından yaptırdığı bir elbise ile huzura çıkmış ve padişahın iltifatını kazanmıştı:

— Dürefşan aferin sana, beni çok memnun ettin, paramızın dahilde kalması için bütün milletin yerli malı kullanmasını isterim. Zira ecnebler, bize sattıkları malların paraları ile top, tüfek alırlar ve bunları bize karşı kullanırlar. Memleketini seven her insanın senin gibi böyle yerli malı kullanması gerekir, demiştir.

Sultan Reşadın, şehzadelerin maaş meselesinde gösterdiği ince düşünce darb-ı mesel olacak kadar şayan-ı dikkatdir.

Şehzadegâne ya'ni evlâdlarına maaş tahsis edilmesi hususundaki kararlara itiraz ederek demiştir ki :

— Bir mülâzım bile evlâdu iyyalini kendisi iâşe ediyor. Aileme bakmak da benim boynumun borcudur. Milletin bana verdiği maaş kâfidir, onlara ben bakacağım.

Kendi ailesi için böyle bir prensip koyan padişahın, diğer hanedan efradına verilecek para hususunda itiraz ettiği görülmemiştir. Hattâ onlara elinden gelen yardımı esirgemezdi.

Veliâhdlığı zamanında, Sultan Hamidin, evlâtlarına karşı yaptığı baskıdan dolayı tahsillerinin noksan kalması yüzünden pek üzgündü. Onların okuyup adam olmalarını,

bir mesleğe intisablarını isterdi. Hattâ şehzade Ziyaeddin Efendi tıbb tahsili yapabilmesi için tıbbiye mektebine yazılmıştı. Evlâtlarının tahsil meselesine üzülen padişah daima bu yüzden müteesir olarak yaşamıştır. Eğer birisî kendisine:

«Allah Ömr-i şahanelerini müzdat buyursun» diye dua ederse kendisi:

— Bana dua etmeden evvel millete dua ediniz, ben, siz, hepimiz bu millete muhtacız derdi.

★

Hanedana ait işler, «Hanedan-ı meclis» tarafından idare edilirdi. Veliahdın reisliğindeki bu meclisin ikinci reisi Enver Paşa idi.

Sultan Reşad, vefatında evlâtlarına ve ailesine, haremelerine hiç bir şey bırakmamıştır. Sadece hepsinin birer evleri ve Kadın Efendilerin de irad olarak birer dükkânları vardı. Bu hususta :

— Millete bâr olmasınlar, dermiş.

★

Şimdi nakledeceğim hâdise de yine padişahın nekadar hayırhah bir insan olduğunu göstermeğe kâfi gelecek sanırım :

Saraylılardan biri evlenmek maksadı ile şehre çıkmak isterse padişaha ve hizmet ettiği sultan veya şehzadeye hitaben birer mektup yazar ve «çırağ buyurılmalarına müsaadeleri» tâbirini kullanırdı. Padişaha yazılan bu arzulara «Çırağ kâğıdı» denirdi. Sultan Reşad, saraylılar tarafından gösterilen bu gibi arzuların hiç birini redd etmemiş, hepsini hüsn-i kabul ve is'af etmişti. Hattâ o hanımın ölünceye kadar iâşe masrafını kendisi verir ve gittiği yere yük olmasın diye lâzım gelen yardımda da bulunurdu.

Bana atmışaltı senedir bu millet bakıyor, bu çırağlılar

da aile teşkil edip, millete evlâd yetiştirecekler, der ve bol ihsanlarda bulunurdu.

Sultan Reşad şair ve dindar idi. Bir vakit namazını bıraktığı görülmemiştir. «Halife-i ruy-i zemin» sıfatını taşıyan bir insana yakışacak şekilde dinine merbutiyeti vardı. Maiyetinde çalışanların hepsinin namaz kılmalarını emrederdi. Kılmadığını işittiklerine münasip kimseler delâletiyle nasihatda bulunurdu. Hizmetini görmeğe alıştığı kimseleri değiştirmekten hoşlanmazdı ve bunların da hepsinin dindar insanlar olmasına dikkat ederdi. Zaten maiyetinde çalışanların içinde namaz kılmayan tek kişi yoktu.

Sarayda kendinden evvel gelen padişahların zamanından kalma eski ihtiyar kalfalara pek riayet ederdi. Hattâ bunları nevbetle huzuruna çağırarak hatırlarını sorar, neye ihtiyaçları olduğunu öğrenmek isterdi.

Sarayda Sultan Aziz zamanından kalma Nervet Usta vardı. Malûmatlı ve lisan-ı farisiye aşına bir yaşlı kadındı. Onu sık sık huzuruna çağırır ve kendisi ile konuşmaktan hoşlanırdı. Bu Hanım Efendi aynı zamanda Şehzade Mecid Efendinin de ders hocalığını yapmıştı. Bilâhare Dârülâcêzede vefat etmişti.

Sultan Reşad veliahdlık zamanında Sultan Hamidden diğer hanedan azası gibi para istemediği için padişah kendisinin bu hareketini kibir ve gururuna atfedermiş. Halbuki Sultan Reşad: «isteyeceğim meblâğ milletin parasıdır. Benim ise millete bir hizmetim yoktur.» dermiş.

İkinci oğlu Necmeddin Efendinin vefatında ta'ziye

edenlere kemâl-i sabır ve sükûnetle: «Necmeddin gibi millet de benim evlâdımdır. Allah (c.c.) Millete zeval vermesin» buyurmuş.

Sarayda odun sarfiyatında bile iktisat yapılmasını ve millet hukukunun gözetilmesini daima ihtar ederlermiş.

Sultan Reşad hürriyetin ilânından sonra veliahdlık zamanında maiyetinde seccadeci başı Sabit ve Emin Beylerle Ayasofya Camiine Cuma namazını eda' etmek üzere gitmiş, Camii şerife muvasalatında o gün nöbetçi bulunan Suzizade İsmail Hakkı Efendiyi (halamın zevci) takdir etmiş ve namazı müteakib: «eğer bana padişahlık nasib olursa, bu zatı Baş İmam tayin ederim» diye yanındakilere söylemiş. Bu sebeple padişahlığının ilânından pek az sonra eniştemi (İmam-ı Evvel Hazreti Şebriyari) olarak tayinini irade buyurmuşlar.

Sarayda Ramazan aylarına mahsus bir çok âdetler vardı. Bunlar arasında ramazanın birinden onuna kadar devam eden va'zlar oldukça geniş mikeyasta yer alır. Buna (Huzur Dersleri) derlerdi. Bu dersleri padişah, şehzadeler, hattâ arzu eden vükelâ ve mabeyin erkânı ile kafes arkasında Harem-i Hümayündaki kadınlar da dinlerdi.

Bir gün Baş İmam olan enişteme :

— Çok şükür elhamdülillâh, Cenabı Hakka bir rekât bile namaz borcum yoktur, demiş. Kendisi aynı zamanda Mevlevî tarikatına salikti.

Hangi yaşta olursa olsun, din dersi almak arzu edenlere mâni' olmamalı, zira «beşikten mezara kadar ilim öğrenilmesi» hakkında hadis-i şerif vardır, diye tekrarlanmış.

Padişahın dine karşı bu merbutiyeti, alâka ve titizliği şüphe yok ki bütün saray halkı üzerinde de te'sir bırakmaktan uzak kalamazdı. Onun için bütün saraylılarda dine karşı çok sağlam bir bağlılık müşahede ettim.

O kadar ki, Sultan Reşadın büyük oğlu Ziyaeddin Efendinin haremlelerinden Meleksiran Hanımefendinin büyük validesi Kur'ânı Kerimi az bilirlermiş. Bilgisini tamamlamak arzusunda olduğunu bana söylediler. Bitabi büyük bir memnuniyetle hizmetine âmede olduğumu bildirdim. Gerçi bu kadar meşguliyetimin arasında yaşlı bir hanımla uğraşmak pek kolay olmazdı ama red de edemezdim tabii.

Bu muhterem hanımefendinin rahle önünde kemâl-i tevazu ile diz çökerek Kur'ân-ı Kerim okuması gözlerimin önündedir. Bu hâdise genç saraylılar üzerine âdeta bir teşvik mahiyetini aldı. Bundan sonra müracaatlar fazlaştı. Bütün bu yorgunluklarıma rağmen hiç şikayetim yoktu. Zira bu vazifeyi seve seve ifa etmekte idim.

Bu ihtiyar hanım Kur'ân-ı Kerimi hatim edinceye kadar iki defa gözlüklerinin camını değiştirmiş ve büyütmişti. Vakayı Padişaha nakletmişler, pek mütehasıs olmuş.

— Bu büyükhanımın hâtim cemiyetini bizzat yaptıracağım. Mutantan bir hâtim cemiyeti isterim. Muallime hanıma da böylece bunu selâmlarımla birlikte söyleyiniz demiş. Hazinedar Ustaya lâzım gelen emirleri vermiş. Hanımın hâtmi ikmal etmesine iki cüz kalmıştı ki Sultan Reşad vefat etti ve zavallı Büyük Hanım bu şereften mahrum kaldı.

Sultan Reşad malûmatlı ve tedbirli insanlardan hoşlanırdı. Bu arada Veliahd Yusuf İzzettin Efendinin haremî Lemân Hanım Efendiye pek ziyade hürmet gösterirdi. Le-

man Hanım dört ay kadar Dolmabahçe Sarayında misafir olarak ikâmet etmişti. Merhum Veliahddan kalan mirasın taksim edilmesini Hünkârdan rica ediyordu. Evlâtlarının hakları zayı, olmasın diye onların hukukunu müdafaa ve muhafaza için uzun müddet sarayda kalmıştı. Yetim hakkı için gösterdiği itina darb-ı mesel olacak ehemmiyettedir. Padişahın kendisinden bahsederken şu sözlerini hatırlarım:

— Evlâtlarının fedaisidir. Böyle kadınlar numune olmalıdır. Bunları defaatle kendisine söyledim. Leman hanımı her görüşümde milletimin ve evlâtlarının selâmeti için fukara ve zuafayı sevindirdiğine şahit olurdum. (1)

Siyah ekmek meselesi

Her 15 günde bir ailemi görmek için şehre çıktığım zamanlardan birinde, halkın yediği simsiyah ekmekten yarım okka saraya getirmiştim. Evvelâ kalfaya gösterdim. İyi kalbli kadın bunu ne yapacağımı sorunca; «talebelerim hazinedarlar vasıtası ile zati şahaneye milletin yediği ekmeği arz ettireceğim» demiştim. Kalfa:

—Pek alâ, amma sakın bunu kimseye söyleme, hangi hazinedardan ümid edersen ona teslim et. O da hünkârın eş nöbetine girdiği zaman yemek tablasına koysun veyahut koydursun, ve kimseye söylememesini ayrıca tenbih et unutma, dedi.

Hazinedar her ne suretle yaptıysa yapmış. Hünkâr ekmeği görünce :

— Bu nedir? diye sormuş. Yine padişah, bu nasıl ekmek rica ederim diye ikinci defa sorunca :

(1) Leman Hanım, 5 Ağustos 1953 çarşamba günü Çamlıca-daki köşkünde vefat etti. Selâmi Efendi kabristanında medfundur. Allah rahmet eylesin.

— Şehirde milletin yediği ekmeğ budur efendimiz demiş. İyi kalbli padişah başını önüne eğmiş, hayli düşünmüş ve üzülmüş.hatta gözünden yaşlar gelmiş. Ertesi günü derhal Talât ve Enver Paşaları çağırılmış, ekmeğin çaresine bakılması için şiddetli emirler vermiş. Sarayda günlerce ekmeği saraya getirenin kim olduğu araştırılmış ise de, mesele üç kişinin arasında gizli kaldı.

1951 senesinde Sultan Reşadın dördüncü haremî Dilfirip kadın efendiyi Dilşikâr namındaki saraylı hanımla ziyaret etmiştik. Kendisi kanserden müztarib idi. Bir aralık saray meselesi açıldı. Bende ekmeğ hakkında yaptığımı söylediğim zaman kadın efendi, aman bu ekmeği siz mi saraya getirmiştiniz? Efendimiz günlerce unutmadılar. Benim Zamanımda millet simsiyah ekmeğ yiyorda haberim olmuyor. Milletin yüzüne bakmağa utanıyorum, diyerek pek çok mütesir olmuşlardı, dedi.

Yine o günlerde saraydaki yüksek rütbeli kalfalardan Saydıldil hanım bana: «siz salâtin-i âli Osmana ders veriyorsunuz ve irade-i şahane ile saraya geldiniz, efendimize arz ettirinizde sizi mabeyne kayd ettirsin» dediler. Ben o yaşta kendi arzularımı büyüklere sormadan yapmadığım için enişteme sordum o da bana: «lüzumu yok, sen Harem-i Hümayuna aidsin, Ceb-i Hümayundan maaş ahyorsun, sakın böyle bir teşebbüsde bulunma» dedi. Ben de vaz geçtim mesele kapandı.

SULTAN REŞAD'A BÖBREK AMELİYATI

Sultan Reşat senelerden beri rahatsızdı. Sık sık böbrek sancıları çekerdi. Doktorların bu husustaki fikirleri muhtelifti. Bir vakit Prostad tedavisi yapıldı. Nihayet Orhan bey mesanede taş olduğu teşhisinde bulununca vükelânın kararı ile Orhan beyin hocası Prof. İzrael Almanyadan ge-

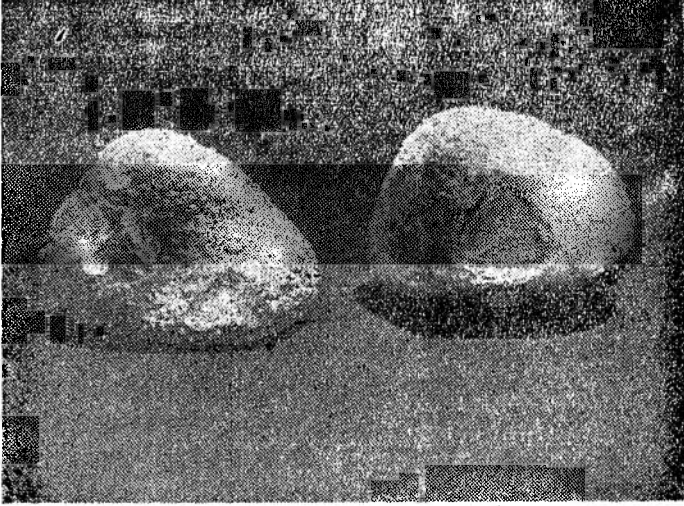

Ameliyat yapan hekimler birarada

tirildi. Prof. bir müddet Hünkârı tedavi etti. O aralık sancılar artmıştı. Ameliyata karar verildi. Bu esnada ben de sarayda idim. Bu ameliyatın üç saat kadar devam ettiğini hatırlarım. Zaten bu ameliyat lâfı ortaya çıkar çıkmaz bütün saray halkını âdetâ matem kaplamıştı. Herkeste bir telâş ve korku hiss olunuyordu.

Ameliyat günü saray, Kur'ân-ı Kerîm okuyanlar dua edenlerle doldu. Herkesin neş'esi kaçmış, benzi sararmıştı. Velhâsıl bütün saray halkı birleşiyor, Allahtan ameliyatın muvaffakiyetle neticelenmesini ve Padişahın afiyet kesb-etmesini dileyen dua sedaları yükseliyordu. Vükâla, köşkünün büyük sofrasında helacan içindeydiler. Nihayet ameliyat bitti. İki büyük taş çıkarıldığı havadisi ortaya yayıldı.

Ağalar, kadın efendilerden, şehzade haremelerinden ve

Böbreklerden çıkan taşlar, aynı büyüklükte

diğer dairelerden verilen sadakaları fukaraya tevzi etmek için âdeta koşarcasına dışarı çıkıyorlardı. Artık sabahki matem havası yoktu. Yüzler gülüyor, herkes birbirini tebrik ediyordu. Dördüncü kadın Efendi, ameliyat esnasında padişahın şöyle sayıkladığını nakleder :

— Yarabbi Ümmet-i Muhammedi ağlatma, bana da bu acıları çektirme.

Ameliyattan bir gün evvel garip bir rüya

Ameliyattan bir gün evvel gördüğü rüyayı hatırlamıştım.

Sırası gelmişken, bu mesane ameliyatından evvel gördüğü bir rüya hakkında dördüncü kadın efendi ile Şehzade Hilmi efendinin baldızı Renkeda hanımlardan dinlediğimi anlatayım.

Sultan Reşad ameliyatından bir gece önce şu rüyayı görmüş:

Oturduğu odanın kapısı açılıyor. İçeri arap kıyafetinde biri giriyor. Padişahın yanına oturuyor. Hünkâr kendisine Siz kimsiniz? diye sorunca, gelen şahısta ruhunuzu kabza geldim cevabını veriyor. Bu sırada padişah boynu bükük mütevekkil bir vaziyette beklerken aynı kapıdan iki güvercin gelerek, ârâbiye onun ruhunu alma, bizim ruhumuzu al, diyorlar.

Bu esnada Padişah uyanıyor. Sabahleyin nöbetçi bulunan musahip Şakir Ağayı çağırılmalarını irade buyuruyor. Gelen harem ağasına «Beşiktaş sarayına git, kuşcu başıyı bul, benim sevdiğim iki güvercin vardır, her birini ayrı kafeslere koyarak sana teslim etsin, onları bana getir.» diyor. Ağa hemen kuşcuyu buluyor ve birlikte kuşhaneye gidiyorlar. (Beşiktaş ve Dolmabahçe sarayının arkasındaki bahçede müteaddit kuşhaneler vardı. Bir gün bende talebelerim ile birlikte burayı ziyaret etmişim. Sultan Reşad bu kuşhanede bir odalı küçük bir köşk yaptırmıştı. Ara sıra oraya gider ve kuşları seyredirdi.) Kuşhaneden içeri giren kuşcu başı ile müsahib Şakir Ağa bir de ne görünler? Padişahın irade buyurduğu kuşlar ölü değil mi? Tabii kimsenin rüyadan haberi olmadığı için bu kuşların ölümü keyfiyeti fena halde kendilerini ürkütüyor, bir türkü huzura çıkıp bu hakikati söylemeğe dilleri varmıyor. Neden sonra padişah ağanın gelip gelmediğini sorduğu zaman فرمانınıza «muntazırdırlar efendimiz, diyorlar. Sultan Reşad Ağanın eli boş döndüğünü görünce ondan evvel kendisi:

— Kuşlar ölmüş değil mi? diyor.

Ağa önüne bakarak: «Allah ömr-i şahaneyi müzdat buyursun.» dediği zaman hayretler içinde kalıyor. Padişah bir meselenin tahkikini irade buyurmuş. Bu işe memur edilen zat hadiseyi bir az tahlil eder mahiyette ifade verdiği için hünkâr bundan kuşkulanmış bu müsahip Şakir Ağayı ikince defa gönderdiği zaman, işin doğrusunu padişaha arz etmiş.

Gerçi zat-ı şahane memnuniyetini gizlememiş amma Şakir ağaya da hemen kendisinden bir arzusu olup olmadığını sormuş. Şakir Ağa da Medine-i Münevverede Ravza-ı mutahharaya hizmet etmek istediğini arz edince derhal kabul edip maaşla tahsis etmiş. Aynı zamanda merhum oğlu şehzade Necmeddin Efendinin cariyelerinden ve Piyalerû kalfanın maiyetindeki Şevkidil Hanım da Hicaz'a gitmek müsaadesini istemiş olduğundan Ağaya nikâh ederek Medineye birlikte göndermiş.

Sonraları Mısırdaki Prens Ömer Tosunun sarayında bulunduğum esnada saray şöförlerinden Mehram Efendi Hicaz'a giderken Şakir Ağa ile zevcesine bir miktar da kıymetli hediye göndermiş ve başka bir ihtiyaçları olup olmadığını sormuştum. Aldığım cevaptan sonra Prens Ömer Tosun'un validesi Bişethu Hanım Efendi vasıtasıyla Mısır Evkafından maaş da tahsis ettirdim. Ömürlerinin sonuna kadar bu maaşı almakta devam ettiler. Her ikisi de Medineyi Münevverede medfundurlar.

Sultan Hamidin vefatı ve Sultan Reşadın Kendi vefatına hazırlığı

Sultan Hamid 10 ŞUBAT 1918 (1334) de vefat etmiştir. Bu münasebetle Kadın Efendilere tâziyeye gitmek icab ediyordu. Hepsini teessür içinde buldum. Fakat bazı hâdiseler her insan üzerinde aynı tesiri yapmaz. Bazılarını normal bir kederin çerçevesi içinde gördüğüm halde bunlardan padişahın Üçüncü Kadın Efendisi Nazperver Hanımı daha müteessir buldum. Bu teessürdeki şiddetin sebebini bilâhare yine kendisinden işitmiştim. Meğer Sultan Reşad, hastalığı esnasında kendisine şöyle demiş :

— Korkma kadın; ben bu sefer ölmem. Biraderimin vefatından sonraki ilk hastalığımdan endişe edebilirsin.

Hakikaten Sultan Reşad Sütan Hamidin vefatından pek az sonra teslim-i ruh etmişti.

KADIN EFENDİLER, GELİNLER, ŞEHZADELER,
HANIM SULTANLAR

Padişahın zevcelerine «Kadın Efendi» denirdi. Kendilerine mahsus dâirelerde ikâmet ederler. Eski Padişahların dördü Kadın Efendi. Üçüde ikbal rütbesinde yedi harem varmış. Benim zamanımda Sultan Reşadın sadece dört hanımı vardı.

Birincisi Başkadın: Kâmures Kadın Efendi.

İkincisi: Mihriengiz Kadın Efendi.

Üçüncüsü: Nazperver Kadın Efendi.

Dördüncüsü: Dîlfirib Kadın Efendi.

Kadın Efendiler, bir üsttekinin vefatında müteselsil terfi ederlerdi.

Daire-i Hümayundan padişah dairesine gitmek icab ettiği vakit, Hazine Kalfalardan biri elinde fener ile gelip davet eder. (Elektrik tesisatı yapıldıktan sonra bu fener usulü kaldırılmıştır.) Sarayın içinde bu Kadın Efendiler yazın manto, kışın kürk giyerlerdi. Zat-ı şahanenin dairesine girince bu manto veya kürk çıkarılır, beraberinde gelen kalfaya teslim edilirdi.

Kadınlar müsaade çıkmadıkça huzurda oturamazlar. Konuşurken daima resmî konuşurlar ve resmî hareket ederler. Sultan Reşadın Kadın Efendileri son derece terbiyeli, dindar ve intizam perverdiler. Ekserisi müzikye aşına idi. Tarih mütalâasından hoşlanırlardı. Sultan Reşadın baş kadını ömrünün sonuna kadar tarih okumakla meşgul olmuştur. Ne zaman ziyaretine gittimse hep Osmanlı tarihinden bahs açmıştır. Saray an'anelerinin içinde dikate değer pek çok kayıtlar vardır. Meselâ anneler, şehzade oğullarından (Efendi Hazretleri) diye bahs ederler.

Şehzade anneleri kendisini ziyarete gelen çocuklarını daima ayakta kabul ederler. Ve kendilerine (Arslanım) diye hitap ederlerdi.

Saraylılar, hürmeten Kadın Efendilerin eteklerini öpmek istedikleri zaman onlar da nezaketen (etme) diye mukabelede bulunurlar, misafirler Kadın Efendilerin dairelerinden ayrılırken teşyi eden misafir kalfasına (haki pâye yüz süreriz) diye selâm bırakırlar, kalfa da selâmınızı söyleriz mânasına (olsun efendim) diye cevap verirler.

Kadın efendiler ortaklarıyla görüşmek istedikleri zaman elçi olarak bir kalfa gönderirler ve «müsaade» lerini isterler. Ortakların birbirleriyle lâubali oldukları hiç görülmemiştir. Şehzadeler, hangi yaşta olurlarsa olsunlar, Kadın Efendilerin ellerini öperler. Onlar da kendilerini samimiyet ve şefkatle kucaklar, küçük şehzadelerin alınlarından öperler.

Kadın Efendilerin tablacıları, harem ağaları, baltacıları, müteaddit cariyeleri vardı. Baltacı tâbiri hademelere verilmiş bir isimdir. Cariyelerin reislerine büyük kalfa derler ki, bunlar daire kalfalarıdır. Kendilerinin salâhiyet-i kâmileleri vardır. Kadın Efendileri ziyaret etmek isteyenler daire kalfasına müracaat ederlerdi. Bu, bir nev'i saray teşrifatı idi. Benim ile görüşmek isteyenler - talebelerim hariç Piyalerû kalfaya başvururlardı. Ancak onun tavassutu ile benimle görüşmek mümkün olabilirdi. Kadın Efendilerin huzurunda müsaade edilmedikçe sandalyeye oturmak ayıptı. Müsaade edilinceye kadar ayakta durmak zarurî idi. Vaktiyle çirağ edilmiş, şehre çıkmış bey ve paşa haremleri eyyam-i resmîyede saraya gelirler, onlar kendilerine gösterilen minderlerde otururlardı. Bu minderler de aşağı yukarı bir iskemle yüksekli-

ğinde vardı. Ekseriya kadifeden veya atlastan yapılırlardı. Daha sonraları keten örtülü minderler de yapılmaya başlanmıştı. Kadın Efendiler, saray âdetlerini muhafaza edenleri severlerdi. Kadın Efendilerin sokağa çıkmaları çok külfetli olurdu. Maiyetlerine büyük kalfayı aldıkları gibi diğerlerini de münavebe ile götürürlerdi. Arabacının yanında muhakkak harem ağası yer alırdı. Bunlar arabacı ile asla konuşmazlardı. Harem ağaları kendilerinin emirlerini harfiyen yapmaya mecburdurlar. Hanımlar ekseriyetle Gülhane Parkı, Hürriyet-i ebediye tepesi, Kâğıthane, Balmumcu Çiftliği ve civarına, bazen de Eyyüp Sultana giderler ve ara sıra da Fatih ve Sultan Ahmet türbelerini ziyaret ederlerdi. Türbelere gidildiği zaman oradaki hizmetlilere dolgun bahşiş bırakırlardı.

Rütbe sırası ile Kadın efendilerin arabaları katiiyen birbirini geçemezdi. Sarayda büyüklere karşı küçüklerin gösterdikleri hörmət, numûne-i imtisal olabilecek kadar nazikâne ve hürmetkârana idi.

Onun için bütün saraylılar bilâistisna pek terbiyeli insanlardı.

Kadın Efendilerin hepsinin müteaddit fakirleri vardı. Onlar, bu fakirlere bakmakla kendilerini mükellef adederlerdi. Hattâ gelin olacak kızlara elbiseler yaptırırlar ve arkalarına bir veya iki defa giydikleri elbiseleri verirlerdi ki, bu elbiselerin ihtişamını anlatmakla bitiremem. Bunlardan başka zarflar içinde paralar da ihsan etmek âdetleri idi. Sarayda bulunduğum esnada Şehzade Ziyaeddin Efendinin haremeleri Pernihal, Ünsiyar, Perizad, Meleksiran hanımların bir entariyi üç defadan fazla giydiklerini görmedim. Bunları çıkarıp derhal muhtaç olan insanlara gönderirlerdi. Velhâsıl Kadın Efendiler de, şehzade haremeleri de mevkileriyle mütenasib ati-

yelerde bulunurlardı.

Kadın Efendilerin müteaddit cariyeleri vardı. İki ekip olarak çalışırlar ve perşembeden perşembeye nevbet değıştirirlerdi. İki kilerci, ikisi aş nöbetçisi, ikisi de hususî hizmetle muvazzaftılar.

Vazifelerinde en küçük bir tekâsül gösteremezlerdi.

Aş nöbetçisi tablayı yemek salonuna en yakın mevkiye kadar getirir, bunlardan biri yemek verir, öteki de çatal, kaçık ve tabak değıştirirdi. Misafir olduğu zaman bunların adedi fazlalaşır. Gayet büyük bir intizam dairesinde hareket ederler. Sofrayı kilerci hazırlar. Bulaşıkları kilerci muavini yıkardı. Bunlara acemi tâbir olunurdu. Sarayda bulaşıklara (Kap-kaçak) denirdi. Kadın Efendiler yemek yerken mutlaka yukarı nöbetçilerden biri sofrada bulunurdu. Şehzadelerin ve şehzade haremelerinin de sofrada âdetleri aynen böyle idi. Nöbet teslimleri büyük bir intizam içinde yapılırdı. Temiz yıkanmış sofraya takımları noksansız olarak, kendilerinden sonra nöbetçi olacaklara teslim olunurdu.

Pek eskiden «çelebi» denildiği halde, Osmanlı hanedanının erkek çocuklarına sonraları «şehzade» denilmeğe başlanmıştır. (Şehzade, Şahzade, Şah, Padişah oğulları mânasına gelir.) Efendi, hazretleri tâbiri de kullanılırdı. Yeni doğan çocuklara dışardan süt nine (taya) getirilirdi. Sarayda tayaların büyük nüfuzları vardı. Şehzadenin hizmetindeki cariyeler, dadıların nezaretinde bulunurlardı. Bu dadılar ekseriya malûmatlı ve terbiyeli insanlardan seçilirdi.

Şehzadeler taya ve dadılarını pek sayarlar ve aslâ sözlerinden dışarı çıkmazlardı. Şehzadeleri bunlardan başka

kimse kucagina alamaz ve opemezdi. Yurumege basladigi zaman daimi surette peslerinde bir kalfa dolayirdi. Shehzadeler biraz daha buyuyunce selamlıkta hususi hocalardan ders alırlardı. Bir de murebbileri vardır ki «Lâla» denirdi. Bunlar ekseriyetle yaşlı ve mutlaka terbiyeli ve malumatlı kimselerden intihab olunurdu.

SULTAN EFENDİLER

«Sultan» diye padişah veya shehzade kızlarına denirdi. Bunlara ya Sultan Efendi Hazretleri, Sultan Efendi, Arslancıgım, Efendiciğim şeklinde hitap edilirdi. Gıyaplarında ise, isimleri ilâve olunarak; Meselâ: Zekiyye Sultan, Dürriye Sultan denirdi. Sultan Efendilere valideleri nezaret ederlerdi. Bunların da shehzadeler gibi taya (süt anne), dadı, müteaddit cariyeleri, ağaları, hususi yemek tablaları, tablakârları vardı. Oturdıkları daireye validelerinin ismi verilirdi. Meselâ Perfzad Hanım Dairesi gibi. Annelerine Valide, büyük annelerine (Kadın Efendilere) Cici anne; anne annelerine de büyük anne derlerdi. Resmî ve mübarek günlerden başka, haftada bir defa cici annelerini ziyaret ederler ve ellerini öperlerdi. Onlar da (Kadın Efendiler) torunlarını hem kucaklar ve hem de alınlarından öperlerdi. Sultanlara daha küçükten fukarayı sevmeği öğretirler.

Valideleri ve dadıları da onlara ekseriyetle dinî ve ahlâkî hikâyeler söylerlerdi. Büyüdükleri zaman âcizlere karşı lâkayd kalmazlar, kendilerinden büyük olanlara her hangi seviyede olursa olsun yaşlarına hürmet ederlerdi. Musikiye isdidatları fazla idi. Henüz ders almadan ut, keman çalarlar, eğlenceyi severler, geceleri de dairelerinde el işleri ve musiki ile vakit geçirirlerdi. Bazen de kendi yaşlarındaki kalfaları alarak beraberce iskanbil oynarlardı. Çok sevdikleri kâğıt oyunu papaz kaçırmaktı. Vel-

hâsıl hiçbir şeyde ifrata gitmezler, sokağa nâdir çıkarlar, akşam ezanından evvel de saraya avdet ederlerdi. Esasen Padişahın iradesi de böyle idi.

ŞEHZADE HAREMLERİ

Şehzade haremlerine sarayda «hanım» tâbir ederlerdi. Bunlar küçükken saraya alınırlar, hususî terbiye ve tahsil görürlerdi. Şehzadeye hanım olmak için alındı ise güzel olması şarttı. İçlerinde lisan öğrenenler de vardı? Bu arada musikiye de önem verirdiler. Nitekim ekserisi ut veya keman çalarlardı. Merhume Behiye Sultanın validesi iyi hattat derecesinde güzel yazı yazardı. Bir gün bir yazısı her nasılsa padişahın nazar-ı dikkatini celp etmiş, o devrin hattatlarından birine gösterilmiş, hattat da son derece beğenmişti. Sultan Reşad'a esvapçı başı Sabit Bey vasıtası ile bu hanım bir müddet hat dersi alırsa, zamanın hattatlarının derecesine çıkacağı arz edilmiş ise de, saray an'anesi buna mani' olmuş ve yalnız hünkârın takdiri ile kalmıştı.

Bu hanımlar zevcleri bulunan şehzadeye «Efendi Hazretleri» diye hitap ederlerdi. Her ne kadar saray dahilinde hanım denilirse de hariçte Hanım Efendi Hazretleri diye hitap edilirdi. Büyük şehzadelerin hanımları bir kaç tane olursa, birincisine «baş hanım» diye, diğerleri ise isimleri ile çağırılırdı.

HANIM SULTAN VE BEYZADE

Validesi sultan olupta baba hanedana mensup olmaları çocuklarına kız ise Hanım Sultan; erkek ise Beyzade denirdi. Gerek beyzadeler ve gerekse hanım sultanlar Osmanlı hanedanından sayılırlardı. Bunların evlâtlarına hanım efendi ve beyefendi diye hitab olunurdu.

SARAYDA SENEBAŞI TEBRİĞİ

Zilhiccenin 28 inci günü Kalfa odama geldi. Bizzat aynalı dolabımı açarak biri resmî (Uzun etekli) diğeri gayr-i resmî iki entari seçti. Ve beraberinde getirdiği kıza ütülmesi için teslim ettikten sonra, bana hitaben:

— Efendim, iki gün sonra muharremin ilk günüdür. Ma'lûmunuz sene başı tebriği için zat-ı şahaneye gitmekliğiniz lâzımdır. Sultan Efendilerle mi gideceksiniz, yoksa benimle mi? dedi. Ben, derhal:

— Nasıl münasib görürseniz, dedim. Yine Kalfa:

— Şu halde Sultan Efendilerin validelerine sorunuz. Ona göre hareket edelim, dedi.

Terbiye ve saray âdetlerine vâkıf olan bu değerli kadının her yaptığı ve düşündüğü şeyin daima iyi netice verdiğini bildiğimden, aynı gün öğleden sonra Ünsiyar Hanım Efendiye sordum. Bana:

— Beraber gideceğiz. Bu hususta sizin için Şevketmeab Efendimizden müsaade aldım, demesin mi? O dakikadaki sevincimi tariften acizim. Zira çok yüksek ahlâka malik olan bu padişahı ziyaret, benim için kaçırılmıyacak bir fırsattı. İki gün sonra Ünsiyar Hanım Efendi, Dürriye ve Rukiyye Sultanlarla beraber huzur-ı şahaneye kabul olunduk. Hepimize, kırmızı atlas keseler içinde Sultan Efendilere onar altın, bana da beş altın muharrem parası verildi. 3 üncü Hazinedar, Sultanlara keseleri verirken «arslan-çığım berekettir!» diyordu. Padişahattan sonra sıra ile kadın efendileri de tebrike gittik. Ertesi günü ya'ni muharremin ikinci günü, Hazinedar Ustaya ve kâhya kadına ve diğerk makam sahibesi ustalara da Kalfa ile beraber gittik. Sarayda bulunduğum esnada yanımda para saklamazdım. Piya-lerû kalfaya götürürdüm. O gün sarı altınları saydı. 40 al-

tın verilmişti. Velhâsıl Harem-i hümayunda Sene başı tebriği pek parlak geçirdi.

HAZİNEDAR USTALAR VE HAZİNEDAR KALFALAR

Biraz da saray da bulunan saraylılardan (Kalfalardan) ve derecelerinden bahsetmek istiyorum. Bunlar belki eksik olabilir. Lâkin gördüğüm kadar yazacağımı evvelce arz etmiştim.

Evvelâ şunu beyan edeyim ki: Saray kadınları muhtelif ırklara mensupturlar. Bunların cinslerini tarihlerimiz yazar. Benim anladığım bir şey varsa o da saraya küçükken geldikleri için kapalı bir muhit içinde yaşarlar. Namuskâr ve samimîdirler. Gördüklerimin hepsi Çerkez idi, Ekserisi köylerden getirilirdi. Bilhassa mensup oldukları Padişah, Şehzade veya Sultana candan merbut olurlardı. Sarayda bulunan cariyeler muhtelif kısma (rütbeye) ayrılırlardı:

- 1 — Hünkâr kalfaları,
- 2 — Hazinedar Usta,
- 3 — Kâhya Kadın,
- 4 — İbriktar Usta,
- 5 — Kilerci Usta,
- 6 — Çeşniyar Usta,
- 7 — Çamaşırcı Usta,
- 8 — Kahveci Usta,
- 9 — Kutucu Usta,

Bunların ayrı ayrı maiyetleri vardır. Bu sebepten muhtasar olarak bahsetmeyi faydalı buldum. Bu hazinedarların yegâne arzuları efendilerini memnun etmekten ibaretir. Eskiden hazinedar alâmet olarak başlarına dört örgü saç takarlarmış. Benim zamanımda (Sultan Reşad devrinde) hotoz tabir edilen ve elbiselerine uygun rengârenk başlıklar giyerlerdi.

KÂHYA KADIN VE DİĞER USTALARIN VAZİFELERİ

Kâhya kadın: rütbe itibariyle kadın efendilerden sonra gelir.

Çamaşırcı usta: Sarayın çamaşır ve yatak takımlarına bakar.

Çeşnigir usta: Sofra takımlarına bakar, buna çeşniyar usta dahi denir.

Eski devirlerde sultan veya şehzade yemek yerken, evvelâ gıdanın zahirli olup olmadığı anlamak için yemeklerden bu usta bir miktar yer, ondan sonra efendisine taktim olunurmuş.

İbriktar usta:

Leğen ve ibrik takımlarına (evvelce şehir suyu olmadığı için) altından, gümüşten, bakırdan ibaret olan bu leğen, ibrikler sarayda fazla olarak bulunduğundan bu gibi eşyalar için hususi adamlar vardı. Ve onların âmirlerine İbriktar usta denilir.

Kahveci usta: Kahve takımlarına nezaret eder.

Padişah, sultan ve şehzade saraylarında, saray-ı humayunda mücevherli zarif fincanlar, altundan gümüşten velhasıl çok yekün tutan bu kıymetli eşyaların muhafazası için de kahveci ustasının riyasetinde müteaddit cariyeler vardır. Onlar şunlardır:

Kutucu usta: Hamam ve baş takımı ve buna dair eşyalara nezaret eder.

Kilerci usta, kiler işlerine ve meyva takımlarına nezaret eder. Bu ustalar: Kâhya kadın baş ve ikinci kâtibeler padişahın huzuruna çıkarken ve resmi günlerde kadife veya ipekli kumaştan kenarları sırma ile işlenmiş ceket giyerler. Buna saray tâbirince: (Salta) denir. Bu ustalar kıdemlerine hürmeten huzur-ı şahaneye kabul olunurlar. Onlar da bu iltifatı şahaneden dolayı müftehirdirler.

Vazifelerinden basettiğim bu ihtiyar ustaların, işlerle

alâkaları kalmamış, yalnız rutbeleri kalmıştır. Sultan Reşad bu mübarek ihtiyarları çok hoş tutardı. Bunların maiyetleri ve hususî harem ağaları vardı. Genç kızlara terbiye ve saray âdetlerini öğretirler. İcabında sultan veya şehzadeğâne hizmet eden de bulunur. Hattâ içlerinde talihi yaver olanlar şehzade haremliğine bile yükselirler. Bayram ve kandillerde validelerinin emriyle talebelerim Dürriyye ve Rukiye Sultanlar bu ustaları tebrike gittikleri vakit ben de beraber bulunduğum için daima hayır dualarını alırdık.

HÜNKÂR KALFALARI

Padişahın hususî hizmetlerini gören kadınlara Hazine-dar derlerdi. Sultan Reşadın 17 Hazinedarı vardı. Bunlar, dörder kişi olarak gece ve gündüz nöbete girerlerdi. Başları ya'ni reiseleri Hazinedar Usta rütbesini haizdi. Padişahın yanında ancak bu Hazinedar Usta oturur, ekseriya ikinci ve üçüncü Hazinedarlar huzur-ı şahanede hizmet ederlerdi. Diğerleri çağrılınca girerlerdi. Sultan Reşadın son zamanlarda ikinci Hazinedar Şayanıdil kalfa hastalandığından, beşinci Hazinedar sıraya dahil olmuştur. Bilumum Hazinedarlar malûmatlı ve terbiyeli idiler. Sade ve zarif giyinirlerdi. Büyük Hazinedarların ayrıca maiyetleri vardı. Onlar Beşiktaş Sarayında (Dolmabahçe) zemin kat-taki odalarda ikamet ederlerdi.

Sultan Reşadın 17 Hazinedarı olduğunu bildirmiştim. Hatırımda kalan ba'zılarının isimleri şunlardı:

Hazinedar Usta : Nermidil kalfa.

İkinci Hazinedar : Şayanıdil kalfa

Üçüncü Hazinedar : Pirveste kalfa.

Dördüncü Hazinedar : Devrefşan kalfa.

Beşinci Hazinedar : Dildöz kalfa.

Altıncı Hazinedar : Nevfer kalfa (Sabit Beyin hemşiresi idi).

Yedinci Hazinedar : Res'andil kalfa idi...

Diğer ustalarla, kalfalar padişaha aittir. Lâkin umumî hizmette bulunurlar. Herbirinin derecesine göre maiyetleri vardı. Sultan Reşad sarayında gördüğüm Hazinedar Usta cidden hürmete şayandı. Maiyetinde bulunan kalfalara karşı gösterdiği şefkat görülecek şeydi. Kendisinin nişanı, kıymetli mücevheratı, müteaddit cariyeleri vardı. Müsaade etmediği takdirde yanında iskemleye oturulmazdı. Esasen salonunda herkesin rütbesine göre mükemmel minderler vardı. Oturmak lüzumu hissedilince maiyetindeki kalfalardan biri derhal minder getirirdi.

Eyyam-ı resmîyede cariyelerin hepsine kumanda eder, ya'nî başta bulunurdu. Hazinedar Ustanın ayrıca maaşı, dairesi, maiyeti ve Kurban bayramında Kurbanı vardı. Eski zamanlarda, ilk baharda Nevruziyesi de gelirmiş. Bilhassa Bayramlarda ve resmî günlerde sırma işlemeli bir ceket (salta) giyerdi. Diğer Hazinedarlar padişah dairesinde yaşarlardı. Bu Hazinedarları Padişah Sarayda bulunan cariyelerden seçerdi. Benim oturduğum dairede Şehzade Necmeddin Efendiden kalan Nigâristan namındaki saraylı, Padişahın emriyle Hazinedarlığa terfi etmişti. Hatırımda kaldığına göre 16 ncı Hazinedar olmuştu.

YENİ GELEN SARAYLILAR

Saraya yeni giren kızlara acemi (1) tâbir ederler. Bunların ekserisi köyden geldiği için bir müddet saray âdab ve usullerini âmirlerinden öğreninceye kadar efendilerinin karşısına çıkmazlar. Bu çerkez kızları ince ruhlu hassas ve zeki olurlar. Bazı köylerden gelenler lâıykı ile türkçe bilmedikleri halde zekâları sayesinde derhal türk-

(1) Saraya yeni gelen Harem ağalarını da acemi tâbir edilir.

çeleri düzelir. Bilûmum saray âdetlerini pek çabuk öğrenirler. Ba'zı eski saraylılar: «Sarayda terbiye olmıyan hiç bir yerde terbiye öğrenemez. Burası terbiye mektebidir» diye gelen acemi kızları korkuturlarmış. Saraya yeni gelen kızlara «Acemi» tâbir edilirdi. Bunlara, saraya girer girmez Padişah tarafından bir ad konurdu. Bu isimlerin herkes tarafından bellmesi ve unutulmaması için ilk zamanlarda bir kâğıda yazılı olarak iğne ile göğsüne iliştilirdi.

Tabiatıyla Sultan Hamid devrinde de bu usul câri imiş. Bir gün Sultan Hamidin huzuruna bir kaç tane yeni cariye getirmişler, içlerinden birinin gözleri çok küçük imiş, padişah kendisine:

— Adın Çeşmiferah olsun, buyurmuş. İsmi «Çeşmiferah kalfa» kalmış. Senelerden sonra bu hanım orta dereceli misafir kalfalığa kadar yükselmiş, Kendisi musikişinas idi. Fevkalâde ut çalardı. Usule âşina idi. Aynı zamanda Hüsn-i hat (güzel yazı) da bir hayli mehareti vardı. Yazdığı levhalarla sarayın bir çok odalarını süslemişti. Sultan Hamid zamanında sarayda «Kadınlar fasıl heyeti» vardı. Çeşmiferah kalfa bu fasıla da iştirak edermiş. Kendisinden ud dersi aldım. Osmanlı tarihini de hemen bütün saraylılardan daha iyi bilirdi.

SARAYDA YAPILAN İLÂÇLAR

Sarayda Harem-i Hümayunda bazı hususî ilâçlar yapılır. Bunlardan benim zamanımda «Saray Kırmızı» dedikleri ilâcı yaparlardı. Bu ilâcın faidesi, terletici, aynı zamanda asabî ağrıları giderirmiş. Son zamanlara kadar şehirde (hariçte) bazı yüksek aile hanımları da bu ilâcı yaparlardı.

Hattâ Sokullu Abdulkerim Paşanın haremî Fatma Hanım Efendi merhume büyük fedakârlıkla bu ilâcı kaynattır, arzu edenlere hediye ederdi.

HASTA OLAN SARAYLILAR HAKKINDA

Sarayda birisi hasta olursa, derhal haremdeki kapı vurulur ve kapı haricinde nöbet odasında bekleyen harem ağasına haber verilir. Ağa ile beraber nöbetçi doktor hareme girer. Eğer hasta ağırsa hemen hastahaneye, hafif ise şehirdeki kapı yoldaşlarından (Saraylılardan) birinin evine çıkarılır. Saraydan lüzumlu olan para ve eşya gönderilir. Tamamen kesb-i âfiyet edinceye kadar orada kalır. Zanedirim bu sebepten sâri hastalık saraya girmemiştir. İki saraylı birbirleriyle konuşurken hasta olan kapı yoldaşları için «tımara çıktı» diye tedavi için şehre çıktığını bildirirler, bunlar bilâhâre saraya avdet ederler.

Acemi : Terbiye görmek ve iş öğrenmek için büyük kalfanın maiyetine verilen kızlara, derler.

SARAYA GİRİŞ VE MİSAFİR KABULÜ

Evvelâ yaşmak ve ferace ve uzun etekli elbise giyilmesi şarttır. Eğer hatırlı kimselerse saraydan «Kupa» dedikleri kapalı araba gönderilir. Giyilen elbiseler önden yere kadar arka kısımda 75 santim veya bir metre uzun olarak geyilir. Bu şekil ekseriyetle bayramlara mahsustur. Alelumum entarilerin ön ve arka kısmı yere kadar uzun olmalıdır. Acemi kızlar gelen misafirlerin yaşmak ve feracelerini alırlar, derhal ütülerler ve bohçalara (üstüfe) koyarlar. Bittabi misafir avdet edeceği zaman aynı kızlar yine bohçayı getirirler ve onları geydirirler.

Sarayda dereceye çok ehemmiyet verilir. Saraya yaşlı olarak giren kalfalar kendilerinden evvel girmiş ve kıdem kazanmış olan gençlerin önünde kendi mevkilerini alırlar. Bu, resmî günlere aittir. Başka zamanda yine terbiyelerini muhafaza eder, yaşlılara hurmet gösterilir.

Âzat kâğıdı : Cariye ve kölelere verilen ve hür olduklarını bildiren bir yazıdır.

Eski zamanda azad edilmeksizin vefat eden cariye ve kölelerin kefeninin altına ve göğsünün üzerine (itik name) denilen azad kâğıdı yazıp koyarlar ve öyle defn ederlermiş. Bunu dördüncü Hazine-dar Dirahşan Kalfadan duydum.

Bazı saray tabirleri

- Fem = Efendim
 Payzen = Ayağı çıplak gezen
 Yataklık = Karyola
 Şehirli = Saray haricinde oturan
 Hane = Çekmece
 Sükker = Ekmek kadayıfı
 Destimal = Havlu - elbezi
 Üsküre = Kâse
 Musandıra = Tavan arası
 Karşım = Kardeşim
 Küçüfam = Küçük kalfam
 Uzun Yol = Apteshane

Daha evvel gelip yeni gelen kızı terbiye eden kalfalara, acemi kızlar küçük kalfam mânasına küçüfam derlerdi.

HİRKA-İ ŞERİF ZİYARETİ

Ramazanı şerifin 15 inci günü Hırka-i Şerifi ziyaret etmek için padişah alayla Topkapı Sarayına gider. Kadın Efendiler, Büyük Sultanlar, Şehzadeler, vükelâ, Mabeyin efradı ve bazılarının haremeleri dahi bulunur. Bu alaya bilûmum kadınlar yaşmaklı olarak giderler. Hırka-i Şerif ziyaretinde bir tarafta güzel sesli hafızlar Kur'ân-ı Kerim okurken, buhurdanlıklar etrafa güzel kokular saçarlar.

Bu dairede yüksekçe bir masa üzerine konan bohça içindeki Hırka-i saadetin yanında padişah ayakta durur. Herkes mevkiine göre Sultan Reşadın önünden birer birer geçerler. Evvelâ Veliâht, Şehzadegân, ilmiye ve mülkiye ricali, mabeyin erkânı ve maiyet-i şahane, ziyarette bulunurlardı.

Ondan sonra Kadın Efendiler, Sultanlar, Şehzade haremeleri, Saraydaki büyük rütbeli usta ve kalfalar, dâvetli bulunan vükelâ haremeleri, mabeyin efradından bazılarının haremeleri, iste bu yazdıklarım sıra ile padişahın önünden geçerken Hünkâr, etrafı yazılı tülbenti, önündeki mubarek bohçaya sürerek herkese birer aded bizzat verir. Bu merasim saatlerce sürer. Hattâ son Hırka-i Şerif ziyaretinde nur yüzlü padişahı herkes yorgun bulmuştu. Nitekim bu mubarek ziyaret meğerse son imiş. Aynı Ramazan bayramında vefat ettiler.

Padişahın bizzat verdiği tülbentde âtideki:

Hırka-ı Hazreti Fahr-i Rusule,

Atlas çarh olamaz pâyında

Yüz sürüb zeyline takbilederek,

Kıl Şefi-i Ümmeti arz-ı niyaz.

Sözleri yazılıdır. Gerek ziyaretten evvel ve gerek sonra Büyük Sultanlar, Kadın Efendiler her birerleri birer odayı işgal ederler. O tarihî odalarda bu simaları görmek insana neler hatırlatmaz?. Giydikleri elbise ve mücevherat da başka... Yekdiğerleriyle müsabaka edercesine süslenmişlerdir.

Bir aralık Salihâ Sultan'ın (Sultan Aziz'in kerimesi) işgal ettiği odaya Perizad Hanımefendi (Hayriye ve Lâtife Sultanların Valdeleri) ile girdik. Kendisini selâmladık. Beni ilk defa gören Sultan, yanımdaki Hanım Efendiye; «Mualime Hanım bu mudur?» diye sordular. O kadar kalabalık idi ki, kimse kimseyi takdim edecek durumda de-

ğildi. Hemen Perizad Hanımefendi Sultana hitaben :

— Evet Efendim, derken ben de Sultana tekrar selâm verdim.

Sultanların bayrak hakkında okudukları manzumeyi bir gün dinlemek isterim, buyurdular.

Hanımefendi :

— İnşaallah, emrettiğiniz zaman ziyaret-i devletlerine gelirler, diye cevap verdi. Ve bana da tekrar iltifatda bulundu. Bu şekilde diğer odaları da birer birer gezdik ve selâmlaştk.

Bu saraya ait mesmuatımı (duyduklarımı) kısaca arz etmek isterim:

Topkapı Sarayı iki koğuştan ibarettir :

1 — Hazine koğuşu,

2 — Seferli koğuşu.

Hazine koğuşu : Efradı, Hazine-i Humayun ile meşgul olurlar.

Seferliler, Kırmızı çuhadan süslü elbise giyerler. Ziyafetlerde hizmet ederler. Mesmuatıma nazaran eskiden mekteb gibi imiş. Hattâ pekçok hükümet adamları buradan yetişirlermiş.

Enderunlular, Topkapı Sarayında Emanat-ı Mukadde- senin muhafazasına ve dairenin temizlenmesine memur olurlar. Ve gine eskiden hafızlar ve Sarayın idare kâtibleri de burada yetiştirilirmiş.

Hazine koğuşu efradı dedikleri belki bunlardır.

Eski Padişahın kalan yaşlı Saraylılar ile Ağalar kıdem ve hizmetlerine hürmeten bu sarayda bakılırlarmış. Sonraları evvelce de arzettiğim gibi Beşiktaş Sarayının harem dairesi karşısında ayrıca bir bina, ilâveten yapılmış ve bu ihtiyar kalfaların ikametine tahsis edilmiştir. İşbu binaya sarayda «Yeni bina» tâbir edilirdi.

SARAY TABLAKÂRLARI

Hayriye ve Lütfiye Sultanların ders odaları tam Aş Kapısına ya'ni tablakârların girdiği kapıya nâzır idi. Ben de bu tablakârların tabur halinde kapıdan hareme girmelerini seyretmekden zevk alırdım. Bunlar arka arkaya ve her dairenin nöbetçi ağaları yanlarında, başlarında tabla ile geçerlerdi. Başkadın efendi, ikinci, üçüncü, dördüncü Kadın Efendiler de Şehzade Ziyaeddin, Ömer Hilmi Efendilerin, Ünsiyar, Perizad, Meliksıran, Gülnev Hanım efendilerin «yeni bina» tâbir edilen eski kalfaların ikamet ettikleri yerde kâhya kadın ve diğer ustaların ve Hazinedar Ustanın, Piyaleru Kalfa ile benim takım takım dediğim gibi tabur halinde tâbir-i mahsusam ile tablakâr ordusunun hareme girişleri ve boş olarak aynı ağalar ile avdetleri ve bir müddet sonra yine tablaları almak için tekrar gelip gitmeleri görülecek şeydi. Ne yazık, kaç tabla olduğunu mükerreren saydığım halde bugün hatırımda kalmadı.

AĞALARIN RÜTBELERİ, KIZLAR AĞASI, MÜSAHİBLER, HAREM AĞALARI

Ağaların Rütbeleri :

- 1 — Kızlar ağası (Darüssaade Ağası)
- 2 — Baş kapı Gulam,
- 3 — İkinci Gulâm,
- 4 — Ortanca yâni Binbaşı rütbesinde (Mısırdaki Prens Ömer Tosun Paşanın Sarayında tesadüf etdiğim Besim ağanın, «ortanca» rütbesinde olduğunu kendisinden öğrendim).
- 5 — Nabit kalfa, yâni umum nefer ağaların zabiti (o mes'uldür.)

Kızlar ağası :

Kızlar ağasına Darüssaade ağası dahi denilirdi. Tarihlerimizde görüldüğü veçhile Kızlar ağası «Vezir» pâyesin-

dedir. Yazılan arzu hallerde kendisine «Devletlû, İna yetlû» diye hitab edilirdi. Meşrutiyet ilânından sonra Sultan Reşad'ın iradesi ile «Devletlû» ünvanı kaldırıldı. Yalnız «inayetlû» kalmıştır. Yine eskiden Sadr-ıâzam, Serasker, Mabeyinciler, hepsi bu ağanın ziyaretine gelirlermiş.

Kızlar ağasının vazifesi :

Harem-i Hümayunun işlerine bakmak, Harem Ağalarına riyaset etmektir. Bu ağanın hususî dairesi, uşakları, tablası ve tablekârı mevcuddur. Darüssaade ağasını Padişah ta'yin eder.

Musahibler :

Baş, ikinci ve üçüncü müzahibleri yine padişah ta'yin eder. Müzahibler nöbetle padişah dairesine yakın otururlar.

Sultan Hamid'in 12, Sultan Reşad'ın 6, Sultan Vahdettin'in 4 müzahibi olduğunu yine kendilerinden işitmiştim. Harem-i Humayuna ancak padişahın hizmeti için girerler. Harem ile selâmlık arasında hususî nöbet odaları vardır. Hattâ geceleri dahi nöbetle yatarlar. Padişah tarafından selâm ve istifsar-ı hatıra bu ağalar giderler. Bir de padişah hanedandan bir kimseyi hareme davet ederse, müzahiblerin refakatiyle içeri girerler.

HAREM AĞALARI

Bu ağalar çok uzun yerlerden muhtelif vasıtalarla saraya getirilir. Küçük olarak gelenlerin dışarıda bir lâ-lâsı ve içerde kalfası vardır. Gerek Lâla, gerekse kalfa bu ağanın terbiye ve tahsiline itina ederler. Hususî hocadan ders alır. Dinî tahsil ve terbiyesi başta gelir. İstidatlarına göre diğer ilimler de öğretilir. İçlerinde musikişinaslar, edibler yetişmiştir. Pek yakında vefat eden ve Göztepede ikamet eden Tahsin Ağanın maarifimize hizmeti büyüktür. Kendisi benim de hocamdı.

Bundan hayli sene mukaddem Haydarpaşada Koşuyolunda ikamet eden Prens Seyfettinin valideleri Prens Nevcihan Hanım Efendide bir öğle yemeğine dâvetli idim. Aynı günde Tahsin Efendi de dâvetli imiş. Prenses Nevcihan bu zatı bana takdim etmek istediler. Ben derhal:

— Efendim, benim hocamdır, dedim ve gittim elini öptüm.

Sultan Reşad'ın musahiblerinden Ramiz Ağa

Sultan Reşad'ın musahiplerinden Ramiz Ağayı Mısırda Kral Fuad'ın sarayında gördüm. Fevkalâde keman çalar-

di. Tesadüfen Kral Fuad dahi bunu işitmiş ve kendisini tebrik etmişti.

Sultan Reşad'ın musahiblerinden Nazif Ağa

Ağalardan biri ortanca rütbesine terfi ettiği zaman, diğerlerine ziyafet vermesi usuldendi.

Ağalar saraya yeni girdiği zaman evvelâ kızlar ağasının huzuruna çıkarılır. Sonra oda lâlası ve baş kapı gulâmının odalarına dahi götürürler. Daha sonra ocak defterine kayd ettirilir ve yaşlı bir harem ağasının eli öptürülür, onun himayesine verilir. Artık bu ağa ölünceye kadar ihtiyar ağaya «lâlam» diye hitap eder.

DESTUR : Harem ağaları içeri girdikleri zaman etrafta kimse bulunmasın mânasına «destur!» derlerdi.

KAPI NÖBETİ

Bu kapıya Aş kapusu dahi derler. Harem ile bendegân avlularının arasında bir araba kapusu bırakarak çekilmiştir. Ve duvara bitişik büyük bir daire (koğuş) dur. Dolmabahçe Sarayına girilirse veyahut önünden geçerken dikkat edilirse görülür.

Bu kapu el'an mevcuttur. Ağalar için koğuşun nihayetinde kerevetler konulmuştur. Orada oturup beklerler. Gece nöbetçisi için de ayrıca bir oda vardır.

KAPI NÖBETÇİSİNİN VAZİFESİ

Çöpçüleri (mezbeleciler), külhancıları, yorgancıları, öğle ve akşam hareme giren tablakârları, odun naklettirmek ve lüzumunda nöbetçi doktoru hareme getirip götürmek kapı nöbetçisinin vazifelerinden sayılır. Bu nöbetlere «halvet nöbeti» dahi derlerdi.

BAŞ VE İKİNCİ KÂTİBELER

Baş kâtibenin ismi Nazmelekti. (Dahili teşrifatçı) elinde tuttuğu baston serapa altundur. Sultan Reşad padişah olunca kendisine bastonu verirken, «bu bir gün sana lâzım olacak», buyurmuşlar. Hakikaten bu hanım bilâhare bu bastonu satarak kendisine ev almıştır. Efendisini, ağıyarak yâd ederdi. (1)

Başka yazılarımda dahi bildirdiğim gibi hanedan çıktıktan sonra bu yaşlı hanımlar bir müddet Beşiktaş Sarayında kaldılar. Bilâhare evi veya akrabası olanlar çıktılar. Kimsesizleri de Dârülaceze'ye gönderilmiştir.

Bu kâtibeler resmî günlerde arkalarında salta ile çıkâr, bilhassa baş kâtibe hanımın gözlüğü ve altun bastonu ile misafir kabulü son derece ilgi çekici idi.

BALTACILAR

Saray hademelerine «baltacı» derler. Lüzum olan işleri harem ağaları vasıtası ile yaptırılır. Bunlar iki kısımdır. Yeni saraydakilere «zülüflü hademe»; eski saraydakilere «saray baltacısı» denirdi. Son zamana kadar baltacılar setrîlerinin yakasının üstüne mavi kumaştan bir yakalık takarlardı.

SARAYDA HUSUSÎ MUSİKİ GECELERİ (Tebdîli kıyafet ettiğim geceler)

Sarayda bazı geceler ya büyük bir sofada veyahut yine o dereceye yakın büyük bir odada musikî faslı yaparlardı. Bunlar muhtelif dairelerden gelen genç saraylılardı. Hattâ içlerinde fevkalâde musikiye âşına olanlar bulunur. O meclise devam edenler kendilerini tanıtmak istemezlerse, büyük yatak çarşafı ile vücudunu setreder, ya'ni kapatır. İskarpinleri ve baş kısmında da yalnız bir gözü meydandadır. Bu şekilde kimse kimseyi tanımaz. Musikîşinâs cariyelerden ve oyuncularından ba'zıları benim talebem idi. Terbiye ve saygıları olan bu hanımları müşkül vaziyete sokmamak ve utandırmamak için, ben de aynı kıyafeti tercih ederdim.

Bu gibi toplantılar hususî mahiyette kalır.

Bir de mensup oldukları şehzade ve sultandan izin alarak ayrıca büyük saz âlemleri yaparlar. Yine efendilerinin müsaadesi ile dışardan ağaları da dâvet ederler. Bunda dahi tedbîli kıyafetle şehzade haremeleri bulunurdu. Evvelâ musikîşinaslar yerlerine otururlar. Misafirlerin ika-

metine mahsus odanın diğerk kısmında kanepve ve koltuk dizilip, gelenlere kahve, limonata ikram olunur. Oyun kısmı başlayınca harem ağaları da oyunlara iştirak ederler. Gece saat 12 ye kadar devam ederdi.

SARAYDA KAHVE TAKDİMİ

Sırası gelmiş iken biraz da sarayda kahve takdiminden bahsedeceğim...

Eyyam-ı resmîyede kahve aşağıda yazdığım şekilde takdim edilir. Reiselerine kahveci usta tâbir edilir. Sırmalı, incili ve ortası tırtıl ile işlenmiş, etrafı saçaklı, yuvarlak kahve örtüsü vardır. Bir taraftan bir az büküp iki saraylı avuçları içine dikkatlice sıkıştırırlar. Diğerk büyük kısmı ön tarafa sarkacaktır. Tuttukları gümüş veya altın tepsideki zarflardan birini alır, fincanı yerleştirir. Yine kahveci kızlardan birinin tuttuğu gümüş veya altın zincirlerle asılmış ayaklı leğen şeklindeki sıcak kıvılcımlı külde hareketini muhafaza eden kapaklı güğümlerden kahveyi fincana koyup (Eğer gelen misafir şayanı hürmet ise) bizzat kahveci usta takdim eder. Bahsettiğim zarf ve fincanlar ekseri evlerin camlı dolaplarında veya büfelerde görölmektedir. Aynı kahve usulünü Mısırdaki Kral sarayında, Valide Paşanın, Sultan Melikin, Prenses Ni'met Muhtarın; Prenses Ömer Tosun Paşanın, Prenses Şîrgârın saraylarında da gördüm. Hâsılı zarif ve terbiyeli çerkez kızlarının iki parmakla kahve takdim etmeleri, görenleri hayran bırakırdı.

SARAYDA BULUNAN BÜYÜK KALFALARIN VAZİFELERİ

Büyük Kalfa : Padişah tarafından her daireye ta'yin olunur, bir nev'i müdiredir. Dairenin nizamı, intizamından, daha doğrusu bütün işlerden bu kalfa mes'uldür. Sul-

tan ve şehzadeler bu kadına hürmet ederler. Ve Kafam (Kalfam) diye hitap ederler. Bunlar hüsn-i idareye aşina dırlar. Sarayda büyük kalfadan sonra bir de küçük kalfalık vardır ki (bir nev'i Müdür muavini). Bunlar diğerlerinin yardımcısıdırlar. Bu ikinci derecede olan kalfalar gelen acemi kızları terbiye ederler. Onlar da «küçük kafam» diye itaat ederler. Efendilerine hizmet eder gibi büyük ve küçük kalfalarının hizmetlerini yaparlar. Mümkün olduğu kadar din dersleri ve biraz da okuyup yazmak öğrenirler. Evvelki yazılarımda bahsettiğim gibi bu genç saraylıları, küçük kalfaları getirip bana takdim etmişlerdi. Sarayda elbisesi buruşuk, yırtık, çıplak ayak, hattâ kısa çorapla bile gezmek, şamatalı aksırmak, sümküremek ayıptı.

Koridorda ve büyük sofalarda yaşlılara tesadüf ederlerse, ya durup onun geçmesini beklerler veyahut müstacel işleri varsa (desturun) demeden, ya'ni müsaade almadan geçmezler. Sultan efendilere (Sultaefendi), kalfaya (Kafam), kandile (püsüz), kâseye (üsküre), peştamala (futa), hamamda kullanılacak baş tülbindine (Kurnatıkaç), Kadın efendilere (kanfendi), küçük kalfalarına (küçüfam), bir kimseye kızdıkları zaman münasebetsiz mânasına (süyütsüz), çok samimî tanıdıklarına (A kız!) diye hitap ederler.

Ahbaplarına hediye göndermek isterlerse gönderecekleri şeyleri büyük çamaşır sepetlerine doldurup beyaz bir bohça ile bağlarlar ve üzerine yürek şeklinde bir kâğıt kesip, gideceği yerin adresini yazarlar ve bu kâğıda «isimlik» derlerdi.

Sarayda hırka giymek ayıptır. İçlerine kalın fanila giyerler. Efendilerinin karşısında hiç bir çerkez cariyeinin hırka giydiğini görmedim. Saray âdâtına çok itina ederler, odalarında ne isterlerse giyebilirlerdi.

Büyük kalfaların da kendilerine mahsus tablaları vardır. Sofralarını acemi kızlar hazırlarlar. Bu kalfalar isterlerse kendi derecelerindeki diğer kalfalar ile beraber yerler, bu mecburi değildir. Efendileri derecesinde olmasa bile yine sofraları muntazamdır. Hizmet eden kızlar bunlara birer hafta nöbetle bakarlar. İkinci haftada başkaları nöbet alırlar. Kalfalara dair yazdıklarımın bir kısmını Sultan Mecidin 4 üncü kadını Gülcemal Kadın efendinin hemşiresi Bîmisal hanımın evlâdı mâ'nevîsi (kendi arzusu ile şehzade Ziyaeddin Efendi dünyaya gelince altun leğen ve ibrikle birlikte hediye edilen (Ziyaeddin Efendinin dadısı) Pinahraz hanımdan, öğrendim.

SARAYDA BAZI ÂDET VE EĞLENCELER

Sarayın kendine mahsus bazı hususî âdet ve an'aneleri vardı. Bunlardan ba'zıları hakikaten hoştu. Hatıralarım içinde daima kendimi mes'ud hissederim. Saraya intisabımın ilk senesinin ramazan ayında Yıldız Sarayında idik. Her gece bir başka dâvete icabet ederdim. Kadın efendiler, Sultanlarla valideleri, Hazinedar Usta ve diğer büyük ustalar beni çağırırlar, ben de iftarlarında bulunurdum. İftardan sonra cemaatla kılınan teravih namazları görülecek şeydi. Cemaatte bulunanların adedine göre atlas üzerine altun sırma ile işlenmiş seccadeler yayılır, hazırlık bitinceye kadar kahveler içilir ve ayrılırken da'vetililere süslü zarflar içinde oldukça dolgun dış kiraları verilirdi. Nöbetçi bulunanlardan gayri bütün saray halkının iştirakı ile teravih namazı başlardı. Teravihe gidenler kafile halinde Küçük Mabeyine gelirlerdi.

Saraylılar nöbetçi imamı biribirlerine sorarlar, eğer birinci İmam (ya'ni baş imam) nöbetçiye sevinirler ve

koşa koşa taravih namazına yetişmeğe çalışırlardı. Bunun sebebini nihayet öğrenmiştim. Baş imam namazda kısa sureleri intihap eder ve teravihi fazla uzatmamağa gayret edermiş. Halbuki ikinci imam, aksine çok uzun sureler okuyarak namazı uzatmış. Onun için bir çok saraylılar dairelerinde kılmağı tercih ederlermiş. Teravih namazı bitince sahura kadar sarayın hali bir âlemdi, her dairede ayrı bir eğlence tertip edilirdi.

Bu eğlencelerin çoğunda ben de davetli bulunurdum. Neş'eli saraylılar oyunlar icad eder ve zamanın hoş geçmesine gayret ederlerdi.

Sarayın Ramazan geceleri bende unutulmayacak eserler bırakmıştır.

Gerek bu toplantılarda, gerek sarayın diğer umumî muâşeretinde bilhassa göze çarpan şey «terbiye» meselesi idi. Saray terbiyesi denilen bir muâşeret ki bunda büyüğün küçüğe karşı şefkatı, küçüğün büyüğe karşı saygı ve muhabbeti bambaşka idi. Meselâ Saray koridorlarında rast geldiğim talebem olan hanımlar -yaşları ne olursa olsun- ta'zimen durup beklerler ve ben geçinceye kadar yollarına devam etmezlerdi. Bu ve buna benzer saymakla bitmez ihtiram örnekleriyle karşılaşırdık.

SÜRRE ALAYI

Saray hatıraları arasında cidden şayanı dikkat olanlardan biri de mahmil-i şerifin hazırlanması keyfiyetidir. Surre Alayı denen bu alay büyük merasimle yapılırdı.

Mahmil-i Şerif (Mısırda)

Deve üstünde ve arkada görülen Surre Emni Mustafa Hilmi Paşadır. İki sıra olan araplar Kâbe-i Muazzamadaki Harem Ağalarıdır. Ve ellerinde buhurdanların içinde öd ağacı yanmaktadır.

Mekke-i Mükerreremeye Beytullaha gidecek olan «Kâ'be örtüsü» mahmil-i şerifin hazırlanma ve nakil işi arzettiği hususiyetleri itibariyle temaşaya ve dikkate değer mahiyettedir. Şabanın 14 üncü günü Harem-i Hümayunda, padişahın bulunduğu daireye bakan pencerenin önüne büyük bir masa konur, bu masanın üzerine kıymetli bir örtü örtülürdü.

Evvelâ kızlar ağası, baş imam, surre emini mabeyin erkânından bazı zevat ve muteber ağalar tekbir getirerek mahmil-i şerifi bu masanın üzerine koyarlar, bu suretle mahmil-i şerif, Harem-i Humayuna teslim edilmiş olurdu. Erkekler gittikten sonra birinci ve ikinci kâtip hanımlar gelerek mahmil-i şerife yakın bir yere otururlar ve hatmi şerife başlarlardı. Bir taraftan Kur'ân-ı Kerîm, öte taraftan da genç saraylılar başlarında ipekli baş örtüleri ile üç basamaklı merdivene çıkıp mahmil-i şerifi ustufa denilen simli kumaşla kaplarlar, kumaşı birbirine raptetmek için hususî surette yapılan gümüş toplu iğneler kullanırlar ve bütün bu iş esnasında daima tekbir getirirlerdi. Bu kumaşlar top halinde Padişah, Veliht bazı Şehzadeler ve Sultanlardan, Valde Sultanla Valide Paşadan (Hidiv Abbas Hilmi Paşanın annesine Valide Paşa, denirdi.) hediye olarak gönderilirdi. Evvelâ zat-ı şahanenin kumaşı en üst kısma, sonra diğer kumaşlar sırası ile mahmil-i şerife sarılırdı. Padişah oturduğu pencereden bütün bunları zevk ve istiğrak içinde seyrederdi. Hazinedarlardan birinin dâveti ile ben de giderek bir kaç iğne koymuştum.

Bu iş akşama kadar böylece devam ederdi. O gece mahmil-i şerif haremde kalır. Saraylılar sabaha kadar onu nöbetle beklerlerdi. Sabah olunca bir gün evvel gelen kafile tekrar hareme girer, Mahmil-i Şerifi tekbirlerle alıp götürürdü. İşte her sene Şaban ayının 15 inde bu suretle padişaha vekâleten baş imam Mahmil-i Şerifi devenin üzeri-

ne tekbir getirerek koyar, ikinci deveye hediyeler yükletilir ve bu suretle alay saraydan hareket ederdi.

Evkaf Nâzırının riyasetindeki memurlardan mürekkep bir heyet tarafından Beşiktaş iskelesinde ayrıca bir merasim yapılır, bu merasimi ta uzaklardan görmeğe gelen ahalî ile sokaklar dolardı. Alayın Üsküdarâ hareketini bildiren 101 pâre top da, bütün şehir halkına bunu ilân ederdi. Üsküdar'da yine aynı merasim yapılırdı. Üsküdar caddelerini takiben alay, Paşa Kapısına kadar giderdi. Orada evvelce konan üstüfeler yine tekbirlerle kaldırılır, bir sandığın içine konarak hazine vekili olan zat tarafından Topkapı Sarayın naklolunurdu. İşte Mekke-i Mükerrremeye Kâbe için gönderilen örtü, İstanbuldan böyle merasimle yola çıkarılırdı. Emîn olacak, ya'ni riyaset edecek zati, padişah tayin ederdi. En son surre Emîni Mustafa Hükmî Paşadır. Alay Şama varınca, Beyrut kadısı olan Salih Sıtkı Efendi Mekkei Mükerrreme kadılığına tayin olunmuştu.

**HAYRIYE VE LÜTFİYE SULTANLARIN HATMÎ ŞERİF
MERASİMİ VE HUZUR-U ŞAHANEDE OKUDUKLARI
MANZUMELER**

Beşiktaş Sarayında meşguliyetimin artmasına rağmen Hayriye ve Lütfiye Sultan Efendilerin Kur-ân-ı Kerîmi hatmetmeleri için program haricinde de çalışıyordum. Maiyetlerinde bulunan Nesrin namındaki bir kız da sultanlarla beraber hatim edecekti. Ara sıra valideleri Perizad Hanım Efendi de ders odasına teşrif ederek evlâtlarını teşçi' ediyor, bir an evvel diğer derslere başlamalarını arzu ettiğini anlatıyordu. Nihayet beklediğimiz mes'ut gün geldi.

Baş Kadın Efendi ile Şehzade Ziyaeddin Efendi daireslerinin arasındaki büyük sofayı bundan evvelki Dürriye-

ve Rukiye Sultanlarda hatim merasiminde beyan ettiğim şekilde hazırlandılar. Altın buhurdanlıklardan öd ağacı kokusu bu muhteşem salonun havasını değiştiriyordu.

Sultan Efendilerle Nesrin yerlerine oturdular. Her birisi ayrı ayrı sureleri okudukça saflardan tekbir getiriyorlardı. Şehzade Hocası Mustafa Efendi de hatim duasını okudu.

Da'vetililere şerbet ikram edildi. Sultanların üzerindeki altın sırma işlemeli kıymettar entariler ve başlarındaki taçlarla her birisi birer meleş andırıyordu. Nihayet bu dinî merasim de böylece bitti. Bilâhare manzume okumak için ayağa kalktılar. Hazirun da ayakta olarak dinlediler. Okudukları manzume ise Sultan Reşad'ın Çanakkale Harbi hakkındaki manzumesini nesre tahvil etmiştik. Eniştem (hünkâr imamı) bu esnada çok ağladı. Küçük Nesrin ise (Ah vatan) manzumesini okurken aldığı vaziyet herkesi müteessir etti. Çünkü kendisi yetim ve öksüz bir yavru idi. Aynı zamanda kafes arkasında üçüncü Kadın Efendi de ağlıyordu. Kimbilir o dakikada vatan hasreti bu muhterem kadının gözlerine ne kadar yaş getirmişti. İşte merasim bu suretle hitam buldu. Şehzadegân ve mabeyin erkânı salonu terkederlerken sultanları tekrar tekrar tebrik ediyorlardı.

Sultanlar derhal Harem-i Hümayunun bulunduğu kısma geçtiler. Kadın Efendilerin ve şehzade haremlerinin ellerini öptüler. Onların her birisi ayrı ayrı mücevherat takarak kendilerini tebrik ettiler. Diğer davetlilerin dahi tebriklerini kabul ederek salondan ayrıldılar. Artık her üçümüz bu mühim vazifeden kurtulmuştuk. Aynı gün bir saat sonra Sultan Reşad'ın huzurunda manzumeler okundu, padişah son derece mütehassis oldu. Sultanları tebrik edip kıymettar hediyeler ihsan etti. Küçük Nesrine dönerek Üçüncü Kadını ağlatan manzumeyi dinlemek istediğini irade etti. Velhasıl bu tarihî gün de böylece bitti.

PADİŞAHIN HUZURUNDA OKUNAN MANZUME

Hayriye Sultan — Sevgili kardeşim ne düşünüyordun?

Lûtfiye Sultan — Şu cihan harbinde pek yakın şerefli bir maziyi.

Hayriye Sultan — Şanlı ordumuzun hangi serhatteki menakıb ve şecaatını tahattur ediyordun?

Lûtfiye Sultan — Gafil düşmanlarımızın bizi tehdit için başvurdukları Çanakkale'yi.

Hayriye Sultan — Türk ordusunu ve Türk kahramanlığını unutmuş olmaları.

Lûtfiye Sultan — Pek acı olsa da tecrübe ederek unutmamak üzere öğrendiler.

Hayriye Sultan — Bu da kendileri için istikbale aid bir kârdır.

Lûtfiye Sultan : — Mevcudiyet-i milliyetimize ve istiklâlimize kaseden, sevgili payitahtımıza göz diken İngiliz ve Fransızlar.

Savlet etmişti Çanakkaleye bahrü berden,
Ehli islâmın iki hasm-ı kavisi birden.

Hayriye Sultan — Fakat her tarafta dininin, vatanının, milletinin, ve devletin selâmeti için ilk taarruza hayatını, ilk kurşuna sinisini hedef eden kahramanlar; Yer altından, havadan yağdırılan etrafa ölümler saçan düşmanın hain mermilerine ayrıca mukavemet eden şanlı ordumuz, kumandan-ı zîşanımız, sevgili padişahımızın mazhar-ı takdiri olarak manzume-i hümayunlarında işbu cümle-i belîğa ile taltif ve tahsin edildiler:

Asker evlâtlarımın pişgeh-i azminde,
Eyledi aczini idrâk nihayet düşmen,

Lûtfiye Sultan — Âlemi kandırmağa çalışan, cihangirlik iddiasında bulunan cebin düşman bütün vesait-i harbiyesi ile, olanca inad ve ısrarı ile yüklendi:

Lâkin imdad-ı ilâhi yetişip ordumuza,

Oldu her bir neferi, kal'â-i pulâd - beden.

Hayriye Sultan — Vatan aşkıyle silâha sarılan kahraman müdafilerin piş-i azm-i celâdetinde titreyen düşman nihayet öyle perişan oldu ki:

Kadr-i haysiyeti pâmal olarak etti firar,

Kalb-i islâma nüfuz eylemeye gelmişken.

Lûtfiye Sultan — Türklüğün kanını, milletin şanlı mazisini cihana tasdik ettiren bu ergüven zafer, vasil-i sem-i hümayun olunca manzume-i hümayunlarını:

Kapanıp scede-i şükranâna Reşad eyle dua:

Mülk-i islâmı hûda eyleye dâim me'men!

Dua cümlesiyle tezyin buyurdular.

Sultan Reşad'ın sonuna kadar dikkatle dinlediği manzumeden mütehassis olduğu yüzünden belli oluyordu. Bilhassa, bu küçük torunlarını kalblerinde vatan ve millet duygusunun uyanacağından memnuniyetini kendilerini tebrik ve teşekkürü esnasında hissiyatı anlaşılıyordu. Sıra küçük Nesrine gelmişti. Ona da bizzat:

— Kadını ağlatan manzumeyi oku, diye irade buyurdular.

A H V A T A N

Ben küçük bir yetim idim: kumlu çölde yaşardım,

Servetimiz bir deve ile bir çadırdan ibaret,

Hiç bir yerde oturamaz, badiyeler aşardık.

Fakir, fakat mes'ud idik, lâkin talih nihayet.

Bir yetimin bu zevkini fazla gördü bir akşam.

Beni oradan kaçırdılar, bir saraya sattılar,
 Bir âlemden sanki başka bir âleme attılar.
 Her tarafta servet-i hasen ziya ihtişam,
 İşte hâlâ o ihtişam ülkesinde yaşarım.
 Bir küçücük yetim iken, oldum yüce bir sultan,
 Lâkin gece sarayında yalnız iken her zaman,
 Güzel çölü hatırlayıp (Vatan) diye ağlarım.

Sultan Reşad cidden memnun olmuşlardı. Gerek Sultan efendilere ve gerekse Nesrine lâıyk oldukları hediyeleri ihsan edildi.

Harem-i hümayundaki ikinci hatim merasimi de böylece sona erdi.

ŞEHZADE NAZİM EFENDİNİN HATİM MERASİMİ

Evvelce hemşerileri Dürriye ve Rukiye Sultanlarla beraber yeniden Kur'an-ı Kerime başlayan şehzade Nazım Efendinin hatim merasimi bir müddet sonra yine Beşiktaş sarayında Hazine-dar Usta dairesiyle, Hünkâr dairesi arasındaki büyük sofada icra edildi.

Hemen hemen aynı merasim yapıldığından yazmaktan sarf-ı nazar ettim.

BAYRAĞIMIZ HAKKINDA

Dürriye ve Rukiye Sultanların hatim merasimini müteakip Türk bayrağına dair okudukları manzumeler Sultan Reşad'ı memnun ettiğini muhtelif şahıslardan işitmiştim. Hattâ Hocam Ahmet Mithat Efendi merhumdan öğrendiğim «bayrağımıza dair» bir fıkrayı talebelerimin büyüğü olan Dürriye Sultana öğrettim. Bu aralık padişahın kendisine gönderdiği oda takımının teşekkürü için validesi ile beraber gideceğini haber alınca, derhal Ünsiyar Hanım Efendinin dairesine gittim. Kendisine Huzur-u şa-

hanede Türk Bayrağı hakkında bir söz geçerse sultanın bayrağa dair olan bilgisini arz ediniz, demiştim.

O hafta içinde huzura kabul olundular. Sultan Reşad:

Dürriye Sultana — Kızım hatm-i şerifi müteakip okuduğun manzumeyi el'an unutamadım, buyurmuşlar.

Valideleri: — Efendimiz bu hususta daha başka şeyler de öğrendi, müsaade buyurulursa arzetsin, demiş. Hemen Padişah:

Söyle bakalım, seni dinliyorum, demişler.

B A Y R A Ğ I M I Z

İlk Padişahımız Sultan Osman'a (688) tarihinde Sultan Alâaddin-i Selçukî tarafından hediye edilen ak sancaktır. Sonra kırmızıya kalbedilmiş.

Ay ve Yıldız ise :

Sultan Alâaddin'in gönderdiği Ak Sancağın direği üzerinde bu ay ve yıldız mevcut imiş. Hattâ ay ve yıldız İran Mülûkundan Şah Hüsrev zamanında hükümdar alâmeti imiş. Meskukât (paralar) üzerine de nakş olunmuş. Bu defa onlardan Selçukîlere geçmiş. Büyük ceddimiz Osman Gaziye istiklâl vermek arzu olununca Alâaddin bu alâmeti Osmanlılara göndermiş. Sultan Osman dahi bunu kendi çadırının üzerine nakş ile ihtiramatını bu yolda beyan etmiştir.

Dürriye Sultanın bahs ettiği bu bayrak mes'elesini padişah kemâl-i sukûnetle dinledikten sonra derhal:

— Aferin, Allah bilgini artırsın, memnun oldum, buyurmuşlar.

**İKİNCİ KADIN EFENDİ İLE OĞLU ŞEHZADE ÖMER
HİLMİ EFENDİYİ İLK ZİYARETİM**

Sultan Reşad'ın İkinci Haremi Mihriengiz Kadın Efendi ile Ömer Hilmi Efendi sayfiyeden henüz avdet etmişlerdi. Piyalerû Kalfaya ziyaret hususunda fikrini sormak için odasına gitim. Kendisini seccadenin üzerinde mütevekkilâne Allahna, vatan ve milletin ve efendisinin selâmeti için dua etmekte olduğunu gördüm, ve bekledim. Ziyaret etmek lâzım olup olmadığını sorunca, hemen muayinesi bulunan Şevkidil Kalfayı mezkûr Kadın Efendinin dairesine gönderdi, ve mülâkat rica etti. On dakika geçmemişti ki, giden saraylı hemen avdet etti. Ertesi günü saat üçte kabul olunacağımız haberini getirdi. Gine benim için hazırlık ve biraz da helecan başgöstermişti. Zira, Kadın Efendi ile şehzadeye hiç bir yerde tesadüf etmemiştim. Ertesi günü muayyen saatte dairelerine kalfamla beraber gittik. Ve diğerlerinde olduğu gibi daire kalfasının odasına aldılar. Bizleri bir saniye bile bekletmeden hemen Kadın Efendinin huzuruna kabul ettiler. 4 üncü Kadın Efendi müstesna olmak üzere diğerleri çok şişmandı. Ne saklayayım, bu derece zayıf göreceğimi ümid etmemiştim. Bilâhare işittiğime göre son senelerini daima hastalıkla geçirmiş. Bu boş şeyleri düşünmek benim için fazlaydı. Neyse vazife-i resmiyem derhal beni ikaz etti. Nazik ve mültefit Kadın Efendi ile şehzadeyi ayakta buldum. Hiç lâayık olmadığım halde bana gösterilen bu teveccüh ve saygı şu satırları yazarken dahi minnettarlığımı unutturmuyor. Kadın Efendi bir kanapeye mahdumları da koltuğa oturdular. Bana da nazikâne sandalyeye oturmaklığımı emrettiler. Piyalerû Kalfa da yanımda yüksekçe bir mindere oturdu. İsfırsar-ı hatırdan sonra, takib ettiğimiz dersler hakkında sual sordular. Bittâ'bi münasip surette ce-

vap verdim. Bu aralık Kur'ân-ı Kerîm'i tamamen hatim etmeyince mektep derslerine devam edemeyeceğimiz hakkındaki iradeyi şahaneyi arzettim. Verdiğim cevaptan çok memnun kalan bu muhterem Kadın Efendi oğluna hitaben:

— Arslanım keşke sultanla, Namık büyük olsalardı şu aralık hepimiz bir yerde iken onları da derse başlatırdık değil mi? Ne yazık sıhhatim müsait olmadığı için sayfiyede bulunurum. Ben henüz cevap vermek üzere iken Şehzade Ömer Hilmi Efendi :

— Beis yok efendim, muallime hanımın tavassutu ile inşallah kendileri gibi iyi bir hanım bize de nasip olur dedi. Bu tarihten iki sene sonra İsmet Zülfi Çelebi namındaki arkadaşımı tavsiye ettim. Bizim takip ettiğimiz programın aynını tatbik etti. Her sene sonunda hariçten mümeyyiz getirerek imtihanları icra edildi. Bu hanım, tahminen dört sene kadar tedrisata devam etti. Bilâhere sıhhi vaziyetinden dolayı kendi arzusu ile saraydan çıktı. Tedrisat esnasında Şehzadenin bana gönderdiği tezkereyi aynen kaydediyorum.

عقل و سلمه خانم .
 ماه مالک بکرمی ششمی یازده ، بدین بدین صالی ، بدین صفوی غمی مجتبه گویدی
 آلا فرانس ساعت اوته زاده لرنا سلطان و نامسه افند بک انتماندی
 جز قید جفته بدینم مذکورده سزانی مجتبه اولسه و زره برقی کونی
 خارجه دارشفقه مدبرن کامی بک ، آتیمی و بوجی گوید بک مجتبه کونی
 تشریف زره کتابده روز حرارت
 عرقلی

İffetlü Muallime Hanım,

Mah-ı halin (1) 25 inci pazar, 27 inci salı, 29 uncu perşembe günleri alafranga saat 10 raddelerinde Sultan ve Namık Efendinin imtihanları icra kılınacağından eyyam-ı mezkûrede siz daimî mümeyyizimiz olmak üzere birinci gün hariçten Darüşşafaka Müdürü Kâmi Bey, ikinci ve üçüncü günlerinin mümeyyizesini dahi teşrifinizde intihap ederiz.

22 Haziran 338

(İmza: Ömer Hilmi)

Arzettiğim tezkere üzerine Bağlarbaşındaki köşklerine gittim. Derslerinde tamamen muvaffak olan bu muhterem talebeleri, candan tebrik ve takdir etmişim. İnkılaptan sonra ikinci Kadın Efendi ile oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi Mısır'a geldiler. İskenderiyede vefat ettiler. Prens Ömer Tosun Paşa türbesinde medfundurlar.

(1) Bu ay

BEŞİKTAŞ SARAYINDA MUAYEDE MERASİMİ

Sarayda bulunduğum müddet zarfında, Baş Kadın Efendinin ve talebelerimden Dürriye ve Rukiye Sultanların Validelerinin daveti ile iki defa muayede merasiminde bulundum. Böyle tarihî ve harikûlâde muhteşem bir merasimi bilmem ki nâçiz kalemim tasvir edebilecek mi? her ne ise maksad gördüğümü aynen yazmaktan, yazmağa çalışmaktan ibarettir.

Sarayda tarihi tahtın hazırlanması

Padişahın iradesi ile Topkapı Sarayından, kapalı araba ile Enderun-u Hümayun Ağaları, Hazine kâhyası, Başmabeyinci, maiyetinde 8 neferle jandarma zabiti olduğu halde bu mühim emanet Beşiktaş sarayına ve mabeynin taş merdivenine araba yanaşır. Araba kapusunun anahtarı hazine kâhyasındadır. Bahsettiğim zevatın muvacehesinde Kâhya kapıyı açar. Parçalardan ibaret tahtı Enderun Ağaları muayede salonuna getirirler. ve yekdiğerine rabtederler. İşbu tahtın oturulacak yeri ve arkası kırmızı kadife üzerine altın sırma ile işlenmiştir. Ve yine tahtın arkasında yukarıda cevahirle müzeyyen bir tac vardır. Ve iki yanı taraflarında altın saçakları sarkar. Tahtın ön tarafında kıymettar seccade yayılır. Muayede esnasında Padişah kime irade ettiyse saçığı göğüs hizasında olarak o sahis tutar. Ziyaretçiler ise padişahın el veya eteğini öpmeler. Bu saçığı öperler. Taht hazırlandıktan sonra diğer zevat çekilir. Ertesi günü muayede merasimine kadar evvelce bahsettiğim zabıt ve askerler gece de dahil olmak şartıyla beklerler. Maksad-ı âcizanem Harem-i Hümayunda muayede merasimini bildirmektir. Eğer muvaffak olabilirsem bahsettiğim bu muhteşem salonda yapılan merasimi dahı arz ederim.

Harem-i Hümayunda

Muayede merasimi için hazırlıklar çoktan başlamıştır. Bayramlık elbiseler, takılacak mücevherat, elbiseye uygun hotozlar (başlıklar) bilûmum dairelerdeki saraylılardaki faaliyet görülecek şeydir. Öyle ya senede ancak iki defa yapılan bu muhteşem merasimde herkes birbirini resmî elbiselerle görecektir hususile hariçten gelecek misafirler de var. Bunların içinde büyük Sultanlar, Padişah torunları, Şehzade haremeleri, Mısırlı Prenslar, Vukelâ Haremeleri, velhasıl binbir gece merasimini andıran bu merasimi herkes gibi ben de helecanla bekliyordum. Merasim dairesi ile muayede salonunun arasında uzun bir yol (koridor) vardır. Bu koridoru müteakıb basık kafeslerin arkasından muayedeyi görmek mümkündür. Sultan Reşad, Harem-i Hâmayunu bu merasimi görmekten men etmezdi.

Muayede merasimini görmeğe gidiş

Evvelâ Kadın Efendiler, Padişah kerime ve torunları olan Sultanlar, Mısırlı Prensesler, Hazinedar Usta, Kâhya Kadın ve diğer şayan-ı hürmet ustalar, kalfalar, davetli bulunan diğer misafirler... Kendilerine evvelce tahsis edilen basık pencerelerin önünde muayedeyi seyrederek. Merasimin hitamında yine hareme avdet ederler. Yarım saat istirahat esnasında kahveciler kahve ikram ederler. Bu hizmeti herkes yapamaz. Padişah dairesindeki kahveciler usulünü zamanla öğrenmişlerdir.

Kahveci Ustanın maiyeti

Kahveci Ustanın maiyeti kırk veya daha ziyadedir. Kahveci Usta tâbir edilen kalfa ya'ni reiseleri kimseye kahve vermez. Vazifesi: Ayakta durup maiyetine nezaret etmektir.

Bayramlarda, Topkapı Sarayından kıymetli kahve takımları getirilir. Bunları kahveci usta sayı ile alıp bilâhare yine sayı ile teslim eder. Bu fincanlar serapa mücevheratla tezyin edilmiştir. Misafirlerin derecelerine göre bazılarına mücevherli zarf ve fincan, bazılarına altın veya gümüş zarflarla takdim edilir.

Padışah kahvecilerinin alâmeti

Hünkâr kahvecilerinin alâmeti: Bu saraylıların göğüslerinde nişanları vardır. Bilhassa bayramlarda giyecekleri elbiseler de padişah tarafından yaptırılmıştır. Artık ihtişamı göz önüne getirmeli. Bu 40 kişilik peri alayının ayak ucuna basarak ve birbirlerine çarpmadan gayet seri bir suretle yürüyüşleri herkesi hayran ederdi.

Sefir haremeleri

Ecnebilere verilen zarf ve fincanlar ayrıdır. Bunlara da diğerleri gibi kahve, limonata, şerbet ikram edilir. Arzuya göre takdim olunur. Mecburî değildir. Bunlar kahve içtikten sonra evlerine avdet ederler. Ya'ni harem-i hümayunun muayede merasiminde bulunmazlar. İstirahat müddeti yarım saatte tamam olmuştur. Bu aralık elinde altın bastonu (1) ile Başkâtibe görünür Başkâtibenin giydiği salta (caket) altın sırma ile işlenmiştir. Başındaki hotozda (başlıkta) pırlanta iğnesi, elinde dahi altın bastonu ile öyle bir gelişi vardır ki her kes kendisine hayran hayran bakar. Ve misafirlere hitaben:

— Efendim, teşrif-i şahane oldu, buyrunuz muayedeye, nidası iştilir.

Yürüyüşü, terbiyesi derhal göze çarpar. Gayet halim ve mahviyetkâr bir tavırla «Efendim teşrif-i şahane oldu, buyrunuz muayedeye» demesi el'an gözümün önündedir.

(1) Altın baston'un kâtibelik rütbesine alâmet olduğunu söylerler.

Evvelâ Şeyhülislâm'ın haremi, onu müteakip bilûmum vü- zera haremeleri, bunların her birisi huzur-u şahaneye yak- laşırken başkâtibe: Zevçlerinin simlerini tekrar ederek Hünkâr'a takdim eder. Bunlar sıra ile yerden temenna ederek selâm verirler. Nişanı olmıyan Vükelâ Hanımlarında ayrıca insan-ı şahaneye mazhar olurlardı.

Bu merasimi müteakıb zat-ı şahane, ittisalindeki oda- ya istirahatata çekilir ve misafirleri de Baş ve İkinci kâtibe teşyi' ederler. Harem Ağalarının Reisi arabaları idare eder. Bu arabalar zevçlerinin rütbesine göre harem kapu- suna yanaşır. Padişah bir müddet istirahat ettikten sonra «Al oda» tâbir edilen duvarları, üstüne üstüle kaplı tarihî odaya avdet eder.

Evvelce dediğim gibi Hünkâr'ın validesi varsa, Valde Sultan (1) girer. Şayet yoksa Sultan Aziz'in, Sultan Mecit'- in Sultan kerimleri, Sultan Reşadın torunları, valdeleri ile işte bu aralık ben de talebelerimden Dürriye ve Ru- kiye Sultanlarla huzur-ı şahaneye girerdim. Velhasıl Sul- tanlar yaş sırası ile girerler. Evvelâ yere kadar eğilerek temenna edilir, sonra saçak öpülür. Padişah haremde ki- me emretti ise saçığı o tutar.

Kadın Efendilerin muayenesi

Evvelâ Padişahın Baş Haremine «Baş Kadın Efendi» tâbir edilir. Başında muhteşem tacı ve arkasında serapa altın sırma ile işlenmiş kuyruklu bir elbise ile padişahın huzuruna yalnız olarak girer. İkinci, üçüncü, dördüncü

(1) Son zamanlara kadar Kadın Efendinin (Valide sultan) hayatta olduğunu söylerler. Ben bu Kadın Efendinin vefatından pek az sonra saraya girdim. Kendisini bizzat görmek nasib ol- mıadı.

Kadın Efendiler de ayrı ayrı girerler. Sonra haremdeki büyük rütbeli ustalar, Hazine Ustası, Kâhya Kadın, diğer ustalar, büyük kalfalar, Padişahın kahvecileri, misafir kalfaları girerler. Hünkâr ayrıca bu kahvecilerle misafir kalfaların elbiselerine dikkatle bakar. Şayet matluba muvafık bulursa reislerini taltif eder.

Netice : Bu muhteşem tebrik sahneleri, sarayın muazzam oda ve sofalarındaki saraylıların görünüşü insana bin bir gece masallarını hatırlattığı gibi, günlerce hafızadan silinmez. İşte muhterem okuyucularım. Harem-i Hümayunda muayede merasimi (Bayram Tebriği) böyle yapılırdı.

Bu yazdıklarım Sultan Reşad devrine aittir. Sultan Hamid zamanında daha muhteşem ve daha zengin olduğunu gine eski kalfalardan işitirdim.

Biz yine muayede salonuna avdet edelim: Oturduğumuz kafes arkasından gördüklerimi muktedir olabildiğim derecede arzedeceğim. İşbu muayede salonunu görenler zannederim ekaliyette kalır. Ömrümde bu derece büyük bir salona 22 kûsur sene zarfında Mısırdaki Abidin, Kubbe, Re'suddin, Menteze Saraylarında dahi görmediğimi itiraf edeceğim. Bu salonun bir ucu Hünkâr dairesine, diğer ucu da mermer merdivenli kapıya dayanır. Hariçten dahi görüldüğü gibi, pencereleri çok yüksektir. Salon o kadar geniştir ki bu yüksek pencerelerden giren ziya bile tamamen salonu tenvir edemiyor. İşte bu salonun ortasında bulunan muazzam avizenin altında teşrifat Müdür-i Umumisi onun arkasında biraz solda ikinci, solda ve daha arkada Üçüncü teşrifatçı durur. Bunlar el pençe divan durarak Padişahın emrini beklerler. Dört yol olmak üzere kırmızı kadifeden yol halısı vardır. Bu halılar âdeta zaid şeklini alırlar. Padişah muayede salonuna teşrif ederken selâm havası çalınır. Bu aralık Duagû Efendi (Nakibül

eşraf) Huzuru padişahiye gelir. Padişah derhal ayağa kalkar. Hazirunda beraber olarak ellerini açarlar. Bu dakikada o muhteşem salonun mânevi güzelliği görülecek bir şeydir. Herkes bir an için Allaha, vatan ve milletin selâmeti için dua etmektedir. Hazirunun Amin!.. sadalarını müteakib Duagû Efendi arka arkaya giderek salondan çıkar. Bu aralık zat-ı şahane her kime emrettiyse, tarihî saçağı göğüs hizasında kemâl-i hürmetle tutar. Saçağı öpmeden evvel Padişahın önünde eğilerek temenna ederler.

Merasim sırasına gelince :

Evvelâ Şeyhülislâm, sonra Sadrazam ve daha sonra Harbiye Nâzırı temenna eder ve saçağı öptükten sonra, evvelce geldiği yolun mukabilindeki diğer yoldan avdet ederler. Bundan sonra sıra ile: Veliahd-ı Saltanat, Şehzadegân, zevcelerinin yaşlarına göre kıdem sırası ile damatlar (Damad-ı Hazreti Şehriyariler), Vükelâ, Hükûmet erkânı, büyük rütbeli memurlar daha sonra sarıkları bilhas-sa cübbelerinin göğüs kısmı sırma ile işlenmiş ulema-i kiram gelir ve padişah bunların ilimlerine hürmeten ayakta bulunur, bunlar saçak öpmezler.

Daha sonra Ruesay-i Ruhanîye gelmeğe başlar. Uzun elbiseli Rum Patriği başındaki şapkasının üzerinde çok uzun tül vardır. Yalnız padişahın huzurunda bu tülü arkaya atar ve göğsünde muhtelif nişanları görülür. Bunları müteakib diğer reisler de sıra ile gelirler. Bu merasim uzun sürdüğünden reis-i ruhanîlerin tebrikinden sonra, padişah istirahat salonuna geçer.. Tekrar avdet-i şahanede yine selâm havası çalınır...

Padişah bendegânının tebriklerini kabul eder. Evvelâ yâverler, mabeyinciler, kâtibler, harem ağaları, maiyet bölüğü zabıtları; müzika-ı hümayun efradı, padişah hademeleri, hamlacılar, kayıkçılar, bunların hepsi sırma püsküllü sırma saçağı öptükten sonra artık muayede merasimi sona ermiştir.

Bu beyanatım belki eksik olabilir. Evvelce de arzettiğim gibi bulunduğum yerden ancak bu kadar tetkik edebildim. Ve benim görebildiğim bu kadar.

K A N D İ L G E C E S İ

Padîşahın huzurunda okunan Mevlid-i Şerif

Beşiktaş sarayında (Dolmabahçe Sarayı) mabeyin salonlarından birinde Harem-i Hümayunun dahi istifade etmesi için Sultan Reşadın emriyle kafes kurulur. Salonun ortasında camilerimizde olduğu gibi mevlidhan için kürsi vardır. Üç basamaklı merdivenle çıkılır. Baş İmamla, Secadeci Baş Sabit Bey mevlidhan olan zatın kürsiye çıkmasına yardım ederler. Mevlid okuyanlar üç kişidir; münavebe ile okurlar. Kürsinin altında müezzinler yer alırlar. Padîşah ise okunan Kur'ân-ı âzimuşşana hürmeten bu merasimde alçak bir sedir de (kanape) oturur. Yanındaki minderin üzerinde Veliaht ve Şehzadegân otururlar. Bu dinî merasime Vükelâ davetlidir. Yalnız mecburî değildir. Cevahirli gulabdanla gül suyunu Enderun Efendiler, ellerinde beyaz eldivenle evvelâ Padîşaha bilâhare diğerlerine ve sonra da aynı şahıslar müzeyyen bardaklarla şerbet ve üç külâh şeker takdim ederler. Kafes arkasında bulunan Harem-i Hümayun'a dahi aynı şekilde tevziat yapılır. Salonun bu kısmında ya'ni haremin bulunduğu yerde mukabil taraftan görülmemesi için elektrik yakılmaz. Bu dinî merasimin sonunda, padişah bir müddet Baş İmamla konuştuğundan sonra Hareme avdet eder. Mevlidhanla, müezzinlere icab eden ihsan-ı şahane Secadeci Baş tarafından verilir.

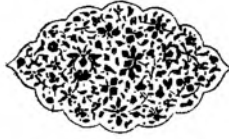
SARAY-I HÜMAYUN İÇİN YETİŞTİRİLEN KURBANLAR

Bunlar Eyüpde Rami köyünün arkasında Keçe suyu civarındaki kışlalarda, ya'ni ocaklarında yetiştirilir. Bu ocakların ismine (Saya Ocağı) derler. Yeniçeri gibi nizamları vardır.

Padışahın şahsına takdim edilen kurban

Bayramda Şeyhülislâm tarafından Padışaha bir Kurban gelir. Zat-ı şahane tarafından bunun mukabili beş Kurban gönderilir. Sarayın önünde tahminen 42 adet kurban kesilir. Bu kurban etleri Harem-i Hümayun'a girmez, doğruca civarda bulunan fukaraya tevzi olunur.

KILIÇ KUŞANMA MERASİMİ

İşbu merasime «taklid-i seyf» Alayı dahi derler.

29 Nisan 1325 tarihinde Sultan Reşadın kılıç kuşanma merasimi yapılmıştır. Bu alay (merasim) Eyyüb Sultanda icra olunur.

Padişah Söğütlü vapuru ile Eyyübe teşrif eder. Veli-ahd, Şehzadegân, damatlar, Vükelâ, rical-i ilmiye, Eyyüb Sultan iskelesinde Padişahı istikbal ederler. Yollarda askerler, mektepliler muntazam surette dizilmiştir. Ahali Padişahı görmek için sabahın pek erken saatlerinde caddeleri istiab ederler. Padişah Eyyüb-el-Ensari Hazretlerinin türbesine dahil olunca türbenin iç kapısının sağ tarafında sırma işlemeli minderde bir müddet istirahat eder. Sağında Veli-ahd, Şehzadegân, damatları, sol tarafında Şeyhülislâm, Çelebi Efendi, Vükelâ ve Ülema bulunur. Duayı müteakib yeşil kadife kaplı kınından Faruk-ı Âzam'ın kılıcını Çelebi Efendi çıkarır. Ta'zimen öptükten sonra kılıcın ince kurdelâsını Zat-i şahanenin omuzundan geçirirken (Sure-i Fethi) dahi tilâvet eder. Türbede hazır bulunanlar huşu' ile dinlerler ve Kur'ân'ın nihayetinde Padişahı tebrik ederler. Padişah kuşandığı mübarek kılıcı öpüp başına koyduktan sonra, yine kürsüye bırakır. Ve hazır bulunan seccadede namaza durur. Bu esnada türbede bulunan zevat dışarıya çıkarlar. Sultan Reşad ibadetini ikmal ettikten sonra kara tarikiyle alayla saraya avdet eder.

İlâve : Kılıç kuşanmak «Taklid-i Seyf» Çelebilere verilmiş bir imtiyaz değildir. Padişahın emri üzere ya Şeyhülislâm veyahut Nakib-ül Eşraf, Çelebiler bunlardan biri iş bu vazifeyi ifa ederler. Eskiden Padişah bu gibi alaylarda ve Cuma Selâmlığında (Cuma namazına giderken) ata binerlermiş. Sultan Reşadın yaşlı ve şişman olması bilhassa mesaneden müstarib bulunması itibariyle bu alayların araba ile yapılmasını münasib gördüğünü, yine saray erkânından duymuştum.

SULTAN REŞADIN ORDU VE DONANMAYA BEYANNAMESİ

İşbu beyannameyi ismini unuttuğum bir gazeteden dördüncü Kadın Efendinin emriyle kopya etmiştim: (1)

17 Mayıs 1325

Asker Evlâtlarım,

Allahü zülcelâlin Lütf-i inayeti Peygamber-i Zîşanın sahabet ve şefaati, anasır-ı Osmaniye'nin arzu ve biatı tarih-i hayat-ı milleti muzafferiyatı ile dolduran asakirin hamiyet ve saffetıyla ecdadımın tahtına birinci meşrutiyet padişahı olarak culûs ettim.

Cenabı Hakka hamd-u sena' ederim ki ömrümün bu dakikası- na kadar şeriat-i Ahmediyye her türlü a'mal ve mekasidime rehber oldu. Şimdi de millet ve memleketim esbab-ı ikbal ve necatını temine yegâne medar olan ve şeriat-i Ahmediyenin ahkâm-ı esasîyesinden birini teşkil eden kaide-i meşerretin bu defa te'sis ve te'yidinde sıfat-ı Hilâfet ve emanet-i ihraz eyledim.

Her avuç toprağı evlâdının hun-ı pâki ile yoğrulan vatan-ı mübarekemizin itilay-ı şan-u şevketi ve evlâd-u vatanın te'mini refah ve saadeti için her türlü esbab ve vesait müracaat edeceğim. Tevfik ancak Allahtandır.

Ma'lûm olsun ki Hükümet-i meşruay-ı meşrutamızın hudut-ı tabiiyyeyi hazırasını, ele geçmez bir Ka'a gibi muhafaza etmek ve onu lâayık olduğı mertebey-i umran ve terakkiye ulaştırmak ve menafii vatan ve millete istihsal temin eylemek ancak ordu ve donanmamızın kabiliyet-i müsellâha-ı askeriyesini vaktiyle ve kemâliyle tezyid ve inzibat ile intizam-ı lâzım'ın derece-i matlubaya isali ile mümkün olabileceğinden, askerliğin bütün malî-i hakikiyesiyle, terakkiye mazhariyetini görmek isterim. Nasib Hüdâdandır.

Ecdadımızın o hamiyetli, merdankâr vüzeranın başına geçmekle Osmanlılığın nam-ı mübeccelini umuma teslim ettiren ve

(1) 17 Mayıs 1325 işbu tarihte Harbiye nezareti meydanında Mahmut Muhtar paşa tarafından okunmuştur.

zeval-i napezir bir devlet-i kaviyyuş şekime teşkil eden ecdadımın hafid-i lâyıkı olduğumu, ispat edeceğim. İnayet Kibriya dandır.

Ordu mukaddes vazifesini hakkıyla ifa ederek itaatiyle, intizamiyle, şecaatiyle memleketin ve milletin sarsılmaz, devrilmez zihayat bir kal'ası mesabetinde bulunduğu zamanlar devletin şan-ı şöhreti afakı tutmuştu. Bilâkis ordu Allahın emrine, Peygamberin rızasına Halifesinin ferman-i işaretine, zabitlerinin emrine muhalif harekâta kıyam ederek delâl u gaflet, fezad u cehalet vadilerine sapıp din ve mezhebine, memleket ve milletine, padişahına ve emirlerine, babalarına ve analarına karşı vazifesini unuttuğu, itaatı gevşeyerek, intizamı bozularak kendisine mevdu olan temin-i selâmet-i vatan borcunu ödemediği vakitlerde bu büyük devlet tamamıyla devrilecek kadar sarsılmış idi. Ordunun her şeyden akdem zapt ü rabt ile temin-i muvaffakiyet edeceği nazarı dikkatten dur tutulamıyacak hakayıkden olduğuna binaen, bu hususun temin-i husul ve devamı için mafevke şefkat, maduna itaat emreylerim.

Kavanin ve nizamat-ı mevzuatımızın ahkâmına bütün mevcudiyeti ile bütün arzu ve vicdanı ile imtisal edecek erkân ve umeyra ve zabitan ve asker evlâdımı tahsin ve aksini iltizam edeceklerin bir babanın hırçın ve asî oğluna yapacağı mücazatla tedip olunacaklarını beyan eylerim.

Teyidat-ı samadaniyeyi mütemenna olduğum halde, meşrutiyeti meşruamızın nighban-ı daimisi olan ordu ve donanmamızın kuvvet ve şevketine istinad ederek şer-i şerifin ahkâm ve dekaik-i münifesine mutabık olan kanun-i esasiye ömrünün son nefesine kadar sadık kalacağıma, Cenabı Ahkâm-ül hakimini işhad eyledim. Kanun-ı esasiye aleyhinde kavlen ve fiilen emel taşıyan merdudumdur. Te'sis-i intizam ve inzibat için malûm olduğu veçhile her rütbe sahibinin bir iktidar ve salâhiyeti vardır. Her zabıt iktidar ve ahlâkı ile madununun emniyetini celbe; her madunun iktidar ve inkıyad ile de mafevkin rıza ve

muhabbetini kazanmağa çalışması aksa-ı emelimdir.

Ben İrsen intikal eden fezail ve mekârimle duygulu olan ordu ve donanmamızın umum kumandanıyım. Bilûmum zabitan ile efrad, nazarımda öz evlâdımdan kıymetli kolum ve kanatlarıdır.

İşte bu vesaya ve beyanat ile umum erkân-ı ümera ve zabitan ve efradın nazar-ı intibahını celb eder ve cümleye ithaf-ı selâm eylerim. Bir nehc-i şerî ve nizam-ı umum asakir-i berriyeye ve bahriyyenin Başkumandanı olduğum cihetle askere bu sıfatı mahsuse ile de fazla bir intibat-ı kalbiyeye malikim. Diyebilirim ki ordu benim, ve ben ordununum.

Hemen Cenabı Hak devlet ve milletine hüsn-i hizmet edenleri iki cihanda aziz ve tevfikat-ı rabbaniyesine mazhariyetle mes'ud ve mümtaz buyursun. Amin!...

Mahmut Muhtar Paşanın kıraatını müteakıp üç defa selâm havası çalınarak (Padişahım çok yaşa) nidasiyle merasime nihayet verilmiştir.

İLK MİLLÎ BAYRAM ŞENLİKLERİ

Bu şenlik 10 Temmuz 1325 senesinde yapılmıştır. Evler, dükkânlar resmî daireler, müessesat-ı milliye ve ecnebiyye velhâsıl şehrin her tarafı bayraklarla tezyin olunmuş, Sultan Reşad dahi resmî üniforması ile maiyetinde Veliht-ı saltanat, Şehzadegân, mabeyin erkânı olduğu halde iştirak etti. Ve hürriyet şehitlerinin defn olunduğu yerde yaptırılmasına karar verilen abide-i hürriyetin vazı esasını bizzat Sultan Reşat icra etmişti.

Bu esnada yapılan resm-i geçit çok mükemmel olmuş, Şehzadegân, vükelâ, âyan, mebusan, süfera, reis-i ruhanîler hazır bulunmuşlardır. Davetliler için kurulan çadır-larda büfeler dahi tertip edilmiştir. Padişah aynı gecede

Ertuğrul yatiyle Boğaziçinde tenezzüh buyurmuşlar, bu esnada atılan fişenklar sandalların içinde çalınan sazlar, Boğazın her iki tarafındaki tenvirat ve fener alayları ile ilk defa İstanbul milli bir bayram yapıyordu. Bu haller Sultan Reşadın saf ve temiz kalbinde pek büyük yer tutmuş, dakikalarca kapanarak milletin selâmeti için dua etmişti.

PADIŞAHIN KİRA ARABASI İLE HEYBELİ ADADA GEZMESİ

Sultan Reşad 1325 senesinde Ertuğrul yatiyle Şileye kadar bir tenezzüh yapmışlar, boğazdan çıkınca vapur salanmağa başlamış, Hünkâr ile bir kaç kişi müstesna hepsini deniz tutmuş. Bahriyeye merakı olan Sultan Azizin oğlu Seyfettin Efendi vapuru idare etmiş. Padişahta bu seyahattan memnun olarak avdet etmiş. 7 Ağustosta dahi gine Ertuğrul yatına binerek Mekteb-i Bahriyenin mükâfat tevziinde bulunmuş. İrade-i Şahane mucibince celb olunan kira arabasına binerek, gerek kendileri ve gerekse maiyet erkânı Çam Limanına kadar gidip, oraya gelen Ertuğrul yatiyle saraya avdet buyurmuşlardır.

14 Ağustos 1325 tarihinde Harbiye Mektebinin tevzi-i mükâfatında bulunmuşlar. İmtihanda muvaffak olan talebelere kendi taraflarından münasip hediyeler vermişlerdir.

KADİR ALAYI

Ramazanda Kadir gecesinde yapılan bu alay çok mutan-
tan yapılırdı. Padişah 10 çifte saltanat kayığına bindikten
sonra bilûmum vapurlardan top atılmak suretiyle kendisi
selâmlanır. Kayıkla doğru Tophaneye ve oradan yürüyerek
Nusratiye Camii Şerifinde namazını kıldıktan sonra, Top-
hane meydanındaki köşke teşrif eder. Oradan El'ab-ı nariy-
yeyi seyreder, bilâhare aynı merasimle sarayına avdet bu-
yurur. Mesmuatıma nazaran pederleri Sultan Mecit dahi
Kadir gecesini Tophane Camii Şerifine gittiğinden Sultan Re-
şad da bu camii tercih ederlermiş.

BAYRAM ALAYI

Sultan Reşad ilk bayram alayını Sultan Ahmet camii ci-
varında icra etmiştir. Eniştemin rivayetine göre bayram-
dan iki gün evvel, şiddetli yağmur başlamış, merasimin gü-
zel bir havaya tesadüf etmemesi korkusu başlamış. Bayra-
mın birinci günü sabahtan itibaren hava düzeldiğinden,
alay fevkalâde olmuş, caddeler bayraklarla donatılmış, pa-
dişahın, veliaht ve şehzadegânın vükelâ ve ulemanın geç-
meleri ahali tarafından bilhassa hünkâr «padişahım çok
yaşa» nidasiyle karşılanmış.

Milletin yağmur yüzünden rahatsız olacağını düşünen
iyi kalbli padişah, Allahın bu lütfuna hamd ü senada bu-
lunduğu gibi, millet ve devletin selâmet ve saadetine dua
etmiştir.

MECLİSİ MEBUSANIN ÇIRAĞAN SARAYINDA AÇILMASI

Her meseleye karşı daima millete ve hükûmete muti^r
olan saf kalbli padişah, meclis-i mebusanın Çırağan sa-

rayında açılmasına kalben razı olmadığı için Kadın Efendiye «gönlüm razı olmuyor, içimde bu hususta bedbinlik uyanıyor» dediği halde hükûmetin arzusuna mâni olmakla beraber istemiyerek muvafakat etmiş.

İki Teşrinisani 1325 tarihinde Çırağan sarayında parlak bir surette meclis açılmış, Padişahın arabasında veliaht Yusuf İzzettin Efendi ile Şehzade Vahdeddin (Sultan Vahdeddin) efendiler bulunmuş. Diğer şehzadegân, vükelâ, âyan, mebusan, padişahı taşlıkta karşılamışlar ve kapının önünde dizilen Türk, ecnebi mektep talebeleri vatan ve hürriyet şarkıları söyleyerek padişahı alkışlamışlar. Bu Mecliste padişahın nutkunu sadrazam okumuş, hünkârın sağında şehzadegân, maiyeti şahane, solunda vükelâ durmuştu. 6 Kânunusâni 1325 de Çırağan sarayı bir kaza neticesinde yandığı zaman padişah kederinden ağlamıştı. Ve o gece sabaha kadar uyumamıştı.

Çırağan sarayının yanmasını müteakip Fındıklı sarayı Meclis-i millî olmasına karar veriliyor.

Evvelce Cemile sultana aid iken (Sultan Mecidin kerimesi) hükûmet namına 5 bin liraya satın alınan sarayı 19 Şubat 1325 senesinde cuma selâmlığını müteakip Fındıklı sarayına teşrif edip, meclisi âyan ve mebusan salonlarını ve diğer odaları teftiş buyurmuşlar. Arabalarına harbîye nazırı Mahmut Şevket paşa ile bahriyye nazırı Halil paşayı almışlardı.

Dördüncü Kadın Efendiden mesmuatıma nazaran Sultan Reşadın sık sık sancılanması bittabi mesane rahatsızlığından ileri geliyordu.

14 NİSAN 1326 tarihi Culûs-i Humayunun ilk sene-i devriyesi olduğundan arz-ı tebrikat için elen şehzadegânı, vükelâ ve âyan, mebusan vesair zevata memnuniyetlerini bilvasıta bildirmişlerdi.

Bu Culûs-i hümayun şerefine bütün şehir bayraklarla donanmış, gece fişenkler atılmış ve fener alayları tertip edilmişti.

Önlerinde mızıka olduğu halde ahalden pek çok kimseler sarayın bahçesine girdikleri zaman «Padişahım çok yaşa!...» nidası ayyuka çıkmış ve «biz padişahımızı görmek istiyoruz» diye bağırmağa başlayan halka, Harem dairesinde bulunan Hünkâr'ın sıhhatte olduğu temin edildiği halde yine «Padişahımızı görmek isteriz» diye ısrar ettiklerinde, Hünkârı göstermeğe mecbur olmuşlardı. Padişah bu alâkalarından son derece memnun olmuş, seryaver Hürşit paşayı göndermiş ve memnuniyet-i şahaneyi tebliğ etmişti. Bilâhare askere şerbet ve şeker tevzii olunmuştur.

SULTAN REŞADIN BEYLERBEYİ KÖŞKÜNÜ TEŞRİFLERİ

Yine aynı senede Sultan Reşad Söğütlü vapuru ile, Beylerbeyi Sarayını teşrif etmişler, davetli olarak biraderi Vahdeddin Efendi bulunmuş, öğle yemeğini beraber yedikten sonra, mektep talebelerinin bahçeye girmelerine müsaade buyurmuşlar, hürriyet ve vatan şarkılarını söyleyen yavruları hediyelerle sevindirmişlerdi. Avdetlerinde üçüncü Kadın Efendiye hikâye buyurdıklarından bilâhare merhume Kadın Efendiden işitmiştim. Esasen gezmeği seven Hünkâr, yolda dahi tesadüf ettikleri ve nazarı dik-katî celbeden fukarayı memnun ederlermiş.

Yine bir gün Balmumcu Kasrına giderlerken yüzü sapsarı bir ihtiyar, padişahın dikkatini celbetmiş, kendisini ihsan ile taktif etmişlerdi. Bu gibi hâdiseleri sarayda daima anlatıp Harem-i Humayûnu dahi acizlere yardımlarını ihtar buyururlardı.

HEREKEYİ TEŞRİF-İ ŞAHANE

Sultan Reşad Hereke'de

Padişah 17 MAYIS 1325 senesinde Ertuğrul yatiyle Herekeyi teşrif buyurdular. Sadr-ı a'zam ve Mabeyin beylerinden bir kaç zat ve eniştem dahi refakat-ı şahanelerinde olduğundan, sadrazam, mabeyin efradına ve enişteme derecelerine göre seccadeler verilmiş, fabrikada çalışanlara da atıyyeler ihsan buyurulmuştur.

SULTAN REŞADIN VEFATI

Sultan Reşadın saltanat zamanında ancak iki sene yaz mevsimini Yıldız Sarayında geçirmiştik.

Diğer senelerde ise Haydarpaşa'da, İbrahim Ağa çayırında padişahın büyük oğlu Şehzade Ziyaeddin Efendiye ait köşklerinde bulunurduk.

1334 senesinin ramazanının 15 inci günü Hırka-i Şerif ziyaretine padişahın iradesiyle Haydarpaşa'dan Topkapı Sarayına Hayriye ve Lûtfiye Sultanların valideleri Perizad hanım efendi ile gittik.

Dinî merasim esnasında Padişahın yorgunluğu göze çarpıyordu. Merasimin hitamını müteakip, Padişah Yıldız Sarayına, bizler de Haydarpaşa'ya avdet ettik. Bilâhare işittiğimize nazaran, Hünkâr o geceden itibaren vücudunda halsizlik hissetmiş; Celbedilen saray hekimlerinin vasıtası ile istirahatata mecbur olmuş. Bu yorgunluk her gün biraz daha ilerlemiş, üç temmuz 1334 çarşamba gününe kadar hastalık ziyadeleştiği için bizler de aynı gün (Perizad hanım efendi ile) Yıldız Sarayına, Şehzadenin emriyle hemen hareket ettik. Yolda bir kelime bile konuşmağa muktedir olamıyorduk. Köprü üzerinde bekleyen Hasahırdan gönderilen Kupa arabası ile Yıldız Sarayının kapusuna vâsıl olduk. Saray hademelerinin hüzünlü halleri hemen göze çarpıyordu. Bu haller bizleri büsbütün müteessir etti. Böyle zamanlarda bile vazifelerine karşı merbutiyet gösteren ve efendilerine bir an bile hürmette kusur etmeyen bendegâhın arasından geçerek Harem kapısına vâsıl olduk.

Her zamanki gibi nöbetçi harem ağalarının refakati ile Baş Kadın Efendinin dairesine girdiğimizde misafire mahsus olan kalfaların yüzlerinden işin vehametini anladık. Bu aralık kimseye bir kelime olsun sual sormağa bile kendimizde cesaret bulamadık. Biraz istirahat etmemizi rica ettiklerinden kahvelerimizi içer içmez Hünkârın bulunduğu daireye gitmek üzere ayağa kalktık. Kalfalardan birisi de bize refakat etti. Daire-i Hümayunda Kadın Efendiler ise birer oda işgal etmişler. Maiyetleri ile birlikte olduklarını gördük. Her odaya ayrı ayrı girerek ta'zimatımızı arz ettik.

Bir aralık Sultan Reşadın yattığı odanın önünde dördüncü Kadın Efendiye tesadüf ettik. Selâmlaşttık. Her zaman olduğu gibi yine yüksek teveccühünü bizden esirgemeyen bu muhterem kadın, gözleri yaşlı ve hüzünlü hali

ile bana hitaben:

— Efendimiz sizi çok takdir ederlerdi. Beni takip ediniz, dediler.

Berberce yürüdük. Yanındaki odaya geçtik. Odada bulunan bir top ince tülbentden yırtarak bana verdiler ve abdest almamı ihtar ettiler. Esasen öğle namazını müteakib Hünkâr dairesine geçtiğimiz için abdestli olduğumu arzettim. Başımda bulunan hotozu çıkartıp baş örtüyü koydum. Beraberce Padişahın yattığı odaya girdik. Odanın tam ortasında yüksekçe bir karyolanın içinde hafif nefes alarak, Padişah yatıyordu. Karyolanın ayak ucunda ve sağ tarafta büyük oğlu Ziyaeddin efendi, yanında ikinci oğlu Ömer Hilmi efendi, onların karşı cihetinde kızlar ağası Kur'ân-ı Kerîm okuyorlardı. Kadın Efendinin işareti üzerine karyolanın baş tarafında bulunan bir kanepeye oturdum. Kur'an-ı Kerîm'i okumaya başladım. Padişahın sağında eniştem İsmail Hakkı Efendi (İmamı evvel hazreti Şehriyarî), sol tarafında Yahya Efendi Dergâh-ı Şerifi şeyhi kelime-i şahadet ve tekbir getiriyorlardı.

Sultan Reşad'da gayet aheste tekrar ediyordu. Kadın Efendinin verdiği Kur'an-ı Kerîmden iki (Yasin-i şerif okudum) ve üçüncü yasin-i şerifin «İnna eshabel cenne» ayet-i kerimesine geldiğim sırada Yahya Efendi Şeyhinin yaptığı bir el işareti ile odada bulunanlardan evvelâ Ziyaeddin Efendi, sonra biraderi ve daha sonra Kızlar Ağası ve dördüncü Kadın Efendi çıktılar. En sona ben kalmıştım. Tam kapıdan dışarıya çıkacağım sırada bir kere daha bu mübarek, muhterem şahsın yüzünü görmek için başımı çevirmiştim ki o saniyede Yahya Efendi Şeyhinin «İnna lillâhi ve inna ileyhi raciûn...» dediğini işittim. Şu halde melekhaslet padişahın Allahına son nefesini verirken görmek bana nasib oldu.

Ruşen Eşref Beyin «iki saltanat arasında» kitabında:

(Sultan Reşadın ruh teslim edeceği saatten biraz evvel Padişahın huzurunda, Yahya Efendi Şeyhi birinci ve ikinci imam bulunmakta imiş. Ve hocalarından biri baş ucunda Kur'ân-ı Kerîm okumuş.) diye kaydediyor. Sultan Reşad'ın zaman-ı saltanatında Harem-i Hümayunda irade-i padişahi ile ben ifa-yı vazife etmekte idim. Yukarıda arzettiğim gibi bu halûk padişahın sağlığında dua ve iltifatına mazhar olduğum gibi vefat edeceği dakikada yanında bulunup Kur'ân-ı Kerîm okumak bana nasip oldu. Tarih-i Osmanîde ilk ve son şerefli dinî vazifeyi bana nasip eden Allaha hamdederim.

Evvelce de bildirdiğim gibi Dilfirib Kadın Efendi tarafından verilen baş örtü halen bende mevcuttur. Ve onu tarihî hatıra olmak üzere muhafaza etmekteyim. Biz yine bahsimize dönelim:

Dışarda bekleyen harem halkı bittabî şehzadegâna ve kızlar ağasına, hattâ Kadın Efendiye bir şey soramazlar. Benim çıktığımı görünce etrafımı aldılar ve efendileri hakkında muhtelif sualler sormağa başladılar.

Ben ise «biraz rahatladılar» diyerek kısaca cevap verdim. Ve Perizad Hanım Efendinin bulunduğu odaya geçtim, kendisine vaziyeti anlattım. Beş dakika geçmemişti ki vefat haberi şayi' oldu. Artık haremde kopan feryatlar, bayılanlar görülecek şeydi. Aradan bu kadar seneler geçtiği halde el'an bu elim manzara gözümün önünden gitmedi. Bilâhare işittiğime nazaran bu feryatların Beşiktaş civarından bile duyulduğunu söylediler, ne dereceye kadar doğru bilemem. Hanım Efendi ile birlikte geceyi Yıldız Sarayında geçirdik. Hünkâr dairesinde kalamazdık. Yine Baş Kadın Efendinin dairelerine geçtik.

Tablakârlar akşam yemeklerini getirdikleri gibi yine geri götürdüler.. Kimse yemek yemedi. Gece, yatsı nama-

zından sonra bir aralık Perizad Hanım Efendiden izin aldım. Yanıma saraylılardan birisini alarak padişahın dairesine geçtim. Bir kaç gün evvel istirahat ettiği bu odada şimdi cansız olarak yatan padişahı ağlayarak seyrediyordum. Kapısının önüne kafes konmuştu. İçeride cenazeyi bekleyen eşhasın kapı önünden geçen Hazinedar'ı görmemesi lâzımdı. Ben de kafesin arka cihetinde ayakta duruyorum, bir hafta evvel hırka-i saadet dairesinde kendi eliyle verdiği etrafı yazılı mendilleri görür gibi oluyordum. Bu aralık arkamdan destur deye hitap eden müzahip ağanın sesini duydum ve döndüm. Eniştemle beraber hareme giriyorlardı. Beni başka birisi zanneden harem ağası affedersiniz derken hemen eniştemin elini öptüm. Tekrar ağlamağa başladım. Merhum eniştem bana hitaben «O kendini kurtardı Padişah kendisini kurtardı.» dedi. Sen kendi başına ağla, demek istiyordu. Eniştem Padişahın odasına girerken biz de avdet ettik. Artık O tarihî geceyi biz de herkes gibi uykusuz geçirdi. Ertesi (perşembe) günü sabahleyin saat yedi raddelerinde Sultan Reşad şal ile örtülü bir tezkere üzerinde harem dairesinden aldılar. Saray bahçesinin içinden geçirip Çırağan iskelesinden istimbotta Topkapı Sarayına götürdüler. Şehzade Ziyaeddin Efendiden işittiğimize nazaran eski padişahlar gibi hırka-ı saadet dairesinin önünde yıkanmış. Yeni padişah (Sultan Vahdeddin) e biat resmini müteakip bab-üs-saade önünde cenaze namazı kılınmış, Sultan Vahdeddin orta kapıya kadar cenazeyi teşyi' etmiş. Sirkeci iskelesine kadar muhteşem bir alayla indirmişler. Oradan bir çatana ile Eyüb Sultana naklolunmuş. Sultan Vahdeddin ise maiyetine Enver Paşayı alarak karadan otomobile Eyüb Sultan'a gidip dua ve defin esnasında hazır bulunmuşlar.

Merhum Sultan Reşad hal-i hayatında yaptırdığı türbeye defnetmişlerdir. Biz ise Kadın Efendileri ve bazı ih-

tiyar ustaları görmek için her birinin dairelerine ayrı ayrı gidip hem ta'ziye ve hem de veda edip müteessir bir halde saraydan ayrıldık. O tarihlerde hanedan mensupları vapurlarda bulunan yan kamaralarda gidip gelirlerdi. Yanımızdaki harem ağasını kamaranın önünde bıraktık. Yukarıya güverteye Hanımların bulunduğu kısma geçtik. O günkü havadisler Sultan Reşatla yeni padişaha münhasırdı. Kimisi ölen padişahı methediyor, başka birisi de Sultan Vahdeddin için neler söylemiyor. Hakikatten bihaber olan bu hanımları dinleyerek Haydarpaşa'ya vasil olduk.

Bundan sonra Şehzade Ziyaeddin Efendinin ve kerime ve mahdumlarının tedrisatına İbrahim Ağa çayırındaki köşklerinde (şimdiki Özel Anadolu Lisesi) Cumhuriyetin ilânına, hattâ hanedanın memleketi terk ettikleri dakikaya kadar devam ettik. Yıldız ve Beşiktaş (Dolmabahçe) saraylarına ancak bayram ve eyyam-ı resmîyede gidiyoruz.

Bugün Özel Anadolu Lisesi olan Haydarpaşa köşkü 33 odalı ve üç daireye bölünmüştür. - Sağdan birinci daire, merhum Şehzade Ziyaeddin Efendinin ikinci haremî Perizad Hanım Efendi ile kerimeleri Hayriye ve Lûtfiye Sultanlara, orta daire Ünsiyar Hanım Efendi ile kerimeleri Dürriye ve Rûkiyye Sultanlarla mahdumu Şehzade Nazım Efendiye, üçüncü dairenin üst katı Şehzadeye, ikinci katı ise şehzadenin üçüncü haremî Şehzade Fevzi Efendinin validesi Melek - Siran Hanım Efendiye mahsus idi. Bilâhare bu hanımefendi şehzadenin ayrıldıktan sonra yerine gelen Neş'emend Hanım Efendi ile kerimesi Mihrimah Sultana tahsis edildi. Köşkün zemin katı bilûmum kalfalara aid idi? (Neş'emend Hanım Efendinin kerimesi Mihrimah Sultan Ürdün Emiri merhum Abdullahın küçük oğlu Emir Naifin Haremîdir.)

Neş'emend Hanım Efendi Mısırdaki vefat etti. Hulvan şehrinde medfundur.

Aynı dairenin birinci katı yine Ziyaeddin Efendinin hususî kabul salonu ile bahsettiğim Sultan Efendilerin yemek salonlarını ihtiva eder. Alt kısım saraylıların ikame-tine mahsustur.

SULTAN VAHDETTİNDEN GELEN BİR EMİR

Şehzade Ziyaeddin Efendi ile haremlerinin maiyetlerinde 36 kişi bulunuyordu. Sultan Reşadın vefatından henüz bir hafta geçmemişti ki yeni padişah tarafından bir harem ağası (Musahib) geldi. İrade-i padişahiye vasıtıyla şehzadeye arz ettirdi. Mesele gayet ehemmiyetsiz olmakla beraber yine Ziyaeddin Efendiyi müteessir etmişti. Henüz babasının gayubeti ile müteellim ve sık sık göz yaşları döken şehzadeye yeni padişahın emri dokunmuştu...

Sultan Vahdeddin şehzadenin sarayından çırağ edilecek kızlar varsa, Yıldız Sarayına kabul edeceğini bildiriyordu. Bu emr-i şahaneyi şehzadeye arzettiğimde bir müddet önüne bakarak düşündü. Vakıa elçiye zeval yoktur, derler, amma ne de olsa bu emri başkasına havale etmiş olsalardı, benim içinde mucib-i teessür olmazdı, diye düşünürken şehzade başını kaldırdı. Bana:

— Lütfen musahibe söyleyiniz, amcam zat-ı şahanenin hâk-i pâyine yüz sürerim. Emr-i şahaneleri başımla beraberdir. Yine bana hitaben :

— «Kızları toplayınız, hepsine tarafımdan «Eğer ben aç isem onlar da açtır. Tok isem onlar da tokdur. Fakat bununla beraber, benim evim padişah sarayı gibi olamaz. Sultan Vahdettin arzu edenleri sarayına alacaktır. Ben kimseyi ricam ile çıkartmam. Eğer onların içinde arzu edenler varsa, gidenlere de güvenmem. Kalanların da başımın üstünde yeri vardır.. Tekrar ediyorum. Gidenlere

hiç bir zaman gücenmem.» Tebliğ ediniz. Bunun üzerine aşağıya indim. Misafir odasında bekleyen musahip ağaya biraz beklemesi için rica ettim. Kalfaları bir araya topladım. Ve Sultan Vahdeddinin emirlerini bildirdim. Şehzadenin emirlerini kemal-i dikkatle dinleyen saraylılardan 12 kişi Yıldız Sarayına gitmeyi arzu ettiler... O dakikada ben de müteessir olmuştum..

Şehzade ve haremleri tarafından gidenlere icab eden mükâfatlar ve hediyeler verildi. Sultan Vahdeddin bu hususta pek âkılâne hareket etmişti. Veliahtlığı zamanında kendi sarayındaki cariyeler tabii padişah sarayına kâfi gelmiyecekti. Hariçten getirtmek ve saray usulü terbiye etmek zamana mutevakkıftı.. Bu giden saraylılar her hususta mümtaz kızlardı.

Haydarpaşa Köşkü hakkında :

Sultan Reşad merhumun zamanında tefriş edildiğinden Perizad Hanım Efendinin dairesinde ayrıca bir ders odası hazırlamıştı. Benim odam da aynı dairenin üçüncü katında Hayriye ve Lûtfiye Sultanların odalarının yanında idi. Maalesef bu oda için hayli münakaşalar olmuştu.

Odanın Perizad Hanım Efendi dairesinde bulunması şehzadenin birinci haremî Ünsiyar Hanım Efendinin hidetini mucib oldu. Ortağına :

— Şevketmeab Efendimizden muallime hanımı ben istedim. Hepiniz sayemde istifade ettiniz. Dairemde ona verecek odam vardır, demişti. Ben ise bu münakaşanın sonunun hakkımda hayırlı olmayacağını hissetmekle beraber hal çaresini düşünmeye mecburdum. Hem Perizad Hanım Efendiye gittim. Ma'kul düşünceli hassas kadın bana:

— Siz arzunuzda, hürsünüz, üzülmeiniz hemşirenin (ortaklar birbirine hemşire derlerdi.) dairesinde kalmız. Yalnız sultanların bu meseleden haberdar olmalarını arzu

etmem. Kardeşler arasına rekabet girmemeli ve bizler onlara fena misal olmamalıyız, dediler. Bu hadiseyi de böylelikle atlatmıştık. Ünsiyar Hanım Efendinin dairesine yerleştim. Büyük kerimesi Dürriye Sultan Naime Sultanın oğlu (Sultan Hamid'in kerimesi) Cahit Beyle nikâh oluncaya kadar aynı dairede kaldım. Bilâhare Ünsiyar Hanım Efendi, evlâtları ile birlikte Boğaziçinde Naime Sultanın yalısına gittiler. Ben de evvelce namıma hazırlanan odama geçtim. Bir haftalık tatilden sonra program mucibince tekrar derslere başladık. İmtihanlarımıza şehzade ve valideleri muvacehesinde âdet üzere olduğundan dikkatli olmak lâzım gelirdi.

Herbiri ayrı ayrı dairelerde yaşayan bu üç ortak bazan kardeş gibi bir arada sohbet ederler, iskambil oynarlar, bilhassa kışın uzun gecelerde pek iyi vakit geçirirlerdi. Bazen de şehzade tarafından getirilmiş saz hey'etini kafes arkasından dinlerdik. Hepsinin çocukları Sultanlar, Şehzadeler, aynı ders odasında bir arada ders alırlardı. Ne yazık ki maiyetlerinden bazı münasebetsiz kızlar bu kardeş gibi yaşayan ortakların arasında dedikodu yaparak aralarının açılmasına sebeb olurlardı. Bu haller de derhal talebelerimin üzerinde te'sirini gösterirdi. Sultanlar kendi dairesinde ders alsınlar emri verilir. Bilmeceburiye her birini odalarında okutmak zorunda kalırdım. Artık talebelerimi tekrar bir araya getirmek için ya bir kandil gecesini veya bayramı beklemekten başka çarem kalmazdı.

Tebriklerimin sırasında dinî telkinlerle onları barıştırmak ve talebelerimi yine bir araya getirirdim. Bu değişikliklerin sebebini sultanlara hissettirmezdin. Hiç unutmam bir mirac gecesi idi. Yaşça hepsinden küçük olan Hanım Efendiye gittim. Kandilini tebrik ettikten sonra saadet selâmet temennisinde bulundum. Allahın emirlerinden bahsâttım. Ahlâkının güzelliğini, böyle bir gecede dargın olan-

ların barışmasından hasıl olacak sevapları, evlâtlarına da iyi te'sir edeceğini, buna dair icabeden nasahihte bulunduğum zaman derhal muvafakat ettiler.

Kendisinden yaşlı olan ortaklarına beraberce gidip tebrik ettik.

Ben de bunun semeresini hemen ertesi günü görürdüm. Evvelce de bahsettiğim gibi talebelerimi bir araya getirirdim. Bu hanım efendilerden bir defa bile fena söz işitmedim. Her ne söyledimse cevabı red olmazdı. Sultanlarla beraber aynı yaşta terbiyye ve tahsil gören kızlar da vardı. Sene sonundaki umumî imtihanlara onlar da dahil-di. İmtihanda muvaffak olan bu küçük yavrulara derecelerine göre mükâfat verilir. Bazılarının aynı sınıfta bulunan bir sultandan ziyade hediye mükâfat aldığı olurdu.

Gerek Şehzade Ziyaeddin Efendi ve gerekse harem-leri: Unsiyar, Perizad, Meleksirah Hanım Efendilerin in-dinde sultanlık ve şehzadelik yoktu. Kim muvaffak olursa lâıyk olduğu mükâfatı kazanırdı.

İşte kıymetli okuyucularım Sultan Reşadın vefatından sonra sultanların 8 inci sınıf derecesine kadar ders okumalarına çalışıyorduk. Şehzade Ziyaeddin Efendi 40 yaşını tecavüz ettiği halde tıbbiyeye devam ediyordu. Ben de bir taraftan talebelerimi okutmakla meşgul olurken, diğer taraftan şehzadenin notlarını yazıyordum. Şehzade sık sık sultanların derslerini kontrol ederlerdi. Sene sonunda Şehzade Ömer Hilmi Efendiyi yaverlerini; bir sene de Şehzade Selim Efendinin yaverini mümeyyiz olarak davet etmişlerdi. Bu şehzadenin her kul gibi kusuru olmakla beraber meziyetleri daha çoktu. Daima fukara tabaka ile temasta bulunur. Onlara her hususta yardımını esirgemezdi. Kadıköy ve civarının, Üsküdarın fukaralarına aldığı cüz'i maaşının bir kısmını sarfederdi. Fukaraların cenazelerini kaldırtır, evlenen fakir kızlara nakten yardım ettiği gibi

haremlerinin de elbise vesaire için yardım etmelerini isterdi. Yine civarda bulunan fukaralara her ay başında iktidarına göre maaş verirdi.

Ramazan-ı şerifte köşkün ilk bahçesinde tıpkı sarayda olduğu gibi kafes konulur. Bir imam iki müezzinden köşkteki maiyeti ile, kendileri de dahil olarak Cemaatla namaz kılınırdı. Teravihten sonra ise haremleri de kafes arkasında istirahat ederlerdi. Şayet hava müsait değilse aynı cemata köşkün ikinci katında iki odayı hazırlatırdı. Kurban Bayramında ise civar fukaraya tevzi ettirdiği gibi köşklarine pek yakın olan İbrahim Ağa karakolundaki polislere de bir veya iki kurban göndermeyi unutmazlardı.

Millî kuvvetler İstanbulu işgal ettikleri zaman da kurban kestirip kestirip fukaraya gönderdi. Tarihî hikâyelerden pek hoşlanırdı. Ekseriya kendisi bahseder, başkalarından da dinlemesini isterdi. Hattâ sırası gelince merhum pederleri Sultan Reşad için: (Pederim kat'iyyen içki içmez, doktorlar kuvvet için tavsiye etseler bile asla kabul etmezdi.) diyerek pederlerinin içki aleyhtarlığını mükerreren anlatırdı. Bir de en mühim zevki: hasta olan kadın veya erkeği kendi hesabına hastahaneye gönderir, bazan de bizzat kendisi götürürdü. Bu kimsesiz hastalara, süt, francıla çamaşır gibi ihtiyaçlarını kendi temin ettirir, köşkten her gün hastahaneye gönderirdi.

Köşklerinde, yaşadığım müddetçe nazarı-i dikkatımı çeken en mühim hususiyetlerden biri de şahıslarına ait elbise, Oda takımı gibi eşyalarını bir sene kullandıklarını görmezdim. Kızlarını evlendirmek için yardım isteyen, arzuhal yazan bir kimseye derhal hediye ederlerdi. Saraya girdiğimin ilk aylarında Sultan Reşadın müsaadesiyle mahza gerek Sultan ve gerekse şehzadeleri, saraylıları derslerine teşci etmek arzusuyla: Aferin, tahsin, imtiyaz gibi kağıtlar

verilirdi. Hususî ve Umumî imtihanlarda gayretleri nisbeten ziyadeleşir ve kimse sınıfta kalmazdı. Şehzade, evlâtlarının terbiyye ve tahsillerine son derece itina olunmasını isterdi. Ekseriyya bizler muhtelif sebeplerde cahil kaldık, artık ne kadar çalışsak muvaffak olamayız. «Atı alan Üsküdarı geçti» diye bir mesel söylerdi.

Sultan Mecidin kerimesi Seniha Sultan, Pendikte otururdu. Onu sık sık ziyaret ederdik. Bize, mahdumları Lûtfullah ve Sabahattin Beylerin küçüklüklerini anlatırdı.

Lûtfullah Bey talebem Sultanları hesap ve hendese derslerinden imtihan eder. Sultan da pek sevdiği bayrak ve vatan manzumelerini okutturur, alkışlardı.

SULTAN VAHDEDDİNİN DÖRDÜNCÜ HAREMİ NİMET HANIM İLE BİR MÛLÂKAT

Bu Hanım Efendi, evvelce talebelerim Sultanların maiyetinde olup onlarla birlikte aynı dersleri ve terbiyyeyi almıştı. Bilâhare Sultan Vahdeddinin Sarayına gidenlerin arasında idi. Az zaman sonra Padişah haremleri sırasına dahil olmuştu.

Nimet Hanım Efendi hakkında bin bir gece masallarını andıran hikâyeler vardı. Kendisini tebrik etmek istediğimi, Perizad Hanım Efendiye söylediğim zaman biraz düşündü. Padişahın (Sultan Vahdettinin) Kıymetli haremimi görmek biraz müşkil olduğunu bildiğim halde bu arzumu muhakkak yerine getirmek istiyordum. Nihayet mes'ele şehzade Ziyaeddin Efendiye arz edildi. Derhal muvafakat cevabını aldım. Ertesi günü Yıldız Sarayına gittiğimde kapıcılar, bilhassa harem ağaları vasıtaları ile kolaylıkla saraya girebildim. İhtiyaten Piyalerû Kalfayı ziyaret edeceğimi söylemiştim. Kalfanın dairesine (evvelce Sultan Reşad zamanında beraber oturduğumuz daire) Said Ağa ile gittiğim zaman asil ruhlu kalfa beni sevinç ve meserred

göz yaşları ile karşıladı. Biraz konuştum. Ve istirahatından sonra ziyaretteki maksadımı anlattım. O da her nedense bir müddet düşündü. Nihayet kararını vermiş olacak ki, bir kerre haber gönderelim diyerek maiyetindeki İspantiyar kalfayı Hanım Efendinin dairesine yolladı.

Kendim de biraz mütereddit isem de ahlâkını pek iyi takdir ettiğim Nimet Hanım Efendiden her halde muvafık cevap gelir diyerek düşünüyordum. Biraz sonra saray bahçesine üç kişinin geldiğini gördük. Meğerse giden kalfaya, Hanım Efendi tarafından iki saraylı katılmıştı. Üçeriyeye girdiler. Ve el öptüler:

— Hanım Efendi Hazretleri sizi bekliyorlar? Buyurunuz efendim, gidelim, dediler.

Bu habere ben de cidden memnun kalmıştım. Ne de olsa ilk terbiyyeyi sultanlarla beraber benden almıştı. Kalfama, avdetle tekrar uğramak şartıyla gelenlerin refakatinde yürüdüm. Padişahın oturduğu dairenin bitişiğindeki dairede ikâmet eden talebem Hanım Efendiyi görmek için acele ediyordum. Hayat bu ya, evvelce talebelerim Sultanlarla beraber güzel günler geçirdiğimiz o güzelim yıldız bahçesinde şimdi maiyetimde iki saraylı ile padişah haremi olan talebemi ziyaret maksadı ile gidiyordum.

Az kaldı unutacaktım. Kalfa ile konuşmamız esnasında: «Talebem Hanım Efendiye ne suretle selâm almak icab eder» diye sordum. Malûmya Padişah Haremlerinin huzuruna girilince Saray âdeti üzere temenna ederdik. Kalfam :

— Yine siz icab eden merasimi yapınız. Bakalım kendisi size karşı ne yapacak, vaziyete göre idare edersiniz, dedi.

Hanım Efendinin köşküne muvasalatımızda birinci kapıdan geçtik. İkinci camlı kapının önünde Hanım Efendi ile karşılaştım. Mutad veçhile selâm vermek istedimse de bana «rica ederim» diyerek elimi öptü ve koluma girip

ikinci kattaki misafir salonuna gitmek üzere merdivenden çıkarken tahminimde aldanmadığımı anlamıştım.

Kendisini yine eskisi gibi nazık ve mütavazı buldum. Beraberce yemek yedik. Akşam üstü veda ederken, bütün Sultanlarla beraber tekrar gelmek vaadını aldıktan sonra, memnun ve müftehir, kalfanın dairesine avdet ettim. İyi kalbli kalfanın o günkü sevincini tarif edemem.

Hanım Efendi tarafından verilen emir üzerine saray arabası ile kadıköy iskelesine ve oradan da Haydarpaşa köşküne geldim.

SON PADİŞAH SULTAN VAHDEDDİN İLE MÜLÂKATIM

1338 (1912) de yukarda bahsettiğim padişahı dördüncü haremî Nimet Hanım Efendinin arzusu ile talebelerim Hayriyye ve Lûtfiyye Sultanlarla Yıldız Sarayına gittik. Kapıdan içeriye girişimiz çok helecanlı oldu. Zira bu ziyaret, büyük babalarının vefatından sonra Sultanların Yıldız Sarayına ilk gelişleri idi.

Kapıdan Saray bahçesine girerken arabamızın iki yanında yürüyen nöbetçi harem ağaları eski efendi zadelerini görünce sevinç gözyaşları ile bize içeride misafir dairesinin kapısına kadar refakat ettiler.

Burada misafire mahsus kalfalar tarafından karşılandık ve derhal Dördüncü hanım efendinin dairesine geçtik. Yemek zamanı gelmişti. Beraberce yemekler yenildi. Çok hoş vakit geçirdik. Sultanlar alaturka ve alafranga piyano çaldılar. Saat üç raddelerine müsahiplerden birisi gelip zat-ı şahane tarafından kabul olunacağımızı tebliğ etti. Sultanlar Nevzat Hanım Efendi, kâtibe hanım ve Hanım Efendinin Daire kalfası dahil olarak kafiye halinde Hünkâr dairesine (Padişahın oturduğu kısma) geçtik. Orada Padişahın İkin-

ci Hazine-darı bizi karşıladı. Hünkârın bulunduğu odanın ittisalindeki salona aldı. Biraz istirahat-tan sonra huzur-ı pa-dişahiye kabul olundu-k. Evvelâ Sultanlar resm-i selâmı ifa ettiler. Sıra bana gelmişti. Eğilmek suretiyle temenna etmek istedim-se de, padişah eliyle işaret etti. Ve Selâmı çok samimî surette kabul ettiler. Arka arkaya giderek kapı arkasına kadar yürüdüm. Ve İrade-i padişahiye muntazır oldum.

Bu dakikada, Sultan Reşad merhumun huzuruna ilk kabul olunduğumu ve o dakikada geçirdiğim helecanı düştündüm. Neden ise padişahın karşısında fazla helecan geçirmiştim. Padişah, Sultanlarla bir müddet konuştular onlara müteaddit sualler sordular. Aldıkları cevaplardan memnun kaldıkları hallerinden belli idi. Bu aralık, konuşma sırası bana geldiğini anladığım için, vereceğim cevaplar hakkında âdeta kalbim çarpmağa başladı. İki dakika kadar dikkatle yüzüme baktılar, sonra bana hitaben:

— Muallime Hanım, Sultan Efendilere gösterdiğiniz gayret ve hizmeti işitiyordum; şimdi de bizzat müşahade ettim. Muvaffakiyetinizden dolayı sizi tebrik ederim, buyurdular. Ben de derhal, yine yerden ve bir temenna ederek, «hakki âcizanemdeki ilfifat-ı şahanelerinin çok kıymetli olduğunu» arz ederken yine temenna ettim. Ve «Cenab-ı hak ömr-i şahaneyi müzdat buyursun» dedim.

Bundan sonra Sultanlarla ben tekrar selâmlayarak huzurdan ayrıldık. Yine Dördüncü Hanım Efendinin daire-sine avdet ettik. Yemişler ikram edildi. Padişah tarafından hepimize ayrı ayrı hediyeler verildi. Hazır gelmişken Padişahın diğer haremle-rini de ziyaret etmek istediğimiz için merasim dairesinde oturan Baş Kadın, Efendiye (Ulviyye ve Sabiha Sultanların valideleri) ve İkinci ve Üçüncü Kadın Efendilerini de gördük. Ayrı ayrı ta'zimatımızı arz et-

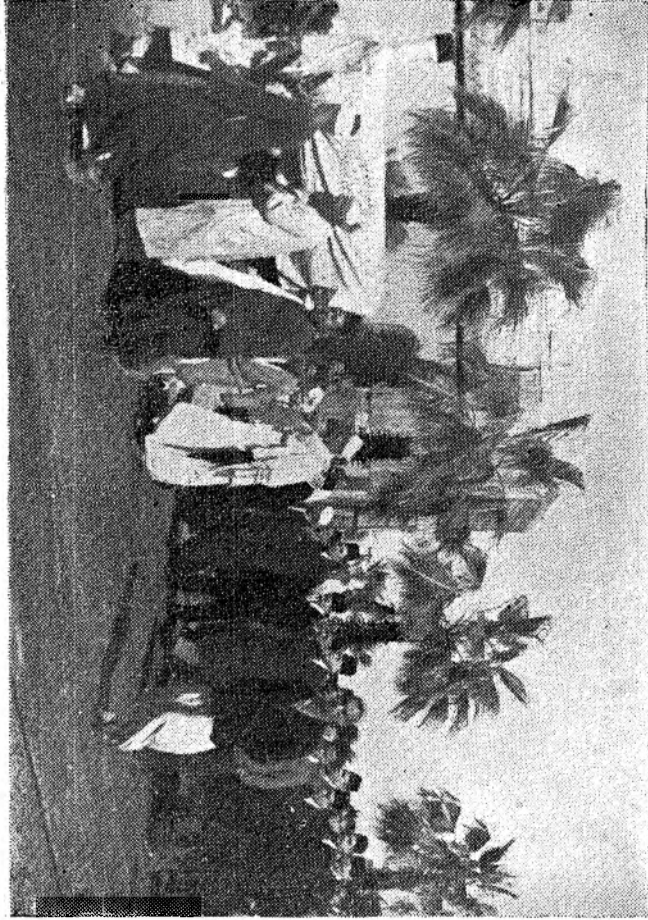
tik. Ve sonra sarayda mevki İhtiram Sahıbesi olan Baş ve İkinci kâtibeyi, Ustaları velhasıl evvelce tanıdığımız bütün eski kalfaları ziyaret ettik. Hepsinin hayır dualarını aldık. Bu aralık arabalarımızda gelmişti. Veda ederek saraydan ayrıldık.

ŞEHZADE İLE MÜDİR KÂZIM BEY MESELESİ

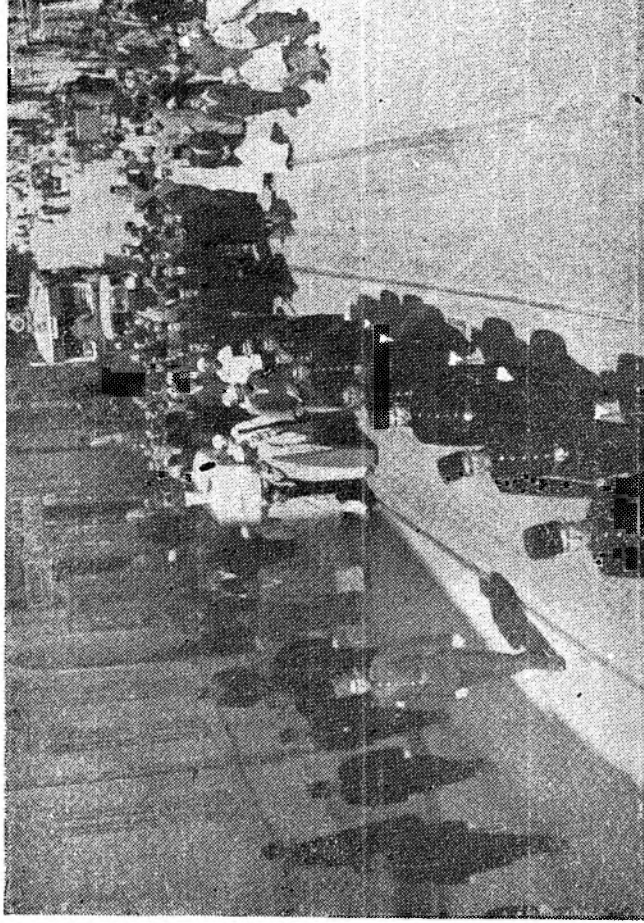
Şehzade Ziyaeddin Efendi adeti veçhile her sabah Kur'ân-ı kerîmi ve Delâil-ül hayrat namındaki büyük dua kitabını okurken ders çalıştığı esnada, odasına kimseyi kabul etmediğini harem ve selâmlık halkı bilirdi. O sebepten müdür Kâzım beyin telgrafı dolayısıyla beni istediğini haber aldım. Kâzım bey (Üsküdar'da Toptaşı civarında oturan mütekaidinden Lûtfi Efendinin, kızını evlendirdiğini ve yatak odası için iki kanat perde ve bir iskemle veya şezlong için ricaya geldiğini, yarım saatten beri bu zatın beklediğini bildirdi. O aralık şehzade tarafından gelen hazinedarla meseleyi arz ettirdim. Hattâ Zavallı Pederin çok acele ettiğini ilâve ettim. Fukara perver Şehzade hemen beni huzuruna çağırıldılar, şahsına mahsus olan yatak oda takımını, perdelerinin dahi verilmesini dahi derhal emrettiler. Kerimesi Hayriyye Sultanın Şezlong ve sandalyasını bir hafta müddetle istediler. Sonra kendilerine yeni bir takım gelir gelmez Sultanın eşyasını derhal iade ettiler.

BOĞAZIÇİNDE SULTANLARLA BİR GEZİNTİ

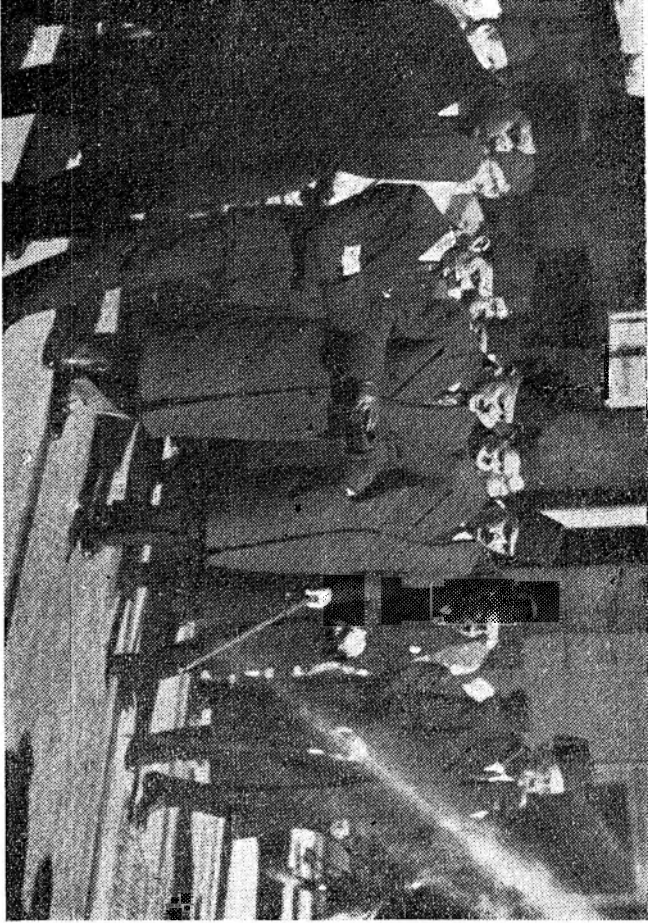
Bir gün şehzade haremî, kerimeleri ve mahdumu ben de, harem ağası, Vedat bey dahil (Vedat bey, Perizad Hanım efendinin amcazadesi) hep birlikte deniz tarıkıyla bir tenezzüh yapmıştık. Sarıyere muvasalatımızda rıhtımda yüzü sapsarı bir ihtiyarın hali şehzadenin nazar-ı dikkatini celb etti. Tam arabaya bineceğimiz esnada zavallı fakiri muayene etti. İcab eden nasihat ve bilhassa para vererek

Şehzade Ziyaeddin Efendi nin cenazesi (Misr'da)

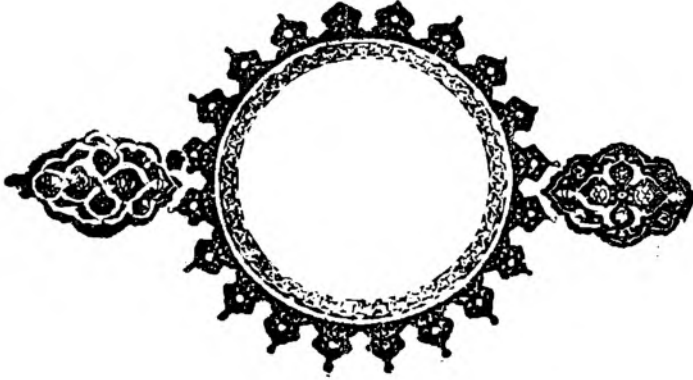

Şehzade Ziyaeddin Efendi'nin cenazesinin iki sıra asker, önde Mısır'lı âlimler, arkasında Prensesler ve halk.

Solda (genç) Lütfiye Sulhanın zevci Hasan Kemal Bey, Senzade Nazım Efendi, Kraliçe Feridenin babası (Yaşlı), Senzade Ali Vasıf Bey, Benize Sulhanın zevci Hafız Zeki Bey ve Mısırlı bir paşa.

hemen kendisini tedavi ettirmesini şayet iyi olmazsa, Haydar Paşaya gelmesini Daire Müdürü olan Kâzım Bey'in adresini vererek ihtiyarı sevindirdi. Sarayda da cariyelerden birisi hastalanırsa evvelâ kendisi muayene eder, eğer hastahaneye lüzum hasıl olursa hiç ihmal etmez, aynı günde hızzat alır götürürdü. Saray'a ölüm, düğün, evlâdını sünnet ettirmek veya evlendirmek gibi ihtiyaçları için müracat edenlere bendegânından (adamlarından) biri tarafından fena muamele edildiğini haber alırsa çok ağır cezalar verirdi. Hattâ bazılarını Sultan Reşada şikâyet ederek başka yere naklettirirdi. Yine bu senelerde büyük hemşirem Emine Hanıma mühim bir ameliyat yapmak lâzımdı. O tarihte Ayasofya Cami-i Şerifi civarında Sıhhat Yurdu vardı. Şehzade bizzat ameliyatta bulundular. Ablamlar bu yapılan hayırhahlığa minnettar olmuşlardı. Ablam o ameliyattan sonra 17 sene yaşadı. Ablam, Şehzadenin Mısırdaki vefatını haber alınca teessüründen çok ağlamıştı. Hulâsa bu şehzade asla kıbr ü azamet sevmediğinden ailesini de öyle görmek isterdi.

ŞEHZADE NİZAMEDDİN EFENDİNİN SÜNNET CEMİYYETİ

Sultan Vahdeddin zamanında gördüğüm düğünlerden biri de veliaht merhum Yusuf İzzeddin Efendinin oğlu Sultan Aziz'in torunu Nizameddin Efendinin sünnet düğünüdür. Bu tarihî düğünü bütün tafsilât ve teferruatı ile yazamayacağımdan dolayı şimdiden özür dilerim. Hatırimda kaldığına göre talebelerimden Sultanlar ve Valdeleri bu düğüne davetli idiler. Şehzadenin validesi Lemana Hanım Efendi beni unutmadılar. Ben de bu şereften mahrum olmadım. Hazırladık, Nişantaşındaki şimdiki Işık Lisesi binası evvelce Yusuf İzzettin Efendinin ve ailesinin ikametihne tahsis edilmişti. Bahsettiğim düğün işte bu konakta mu-

Şehzade Nizameddin Efendi ve hemşiresi Mihrişah Sultan.

tantan bir surette yapılmıştı. Bu vesile ile birlikte elliye müteceviz yetim ve fakir çocuk da sünnet edilmişti. Bu fakir ve yetimlerin bütün istirahatları temin edildiğinden maada, gerek Leman Hanım Efendi ve gerekse diğer Hanedan Azası olan Hanımefendiler ve Sultanlar tarafından müteaddit kıymetli hediyeler de verilmişti. Tabii düğüne Padişahın Haremleri olan Kadın Efendiler, Sultanlar, Vükelâ Haremleri de davetli idi. Bizler de Konağa geldiğimizde harem ağaları, arabaların kapılarını açıp misafirlerini koluna girerek hürmetle merdivenlerden yukarıya çıkarırlar. Tam ikinci kapıya geliştikçe peri kızlarını andıran fevkalâde güzel saraylılar iki tarafa dizilmiş, misafirleri karşılaşıyorlardı. Bu kızların tuvaletleri, başlarındaki hotozlar, o güne mahsus ayrı bir ihtişam ve güzellikte idi. İnsan kendini başka bir âlemde zannediyordu. Evvelâ istirahat için misafir Salonuna aldılar. Bilâhare sünnet olacak şehzadenin bulunduğu resimde görülen odaya girdik. Orada gördüğüm harikulâdelik aradan bu kadar seneler geçtiği halde hafızamdan silinmemiştir.

Şehzadenin yatağı, cibinliği, karyolanın önüne serilen ipek halı, karyolaya çıkmak için iki basamaklı merdivenin üzerindeki kumaş aynı şekilde işlenmiş, görenlerin gözlerini kamaştırıyordu.

Şifon cibinlik, mavi zemin üzerine altın ve gümüş sırmalarla arpa dalları işlenmiş, başaklarının üzerindeki hakiki inciden süsler vardı. Önündeki seccade, başındaki takke, geceliği, mendili, terlikleri dahi aynı örnek aynı işlerle tezyin edilmişti. Bu haliyle Şehzade yatakta bir meleği andırıyordu. Gerek dekorun ihtişamına ve gerekse gözlerinin harikulâde güzellğine hayran olmamak elde değildi.

Misafir kabul eden saraylıların başlarında üzeri açık ve kenarlı hotoz, onun ön kısmından yana doğru sorguç şek-

Elde iştirilmiş pembe, eflâton, mavi, beyaz tüyler, hereke kumaşından dikilmiş uzun etekli elbiselerinin zengin manzarası, hareket ettikçe ipek hışırtısından hasıl olan sesler insanı gaşy ediyor, bir an için bin bir gece masallarında yaşatıyor. Şehzadenin büyük hemşiresi Fikriye Sultanın kıyafeti ise, tam mânasiyle bir harika idi. Altında hereke kumaşı ve üzerine beyaz şifon geçirilmiş ve şifonun üzerine yuvarlak sım, etrafları siyah ibrişim, bunların üzerine gümüş sımnden yıldızlar işlenmiş, ayrıca hakikî inciden serpmeye kelebeklerle, elbisenin kıymet ve güzelliğini artırıyor du. O günkü yemek sofrasının ihtişam ve intizamını anlatmak pek uzun olacağından yazmaktan sarfınazar edeceğim. Yalnız kahve takdimini anlatmak isterim:

Evvelce bahsettiğim gibi misafir salonuna alındığımız zaman pek kısa bir istirahatten sonra salona bir birinde güzel üç saraylı girdi. O dakikada herkes gibi ben de bulunduğum mevkiyi unutmuştum. Etrafımızı saran bu güzelleri hayran hayran seyre daldık. Kahve servisi ile meşgul olan üç kız idi. Birincisi: Üzerinde Hereke kumaşından uzun etekli bir entari, başında hotoz, göğüs kısmında altın sırma ve inci ile işlenmiş ve etrafında altın saçaklı bir örtüyü çapraz bir ucu omuzda, diğer ucu belin arka kısmına iştirilmiş, elinde altın tepsi ve üzerinde misafirlerin adedine göre altın zarf ve fincanların üzerinde altın telkârî kapaklar vardı. Sonradan öğrendiğime göre bu saraylı kahveci başi imiş.

İkinci saraylının elinde bir kahve askısı, askının ortasında gümüş kapaklı bir cezve mevcut idi. Üçüncü saraylının elbisesi diğerleri gibi idi. Yalnız onun elinde bir şey yok. Her üçü kapının yan tarafına dizildiler. Üçüncü saraylı, askının içinde bulunan cezveyi eline aldı ve altın tepsiyi tutan arkadaşının önüne ve misafirlere arkasını çevirmemek şartıyla giderken kahveci başi hemen fincanların

üzerinde olan teltkâri kapakları kaldırdı ve yine aynı hizaya koydu. Arkadaşı fincanlara kahveyi doldurduğu zaman kahve cezvesini yine ikinci arkadaşının elindeki askının içine koydu. Ve yine eski mevkiine geçti. Kahveci başı da hemen kahveleri takdim etti. Arka arkaya çekilerek, giderek yine eski yerinde bekledi. Misafirler kahve içtikten sonra aynı şekilde fincanları toplayıp geldikleri gibi kemâl-i terbiyye ve sükûnla odadan çıktılar.

Alafranga ve alaturka musikiden bahse lüzüm görmüyorum. Bu herkesce malûmdur.

Bu şehzade bilâhare Mısır'a hicret etti. Ve orada (Dâüs-sıla (nostalgie) denilen hastalığa tutulup vefat etti. Mısırda Abbasiye denilen mahalde medfundur.

NEVZAT HANIMEFENDİYİ ZİYARET.

Sultan Vahdeddin vatanını terkettiği zaman, Halife Me-cid Efendi, Vahdeddin ailesini Ortaköy Sarayına yerleştirmişti. Bir gün Nevzat Hanımı görmek için mezkûr saraya gittim. Bittabi kapıda bazı sual karşısında kalacağım malûmdu. İcab eden cevapları verdim. Vahdeddinin Dördüncü Hanımı Nevzat Hanım Efendiyi ziyaret etmek benim, vicdan borcum idi. Ne ise içeri girebildim. Zavallı Hanım Efendiyi böyle felâketli zamanında aramaklığımı hayretle ve takdirle karşıladı. Bir kaç saat oturduktan sonra avdet ettim.

Şimdi ikinci bir ziyaret lâzımdı. O da Beşiktaş Sarayında yeni tamir ettikleri sarayda eski Padişahlardan kalma Hanımlar (Saraylılar) ikâmet ediyorlardı. Bir miktar por-

takal aldım, Sarayın kapısına vardım. Bazı zabitan ile karşılaştım. Bana hayli sualler sordular. Hattâ bazı zabıt beylerinden biri :

Siz kimsiniz? Neden bu hanımları görmek istiyorsunuz? diye hayli sualler karşısında kaldım. Cevaben kısaca:

— Ben kara gün dostuyum. Şu kâğıdın içinde de hediyeye olarak getirdiğimi açınız, görünüz. Ve elimdeki çantamı da, buyurunuz. Bunun içine de bakınız, isterseniz sizde kalsın, avdette alırım, dedim.

İnsaflı, merhametli zabıt biraz düşündü.

— Pekalâ buyurunuz giriniz. Yalnız iki saattan fazla oturmayınız, dedi. Ben de memnun oldum, kendisine teşekkür ettim. Aman Yarabbi! Bu hanımlar ne kadar memnun oldular. Bunlar, Sultan Aziz, Sultan Hamid ve Sultan Reşad ve Sultan Vahdeddinden kalan insanlardı. Ben Sultan Reşad zamanında ekseri geceler hepsinin odasına gider, saatlerce eski saray âdetlerini dinler ve bazılarını da kaydederdim. Velhasıl onlar beni gördüklerinde, ne kadar sevinirlerse, ben de aynı derecede idim. Çok dualar ettiler. Bilâhare bunlardan parası olanlar şehirde ev alıp yerleştiler. Bazılarını da Belediyenin Darülâcezeye kaldırmış olduğunu, maalesef sonradan işittim. Gidip ziyaret etmek nâsib olmadı.

Biz yine Nevzat Hanım Efendiye dönelim.

Hanedan memleketten çıktıktan sonra :

Ben Haydarpaşada İbrahim Ağa çayırında Sultan Reşadın büyük oğlu Şehzade Ziyaeddin Efendinin köşklerinde ikamet etmekte idim. Çünkü, Şehzadenin haremi Perizat Hanım Efendinin vekilesi idim. Şimdi hakikatı itiraf edeceğim. Beni vekil yapmaktan maksatları Sokullu Hikmet Beyi, Şehzade Vekil-i Umumî tayin etmişti. Onu kontrol etmeğim için rica da ettiler. Bu hususta bir şey yapamadım ya. Çünkü Hikmet Bey istediği gibi hareket etti.

O sırada 450 bin lira eden Haydarpaşa Köşkünü ve bilumum araziyi ileride satıp parasını Şehzadeye göndermek vadiyle Hikmet Bey 30 bin liraya babasına sattı. İşte bu köşk bilâhare Sokullu Köşk diye isimlendirildi. Manevî mes'uliyet onlara aittir.

Şehzade Ziyaeddin Efendinin ikametine tahsis edilen Haydarpaşa köşkü (Şimdi Anadolu Lisesi binasıdır.)

Haydarpaşa Köşkünde ikametim esnasında bir gün Nevzat Hanım Efendi Halasıyla geldiler. Kendisini çok sevdiğim için çok memnun kalmıştım. Bir aralık Hanım Efendi odadan çıkmıştı. Hanım Efendinin halası bana:

— Aman, rica ederim. Sizi çok seviyor ve itimadı da çok. Sultan Vahdeddin İtalyaya Sanremoya çağırıyor. Henüz taht-ı nikâhındadır. Gitmek istiyor. Şuna mani olun, burada kalsın. Ben onu bir kaptana vereceğim, vadettim, dedi. Tabii bir şey söylemedim. Sadece dinledim. O aralık Hanım Efendi içeriye girdiler, lâkırdı da kesiliverdi.

Henüz Hanım Efendi bana bir şey açmadılar. Bir müddet sonra işaret etti ve dışarıya çıktı. Ben de onu takip ettim. Koridorun nihayetine kadar gitti. Bana koynundan bir deste mektup çıkardı. Aman okuyunuz, dedi. Mektuplar İtalyadan Sultan Vahdeddinden geliyordu. Kendisini istiyordu. Mektupta neler yazmıyordu: «Sen benim zevcemsin, İndallah mes'ulsun» diyor ve bu husustaki Hadis-i Şerifleri de ilâve ediyordu.

Ne yazık ki, bu tarihi mektubu evlendikten sonra yakmış. Hanım Efendi fikrimi sordu. Allahın ve Peygamber (S.A.V.)'in emirlerini okuyan ben, bilâ fütur: «gitmelisiniz. İndallah mes'ulsünüz, çünkü nikâhındasınız» diye icab eden nasihatları söyledim. Artık Hala Hanımın ricası gözümde çoktan silinmişti.

Bu tarihten biraz sonra, Hanım Efendi İtalya'ya gitti. Sultan Vahdeddin Mısır'a gitmiş, merhum Kral Fuad kendisine hürmet etmiş, yalnız büsbütün orada ikametini arzu etmemiş. Hicaza gitmiş, sonra da İtalya'da ikamet ve orada da vefat etmiştir. Sultan Vahdeddin vefat edinceye kadar yanında kaldı. Ya'ni padişahın son nefesine kadar beraber bulundu. Maiyetteki yaveri Padişahın parasını kumarda sarfetmişti. Hattâ Vahdeddinin vefatında 25 lira kalmıştı.

İtalyanlar hiç hatır saymamışlar. Elektrikleri kesmişler. Çünkü parasını Padişahın maiyeti sarfetmiş, verdik demişler, diğer masraflar da keza...

İş bununla da kalmamış, cenazeyi kaldıracak para bile yok. Nihayet Sabiha Sultanın zevci Faruk Efendi, sakıt halife Abdulmecit Efendiyi aramış, bulmuş ve cenaze parasını almış, üç gün ölüsü kalan padişah da Şam'a gönderilip defnedilmiş.

Nevzat Hanım Efendi de vatanına avdet etmiş.

SULTANLARIN UMUMİ İMTİHANA HAZIRLANMALARI

1923 senesinde Sultanların dersleri oldukça ilerlemişti. Bu aralık Nezihe Muhiddin Hanımı davet ettik. Talebelerimi imtihan ettiler. Aldığı cevaplardan memnun kaldılar. Beni ve talebelerimi tebrik ettiler.

Hanım Efendinin arzusu üzerine haftada iki kere saraya gelip sultanlara edebiyat dersi vermeği kabul etti.

Ben ve talebelerim bu imtihandan cesaret alarak sekizinci sınıf derecesine kadar okumuş olan Sultanlar için umumî bir imtihan yapılmasını arzu ettik. O sene Çamlıca Lisesinde müdire Samiye Hanımdı. Benim de hocam olduğundan birgün Sultanları Çamlıca Lisesine götürdüm. Sultanlar sınıflara girdiler. Dersleri dinlediler. Bu ziyaretimiz şubat ayına tesadüf ettiği için Sultanların da imtihan olarak diploma almaları için Maarif Nezaretine resmen müracaat edileceğini bildirdiler. Ve Sultanların imtihanlarını da mekteplerin imtihanlarının sonuna ta'lik ettiler. Biz de muvafık bulduk. Derslere devama başladık. Aynı senede hanedan memleketten dışarı çıktıklarından diploma ve imtihan merasimleri yapılamadı.

★

Sultan Reşad sarayına ait hatıratım burada sona eriyor. Mısırda Prens Ömer Tosun Paşa Sarayında almış olduğum vazife, Mısır'ın ve Kral ailesinin hayatı, Mısırlıların âdetleri.

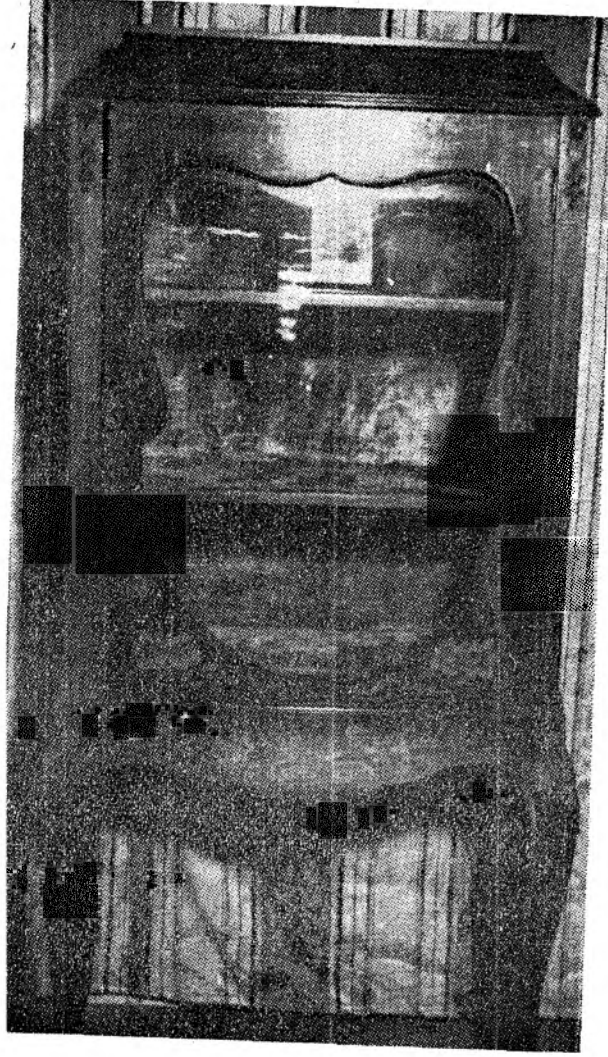
V.S.... hakkında 23 senelik hatıratımı da yazmağa muvaffak olursam ne mutlu bana.

Sultan Reşad'ın hediyesi: Leyha

«BÜTÜN MÜSLÜMAN ERKEK VE KADINLARA, DİN İLMİNİ ÖĞRENMEK FARZDIR.»

Sultan Reşad'ın hediyesi: Camlı dolab.

İÇİNDEKİLER

SARAYA İNTİSABIM	4
YILDIZ SARAYINDA	9
VAZİFEM ve İLK TALEBELERİM	12
SULTANREŞADIN HANIMLARINI ZİYARET	15
PADİŞAHIN GELİNLERİNİ ZİYARET	18
BEŞİKTAŞ SARAYINA NAKİL	19
PADİŞAHIN TALEBELERİME BİR İRADESİ	21
EVVELÂ KUR'ÂN-I KERİM DERSLERİNE BAŞLADIK ...	24
TALEBELERİMİZE VERİLEN TAKDİRNAMELER	25
HATİM MERASİMİ	27
BAYRAK	31
TALEBELERİM ve BABALARI ZİYAEDDİN EFENDİ ...	32
DÖRT GÜN TATİL VE GEZMELER	33
BÜYÜK KALFA DA KUR'AN-I KERİM DERSİ ALIYOR	34
SARAYLILAR - ŞEHİRLİLER	40
SULTAN REŞAD'IN HUZURUNA KABULÜM	42
SULTAN REŞAD'A BÖBREK AMELİYATI	55
KADIN EFENDİLER, GELİNLER, ŞEHZADELER, HANIM	
SULTANLAR	60
SULTAN EFENDİLER	64
ŞEHZADE HAREMLERİ	65
HANIM SULTAN VE BEYZADE	65
SARAYDA SENEBAŞI TEBRİĞİ	66
HAZİNEDAR USTALAR VE HAZİNEDAR KALFALAR ...	67
KÂHYA KADIN VE DİĞER USTALARIN VAZİFELERİ ...	68
HÜNKÂR KALFALARI	69
YENİ GELEN SARAYLILAR	70
SARAYDA YAPILAN İLÂÇLAR	71
HASTA OLAN SARAYLILAR HAKKINDA	72
SARAYA GİRİŞ VE MİSAFİR KABULÜ	72
Bazı saray tabirleri	73
HİRKA-İ ŞERİF ZİYARETİ	73
SARAY TABLAKÂRLARI	76
AĞALARIN RÜTBELERİ, KIZLAR AĞASI, MÜSAHİB	
KAPI NÖBETİ	80
BAŞ VE İKİNCİ KÂTİBELER	80
BALTACILAR	81
SARAYDA HUSUSİ MUSİKİ GECELERİ	81

«Tebdil-i kıyafet ettiğim geceler)	81
SARAYDA KAHVE TAKDİMİ	82
SARAYDA BAZI ÂDET VE EĞLENCELER	84
SÜRRE ALAYI	85
HAYRİYE VE LÜTFİYE SULTANLARIN HATM-İ ŞERİF MERASİMİ VE HUZUR-U ŞAHANEDA OKUDUKLARI MANZUMELER	88
PADİŞAHIN HUZURUNDA OKUNAN MANZUME	90
AH VATAN	91
ŞEHZADE NAZİM EFENDİNİN HATİM MERASİMİ ...	92
BAYRAĞIMIZ HAKKINDA	92
ŞEHZADE ÖMER HİLMİ EFENDİYİ İLK ZİYARETİM ...	94
BEŞİKTAŞ SARAYINDA MUAYEDE MERASİMİ	97
Şarayda tarihi tahtın hazırlanması	
Harem-i Hümayunda	98
Muayede mراسimini görmeğe gidiş	
Kahveci Ustanın : aiyeti	
Padışah kahvecilerinin alâmeti	99
Sefir haremeleri	
Kadın Efendilerin muayedesı	100
KANDİL GECESİ	103
Padışahın huzurunda okunan Mevlid-i Şerif	
SARAY-I HÜMAYUN İÇİN YETİŞTİRİLEN KURBAN- LAR... ..	104
KILIÇ KUŞANMA MERASİMİ	105
SULTAN REŞADIN ORDUYA BEYANNAMESİ	106
İLK MİLLÎ BAYRAM ŞENLİKLERİ	108
PADİŞAHIN HEYBELİ ADA GEZMESİ	109
KADİR ALAYI	110
BAYRAM ALAYI	110
MECLİSİN ÇIRAĞAN SARAYINDA AÇILMAŞI	110
S. REŞADIN BEYLERBEYİ KOŞKÜNÜ TEŞRİFLERİ	112
HEREKEYİ TEŞRİF-İ ŞAHANE	113
SULTAN REŞADIN VEFATI	113
SULTAN VAHDETTİNDEN GELEN BİR EMİR	119
PADİŞAH SULTAN VAHDEDDİN İLE MÜLÂKATIM ...	126
NİZAMEDDİN EFENDİNİN SÜNNET CEMİYYETİ	133
NEVZAT HANİMEFENDİNİN ZİYARETİ	136
SULTANLARIN HUZURUNA HAZIRLANMALARI	140